

T.C

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**YENİ AHİT'TE YER ALAN İNCİLLER İLE PAVLUS'UN
MEKTUPLARI ARASINDAKİ BAŞLICA FARKLILIKLAR**

Ali Rıza KOÇAK

190491211

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Salih ÇİNPOLAT

KARAMAN-2024

T.C
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

YENİ AHİT'TE YER ALAN İNCİLLER İLE PAVLUS'UN
MEKTUPLARI ARASINDAKİ BAŞLICA FARKLILIKLAR

Ali Rıza KOÇAK

190491211

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Salih ÇİNPOLAT

KARAMAN- 2024

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ AHİT'TE YER ALAN İNCİLLER İLE PAVLUS'UN
MEKTUPLARI ARASINDAKİ BAŞLICA FARKLILIKLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ RIZA KOÇAK

Enstitü Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

“Bu tez 30/01/2024 tarihinde çevrimiçi olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri
bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Ahmet ARAS	BAŞARILI
Doç. Dr. Mustafa ÖZDEMİR	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi Salih ÇİNPOLAT	BAŞARILI

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ali Rıza KOÇAK

ÖNSÖZ

“Yeni Ahit”te Yer Alan İnciller ile Pavlus’un Mektupları Arasındaki Başlıca Farklılıklar” adlı bu araştırma iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu amacı, önemi, kapsamı, sınırlılıkları, yöntemi ve kaynaklarından bahsedilmiştir.

Birinci Bölüm’de Hristiyanlıkta Kutsal kitap anlayışı ve içeriğindeki “Eski Ahit”, “Yeni Ahit” ve Pavlus’un Mektupları hakkında bilgi verilmiştir. İnciller ve Pavlus’a nispet edilen mektupların yazılış ve derleniş süreçleri ele alınmış, onun yetiştiği çevre, Hristiyan oluşu, kaleme aldığı mektuplar ve içerikleri incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci Bölüm “Yeni Ahit’teki İnciller ve Pavlus’un Mektupları Arasındaki Başlıca Farklar”da sekiz ana konu işlenmiş olup, Asli Günah Anlayışı, İsa’nın Tanrılığı ve Tanrı Oğlu Olması, İsa’nın Ölümünden Dirilmesi, Diğer Milletlere Tebliğ ve Misyonerlik, Eski Ahit Şeriatının Geçerliliği, Mesih İsa, Teslis ve Kutsal Ruh, Vaftiz ve Evharistiya Sakramentleri üzerinde durulmuştur. Ele alınan başlıklarda öncelikle söz konusu olgunun Hristiyanlıktan önce ne ifade ettiği, İncillerde nasıl ele alındığı, ilk Hristiyanların nasıl anladığı ve son olarak da Pavlus’un bu olguları kendi bakış açısına göre nasıl yorumlayıp sistematize ederek teolojisi kapsamında değerlendirildiğinden bahsedilmiştir.

Tez çalışmamın tüm safhalarında destek ve yardımlarını esirgemeyen bilgi, fikir ve tecrübelerinden faydalandığım, yönlendirme ve rehberliği ile çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren danışmanım ve kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Salih ÇİNPOLAT’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ali Rıza KOÇAK

KARAMAN- 2024

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	
ETİK BEYAN METNİ	
ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi	1
2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	1
3. Araştırmanın Yöntemi	1
4. Yararlanılan Kaynaklar.....	2
1. BÖLÜM	3
HRİSTİYANLIKTA KUTSAL KİTAP ANLAYIŞI.....	3
1.1. “Eski Ahit” Kavramı ve İçeriği	3
1.2. “Yeni Ahit” Kavramı ve İçeriği.....	4
1.3. Yeni Ahitteki İnciller, Yazımı ve Kanonik İncillerin Belirlenmesi	4
1.4. İncillerin Güvenilirliği ve Tahrif Edilme Meselesi	7
1.5. Kanonik İnciller.....	9
1.5.1. Matta İncili.....	9
1.5.2 Markos İncili	10
1.5.3. Luka İncili.....	10
1.5.4 Yuhanna İncili.....	11
1.6. Pavlus.....	12

1.6.1. Pavlus’un Yetiştği Çevre, Hayatı ve Eğitimi.....	12
1.6.2. Pavlus’un Hristiyanlık İçin Önemi	18
1.6.3. Şam Vizyonu.....	18
1.6.4. Seyahatleri.....	21
1.6.5. Diğer Faaliyetleri ve Ölümü	24
1.6.6. “Yeni Ahitte” Yer Alan Pavlus’un Mektupları.....	26
2. BÖLÜM	33
YENİ AHİT’TEKİ İNCİLLER VE PAVLUS’UN MEKTUPLARI ARASINDAKİ BAŞLICA FARKLAR	33
2.1. Asli Günah Anlayışı	33
2.2. İsa’nın “Tanrılığı” ve “Tanrı Oğlu” Olması	35
2.3. İsa’nın Ölümünden Dirilmesi	38
2.4. Diğer Milletlere Tebliğ ve Misyonerlik.....	41
2.5. “Eski Ahit” Şariatının Geçerliliği.....	46
2.6. “Mesih İsa”	53
2.7. Teslis ve Kutsal Ruh.....	60
2.8. Vaftiz ve Evharistiya Sakramentleri.....	66
SONUÇ	71
KAYNAKÇA	78
ÖZGEÇMİŞ	85

ÖZET

Kutsal kitaplar, bir dinin teolojik ve pratik noktalarda kurallarının anlatıldığı en önemli kaynaklardandır. Çoğunlukla vahiy mahsulü olarak kabul edilen bu kitaplar kimi zaman bizzat inanılan tanrı tarafından direkt olarak indirildiği kabul edilirken kimi zaman da o dinin peygamberi yahut seçilmiş kişilerin yazdığı-yazdırdığı metinlerden oluşmaktadır. Bu kişilerin bazen bizzat tanrılarından vahiy aldığına kimi zaman da ilahi ilham yolu ile metinlerin kendilerinde sadır olduğuna inanılmıştır. Dinlere göre bu özellikler değişkenlik arz etmekte, kutsal kitabın o dinin teolojik ve pratik dini yaşantı noktasındaki fonksiyonu da farklılık göstermektedir.

Bu çalışmamızda ağırlıklı olarak kutsal metinler bağlamında Pavlus'un Hristiyan teolojisine etkisinin üzerinde durulmuştur. Öncelikle Hristiyanlıktaki kutsal metinler olan İnciller ve Pavlus Mektuplarının oluşum süreçlerinden ve içeriklerinden genel çerçevede bahsedilmiştir. Daha sonra belirlemiş olduğumuz başlıca konulardaki İncil pasajları ile Pavlus'un mektuplarındaki metinlerin bakış açısı, üslup ve kavramsal çerçeve noktasındaki farklılıkların ortaya konulmasına çalışılmıştır. Bu başlıca konular, Asli Günah Anlayışı, İsa'nın Tanrılığı ve Tanrı Oğlu Olması, İsa'nın Ölümünden Dirilmesi, Diğer Milletlere Tebliğ ve Misyonerlik, Eski Ahit Şeriatının Geçerliliği, Mesih İsa, Teslis ve Kutsal Ruh, Vaftiz ve Evharistiya Sakramentleri'dir.

Anahtar Kelimeler: Kutsal Kitap, İncil, Pavlus'un Mektupları, İsa, Asli Günah.

ABSTRACT

Sacred books are the most important sources in which the theological and practical rules of a religion are explained. These books, which are mostly considered to be the product of revelation, are sometimes considered to have been directly revealed by the god of the religion, while other times they are composed of texts written or commissioned by the prophet of that religion or selected individuals. It is believed that these people sometimes received revelation from their gods themselves, and sometimes the texts were revealed to them through divine inspiration. These features vary according to religions, and the function of the holy book in the theological and practical religious life of that religion also varies.

In this study, Paul's influence on Christian theology in the context of sacred texts is emphasized. First of all, the formation processes and contents of the Gospels and Pauline Epistles, which are sacred texts in Christianity, are mentioned in a general framework. Then, the differences in the perspective, style and conceptual framework of the biblical passages and the texts in Paul's letters on the main topics we have identified are tried to be revealed. These main topics are the understanding of original sin, the deity of Jesus and his being the Son of God, the resurrection of Jesus from the dead, evangelization and missionary work to other nations, the validity of the Old Testament Law, Jesus Christ, the Trinity and the Holy Spirit, and the sacraments of Baptism and Eucharist.

Keywords: Bible, Gospel, The Letters of Paul, Jesus, Original Sin.

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Araştırmanın konusu Hristiyanlığın kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes içerisinde yer alan Yeni Ahit'teki İnciller ile Pavlus'un yazmış olduğu "Mektuplar" arasındaki başlıca farklılıklardır. Bu amaçla Hristiyanlıkça kutsal kabul edilen Kanonik İnciller ve Pavlus Mektupları arasındaki üslup, bakış açısı, teoloji ve pratik bakımdan başlıca farklılıklar incelenmiştir.

Araştırmanın amacı Hristiyan kutsal metinlerinin yazılış süreçleri ve içerikte yer alan farklılıkları ortaya koymaktır. Aynı zamanda Bir Yahudi ihya hareketi olarak ortaya çıkan İsa öğretisini, Hristiyanlık adında yeni bir din haline gelmesi sürecindeki Pavlus etkisini incelemektir. Çünkü İsa öğretisi, amacından sapmış, inanç ve ibadet hayatları yüzeysel hale gelmiş olan Yahudilerin özüne dönmesini ülkü edinmiş ve bu yönde çalışmalar yürütmüştür. Ancak süreç içerisinde Helenizm'in ve dolayısı ile pagan kültürünün etkisinde yetişmiş bir Ferisi olan Pavlus, etkisini hissettirmiş, Yahudi-Hristiyan geleneğini mağlup edip Gentile Hristiyanlığını ortaya çıkararak ana akım Hristiyanlık olarak hayat sürmesini sağlamıştır.

Araştırma, Pavlus'un Hristiyanlığa etkisine dair en önemli belgelerden olan mektupları ile Kanonik İnciller arasındaki başlıca farklılıkları ortaya koyması ve böylece Hristiyanlıktaki Pavlus etkisini göstermesi açısından önemlidir.

2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmada Yeni Ahit'teki Kanonik İnciller ve Pavlus'un Mektupları esas alınmıştır. Araştırma kapsamında Kanonik İnciller ve Pavlus mektuplarının tarihi ve içeriğinden bahsedilmiş olup iki metin grubu arasındaki farklılıklara yoğunlaşmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada "Yeni Ahit" kapsamındaki İnciller ile Pavlus'un Mektupları, nitel araştırma yöntemi kapsamında literal tarama yoluyla incelenmiş ve aralarındaki başlıca farklılıkları belirlemede karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu metinlerin içeriğindeki farklılıklar metin karşılaştırma yöntemi ile ortaya konulmuş olup bu farklılıkların tarihi arka planı ve süreç içerisinde kazandığı manalar irdelenmiştir.

4. Yararlanılan Kaynaklar

Araştırmanın başlıca kaynağı Hristiyan kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes'tir. Bu amaçla, *Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar* (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2003) esas alınmıştır. Bunun yanında, Zafer Duygu'nun "İnciller Güvenilir Metinler midir?", "İsa'nın Yeni Ahit'te "Tanrı Oğlu" Olarak Tanımlanması Meselesi", "İsa, Pavlus, İnciller, Hristiyanlık Nasıl Ortaya Çıktı?" isimli eserleri; Yasin Meral'in "Yeni Ahit Kanonu'nun Oluşumu" adlı Yüksek Lisans Tezi; Fuat Aydın'ın, "Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık" ve "Pavlus Hristiyanlığına Giriş" adlı eserleri ile Şinasi Gündüz'ün "Pavlus, Hristiyanlığın Mimarı" isimli eseri yararlanılan başlıca kaynaklardır.

1. BÖLÜM

HRİSTİYANLIKTAKİ KUTSAL KİTAP ANLAYIŞI

1.1. “Eski Ahit” Kavramı ve İçeriği

Hristiyanlığın en temel unsurlarından biri “Ahit” anlayışıdır. Kutsal kitap külliyatı da bu unsur çerçevesinde oluşmuştur. Hristiyanlıkta Adem’in işlediği günah tevarüs yolu ile nesilden nesile aktarılmış, Tanrı da Sina Dağı’nda Musa aracılığı ile İsrailoğullarının bu günahattan kurtuluşu için bir anlaşma yapmıştır. Ancak süreç içerisinde bu anlaşma da beklenen kurtuluşa vesile olamamış, Tanrı da bizzat “oğlunu” yeryüzüne indirip, çarmıhta onu feda ederek insanlarla yeni bir anlaşma yapmıştır. İşte bu süreçlerde ortaya iki kavram ortaya çıkmıştır: “Eski Ahit” ve “Yeni Ahit”. Hristiyanlığa göre İsa’ya kadar Tanrı’nın İsrailoğullarından peygamberler seçerek onlara vahyetmiş olduğu kutsal metinlere “Eski Ahit” denilmişken, Tanrı’nın İsa aracılığıyla tüm insanlığa ilettiği mesajların yazıldığı metinlere ise “Yeni Ahit” ismi verilmiştir. Hristiyanlar bütün bu külliyatı kendi kutsal kitapları olarak nitelemiş ve buna Kitab-ı Mukaddes (Holy Bible) denilmiştir.

Hristiyanların “Eski Ahit” adını verdiği kısım büyük ölçüde Yahudi Kutsal metinlerinden oluşmaktadır. Hristiyanlar bu metinlerin M.Ö. III. yüzyılda yapılmış olan Grekçe çevirisini esas almıştır. Söz konusu “Eski Ahit”, Yahudilerce sahih kabul edilmeyen birkaç metni içermekte, iç düzen ve diziliş olarak da Yahudilerin metnine göre bazı farklılıklar göze çarpmaktadır (Küçük, 2000: 68).

Eski Ahit kültüründe sürekli yenilenen bir ahitleşmeden söz etmek mümkündür. İlk olarak Nuh ile başlayan ve dünya düzeninin tufan sonrası devamlılığını içeren bir ahit mevcuttur (Yaratılış, 9: 8-17). Daha sonra İbrahim’e nesiller ve topraklar vadedilmesi (Yaratılış, 17: 1-27) ile devam eden ahitleşme süreci Sina Ahitleşmesi (Mısır’dan Çıkış, 19: 1-25; Yasanın Tekrarı, 5: 1-33) ve Davud’un tahtının ebedileşmesi (Yeşu, 24: 1-33) ile devam etmektedir (Has, 2013: 2).

Hristiyanlara göre Eski Ahit’te yer alan hükümlerin geçerliliği ortadan kalkmıştır. Onlara göre Eski Ahit’in en önemli özelliği içindeki Mesih İsa’yı müjdeleyen haberler ile insanoğlunu Yeni Ahit dönemine hazır bir hale getirme amacıdır. Yani Hristiyanlar Eski Ahit’in varlığını, sıhhatini kabul etmekle birlikte onun asıl fonksiyonunun Mesih’in geleceği günlere bir hazırlık ve adım olduğunu ifade etmiştir (Harman, 1988: 494-501).

1.2. “Yeni Ahit” Kavramı ve İçeriği

Tanrı'nın insanlıkla yaptığı yeni anlaşma İsa'nın son akşam yemeğinde kendi kanı ve etini yeni ahdin simgesi olarak göstermesi ile başlar. Yeni Ahit, Matta, Markos, Luka İncilleri, Elçilerin İşleri, yirmi bir mektup (Romalılar, 1.Korintliler, 2.Korintliler, Galatyalılar, Efesliler, Filipililer, Koloseliler, 1.Selanikliler, 2.Selanikliler, 1.Timoteos, 2.Timoteos, Titus, Filimon, İbraniler, Yakup'un Mektubu, 1.Petrus, 2.Petrus, 1.Yuhanna, 2.Yuhanna, 3.Yuhanna, Yahuda) ve Vahiy kitaplarını içerir (Küçük, 1988: 532-533).

Hristiyanlıkta vahiy olgusu İsa etrafında şekillenmiştir. Tanrı, Oğul İsa ile yeryüzüne inerek gerçekleri açıklamış ve bizzat yaşamıştır. Havariler de Kutsal Ruh vasıtası ile aldıkları ilhamı yazıya dökerek kutsal metinleri meydana getirmişlerdir. Yani İsa'nın hayatı bizzat vahyin kendisi, Havarilerin ilhamları da vahyin en önemli parçaları olarak görünmektedir. Yani İsa'nın hayatı olan İncil, Tevrat gibi bir kitap formu ve özelliğinden ziyade İsa ile bütünleşmiş bir vaziyettir. Hristiyanlık açısından İncil, İsa ve öğrencilerinin inanışları ve bu inanışların toplumca nasıl anlaşılması gerektiğini öğrendikleri metinlerden ibarettir (Kılıç, 2011: 35).

Kutsal metinler zaman içerisinde teşekkül etmiştir. Uzun süre sözlü nakil vasıtası ile devam eden bu kitaplar, anlatılan olaylardan uzun yıllar sonra kaleme alınabilmiştir. Bu ifadeler şahsi durumlar, amaçlar ve görüşlerin de etkisi ile süreç içerisinde teşekkül etmiştir. Hristiyanlığın ilk zamanlarında kutsal metin yazarlarının kaleme aldığı eserlerin bizzat Tanrı/Kutsal Ruh tarafından vahiy veya ilham yolu ile yazdırıldığına inanılırken modern araştırmalar ve değişen çağın bilgi yapısı çerçevesinde bu anlayış değişikliğe uğramıştır. Metinlerin kaynağı yine ilham olsa da içeriğinde şahsi görüş veya hatalar da olabileceği görüşü benimsenmeye başlanmıştır (Tanyu, 1988: 501-507; Tarakçı, 1999: 73-74).

İncil, Hristiyanlığın ortaya çıktığı yıllarda İsa'nın anılarını ve vaazlarını ifade eden sözlü bir gelenek olarak anlaşılmıştır. İlk Hristiyanlar Eski Ahit'i ve sözlü İncili esas alırken yazılı İncillerin artık yaygınlaşması ile bu metinlere inanç ve ibadet dünyalarında yer vermeye başlamıştır. Nihayet Aziz İreneus (ö. 202) tarafından ilk defa 'Yeni Ahit' sözcüğü kullanılmış ve artık bu sözcük Hristiyan Kutsal Kitabını ifade etmeye başlamıştır (Meral, 2007: 135).

1.3. Yeni Ahitteki İncillerin Yazımı ve Kanonik İncillerin Belirlenmesi

İsa, Yahudi toplumunda doğmuş ve Yahudi kutsal metinlerine göre dini anlamaya ve uygulamaya çalışmıştır. İnsanlara mesajını duyururken de Yahudi kutsal metinlerinden kopmamış, onları iptal etmemiş bilakis tasdik etmek üzere gönderildiğini ifade etmiştir:

“Kutsal Yasa’yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak üzere geldiğimi sanmayın. Ben geçersiz kılmaya değil tamamlamaya geldim. (Matta, 5:17). Çünkü Yahudiler gerek pagan etkisi ile gerekse dinlerini dünyevi hırslar doğrultusunda kullanarak hem itikadi hem de toplumsal dezenformasyon içerisinde kalmışlardır. İsa da Tanrı’dan olmayan, insan ürünü kuralları yıkmaya gayret etmiştir. Bunu yaparken de “Eski Ahit”i referans gösterip onu iptal etmeye yönelik girişimleri kabul etmemiştir. Çünkü bu metinleri yeni ile eski arasında bir bağlantı, toplumsal ve dini ıslaha bir vasıta olarak görmüştür. Tanrı’dan değil de sözlü geleneğin ve insan kaynağının bir mahsulü olarak gördüğü “Haham Sınıfı”nın egemenliğini kabul etmemiştir (Matta 15, 1:20; Markos, 7:1-13; Meral, 2007: 15).

İsa’nın vefatından sonra devam eden süreçte Antakya Kilisesi gayretleriyle Hristiyanlık Filistin yöresi dışına taşmış ve çok farklı geleneklerle karşılaşmıştır. Özellikle pagan kültürü ile karşılaşan kilise, elde yazılı bir metin olmadığından İsa’ya ait sözlerle faaliyet göstermiştir. Birinci ve ikinci asırlar boyunca İsa’ya nispet edilen sözlü gelenek yaygınlaşmış, “Havarilerin Hikayeleri” adı altında devam etmiş, sonunda da kilise otoritesi ortaya çıkmıştır (Sarıkçıoğlu, 1983: 207).

İsa’nın hayatı boyunca yazılı bir metin bırakmadığı gibi havarilerine de yazmalarını emretmemiştir. İnciller şifahen nakledilmiştir ve zamanla başkaca yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. Zaman içerisinde ibadet ve misyonerlik faaliyetleri amacıyla kutsal kitap ihtiyacı hasıl olmuştur. Pavlus’un Mektupları bu konuda yetersiz kalmıştır. İncil isminde eserler türemeye başlamıştır. Öyle ki her kilise ve topluluğun kendine ait İncili olmuştur. Bu durum Hristiyan dünyasında büyük kargaşalara sebep olmuştur. Çünkü kendi aralarında ciddi çelişkiler olan bu İnciller çokça teolojik tartışmaya mahal vermiştir. Bazı kaynaklara göre bu süreç 325’te tertip edilen İznik Konsili’ne kadar devam etmiş, İznik Konsili’nde ise Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri “Kanonik” yani sahih olarak kabul edilmiş, bunların dışında kalan İnciller ise “Apokrif” olarak nitelenerek reddedilmiştir. (Çelik, 1988: 268). Yeni Ahit’te geçen İnciller de bu dört İncil’den ibarettir. Diğer birtakım kaynaklara göre de Kanonik İnciller 380 yılında Augustinus (ö. 430) öncülüğünde düzenlenen Roma Konsili’nde kabul edilmiştir. (Harman, 2000: 270-276).

Matta, Markos, Luka İncilleri “Sinoptik” olarak nitelenmiştir. Sinoptik İnciller İsa’ya aynı perspektiften bakmış ve içeriğinde İsa’nın Tanrı kulu olmasına ya da insani yönüne daha çok vurgu yapılmıştır. Sinoptik İnciller her ne kadar küçük farklılıklara sahip olsa da ana iskelet

itibariyle benzeşiktirler. Benzerliğin büyük kısmı içerikte yer alan hadiselerdir (Çelik, 1988: 268).

Yuhanna İncili'nde de birtakım benzerlik ve farklılıklar bulunur. Benzer yönler İsa'nın hayat hikayesi, halka yönelik faaliyetleri, çarmıha gerilerek öldürülmesi ve mezarından dirilmesi olarak zikredilebilir. Vaftizci Yahya ve İsa ilişkisi (Markos, 1: 4-8; Yuhanna, 1: 19-36), İsa'nın Celile bölgesindeki faaliyetleri (Markos, 1: 14-15; Yuhanna, 4:3) ve İsa'nın son günleri (Matta, 21: 1-11; Yuhanna, 12) bu birlikteliğe örnektir. Yine İsa'nın beş bin kişiyi doyurması (Markos, 6: 34-44; Yuhanna, 6: 1-15), su üzerinde yürümesi (Markos, 6: 45-54; Yuhanna, 6: 16-21), Tutku Haftası (Luka, 22: 47-53; Yuhanna, 18: 2-12) da cereyan eden hadiselere ortak olarak yapılan atıflardır.

Araştırmalara göre İsa, İncili yazıya dökmemiş ve tebliğini gittiği bölgelerde sözlü olarak vermiş ve havarilerine de bu şekilde yapmalarını öğütlemiştir. İsa'dan yıllar sonra şifahi olarak nakledilen bu bilgiler ilk olarak 50'li yıllarda Markos ve Matta tarafından kaleme alınmıştır. Daha sonraki süreçte Pavlus'un öğrencisi Luka, Markos ve Matta İncilini esas alarak paganizmden gelen Hristiyanlara yönelik bir İncil yazmıştır ki bu da 65 yılı civarına tarihlenmektedir. Son olarak Yuhanna İncili de 90'lı yıllarda yazılınca Dört İncil dediğimiz "Kanonik", "Sahih", "İlham Edilmiş" İnciller ortaya çıkmıştır. İncillerin yazılış tarihleri farklılık arz etse de 50-110 yılları arasında tamamlandıkları kabul edilmektedir.

İlk yüzyıllarda farklı bölgelerdeki cemaatler farklı İncilleri esas alınmış ve kullanılmıştır. Örneğin Şam civarındaki Hristiyan topluluklar Matta İncili'ni, Yunan bölgesi Luka İncili'ni ve Roma bölgesi ise Markos İncili'ni esas almıştır. 150'li yıllardan sonra özellikle Gnostisizm etkisi ile pek çok İncil ortaya çıkmıştır. Sayıları net olmamakla beraber "Apokrif" olarak nitelenen İncillerin başlıcaları İbrânîler, Ebionitler, Peter, Thomas, Matthias, Philippe, Judas, Barthélemy, Barnabas, Basilide, Marcion İncili ve Ya'kub'un Protévangile'i'dir. Apokrif İnciller ilk etapta genel kabul gören daha sonra resmîyet kazanan Dört İncil'den ayrı olarak "Sahte" olarak nitelenmiştir (Harman, 2000: 270-276; Aydın, 1998: 340-345).

Kanonizasyon sürecine bir takım olay ve görüşler de etki etmiştir. Buna Hristiyanlığın Yahudilikten bağımsızlığını savunan Gnostisizm ve Marcion hareketi örnek gösterilebilir. Hristiyanlıktaki mistisizm olarak nitelenebilen Gnostisizm düalist bir felsefe ile ışık ile karanlığın, iyi ile kötünün mücadelesi içerisinde kendine has doğa ve inanç sistemi açıklamalarına sahiptir. Süreç içerisinde güçlenen Gnostikler, Hristiyan kültüründeki Yahudi

kalıntılarını devre dışı bırakmaya çalışmışlardır. Bu denli iddialı görüşler Kilise otoritelerince hoş karşılanmamış ve rakip olarak görülmeye başlanmıştır. Kilise de elinde var olan kitap külliyatlarını tasnif etmek ve daha düzenli tertipli hale getirmek üzere teyakkuza geçmiştir. Önde gelen Gnostikler Marcion (ö: 165), Valentin (ö: 269) ve Basilides (ö: 175), Klementin (ö: 215), Cerinthus (ö: 100), Bardaysan (ö: 222)' dir. Marcion da önemli bir Gnostik olarak görüşleri ile Kilise tarafından eleştirilmiş ve kanonizasyon sürecinin hızlanmasına sebep olmuştur. Eski Ahit ve Yeni Ahit metinleri içerisinde pek çok ekleme ve çıkarma yaparak kendine ait bir kanon ortaya koyan Marcion genel hatları ile Anti-Semitik bir yapıda Yahudilikten bağımsız bir din anlayışına sahip olmuştur.

Kilisenin kanonlaşma sürecini hızlandıran bir diğer olgu Montanizm'dir. Frigyalı Montanus'un (ö. 112) iddialarını temel alan bu akım, Montanus'u bir peygamber olarak görmüştür. Kutsal Ruhun da daima halk arasında insanların içinde olduğunu iddia etmiştir. Canlı bir Kutsal Ruh ve yeni peygamberler de yeni Kutsal Kitaplar demektir. Bu duruma müdahale etmek isteyen Kilise kanonlaşma sürecine hız vermiş ve yeni kitaplara, peygamberlere itibar edilmemesi gerektiğini, dinin İsa ve havarileri ile kemale erdiğini ifade etmiştir. (Meral, 2007: 74; Gündüz, 1998: 143).

1.4. İncillerin Güvenilirliği ve Tahrif Edilme Meselesi

Sözlükte tahrif, harf kelimesinin kökünden türemiş olup “iki şekilde yorumlanması mümkün olan bir sözü bir tarafa çekmek” anlamına gelmektedir. Literatürde ise “kelimenin veya sözün anlamını benzer anlamlarla değiştirmek” anlamına gelir. Zaman içerisinde Hristiyanlık ve Yahudiliğin inanç, ibadet ve kutsal metinlerinin ilk ortaya çıktığı dönemden farklı bir şekle sokulması, ekleme-çıkarma yapılması anlamını kazanmıştır.

Bilindiği üzere İsa hayatta iken İncillerin yazıya aktarılmamış olması hemen her araştırmacının üzerinde ittifak ettiği bir konudur. İsa İncil yazmadıysa yazılan İnciller de onun gözetimi altında kaleme alınmamıştır. Hristiyanlıkta İncillerin otantikliği yazarlarının Tanrı tarafından ilham alarak bu kitapları meydana getirdiği iddiasından ibarettir. Yine araştırmalar en eski İnciller olan Matta ve Markos da dahil olmak üzere İncillerin Havarilerce dahi yazılmamış olduğunu göstermektedir. Genel olarak tahrifatın metin ve mana yönünden tamamen veya kısmen gerçekleştiği şeklinde çeşitli görüşler mevcuttur (Tarakçı, 2010: 422-424).

Din ve tarih bilimleri bazı noktalarda paralellik arz eder bazı noktalarda ise ayrışabilir. Dinler mensuplarına kimi zaman sorgulamayı tavsiye etse de bir noktada koşulsuz itaati gerekli

kılmaktadır. Bu itaatin bir ürünü de kutsal metinlerin kutsallığı konusudur. Hristiyanlığın kutsal metinlerinden olan İnciller için de benzer bir itaat söz konusudur. Ancak bu metinlere aynı zamanda bilimsel tarih perspektifinden baktığımızda bu duruma bilgi, belge, bulgu ve kanıtlar dahil olmaktadır. İncil metinleri de redaktör dediğimiz sözlü mahsulü yazıya geçiren yazarların elinde kaleme alınmıştır (Duygu, 2019: 191).

Modern tarih biliminin metotlarından olan “Metin Tenkidi”, mevcut olan metinleri karşılaştırıp tespit edebildiği hatalar üzerinden özgün metinleri yeniden ortaya çıkarabilme üzerine kurulu bir metottur. Metin, kaynak, form ve redaktör tenkidi gibi bilimsel eleştiri teknikleri çerçevesinde incelenen içerikler ve bunların hakkında yapılan çalışmalar İncil metinlerinin sıhhatine şüphe ile yaklaşmamıza neden olmaktadır. İlk dönemlerden itibaren İncillere yöneltilen eleştirilere Hristiyan teologların doyurucu cevaplar sunmadığı gibi Kitab-ı Mukaddes’teki bilgilerin de çelişki içerisinde olduğu görülmektedir. Antik Çağ’da İncil metinleri hakkında çalışma yapan araştırmacıların görüşleri incelendiğinde Hristiyanlığa ait metinleri kutsal kitap olarak algılamadıkları anlaşılmaktadır. Zira bu metinleri hem eleştirmekte hem de kabul etmemektedir. Hristiyan düşünürler ise İncil metinlerindeki bu problemleri çözmek için gayret göstermişlerdir. Sinoptik problem açısından İncil yazarlarının kaynak olarak neyi kullandığı soru işaretidir. Redaktör olarak adlandırılan düzenleyiciler kaynak olarak kullandığı İncil metinlerine eklemeler yaptı mı? İncelemeler redaktörlerin teolojik bakış açısı çerçevesinde İncil metinlerini değiştirdiğini göstermektedir. Buna göre Hz. İsa tevhitten uzaklaştırılarak kilisenin teolojik yaklaşımının hâkim olduğu bir İsa profili ortaya çıkarılmıştır. Sonuç olarak Markos, Matta, Luka ve Yuhanna İncillerinin güvenilirliğinin zayıf olduğu görülmektedir. İncil yazarları, İncillerdeki İsa figürünün, tarihsel yönünü görmezden gelerek onun Tanrı oğlu, Mesih olduğu iddiasında bulunmuşlardır.

Görüldüğü üzere İnciller bilimsel metotlar çerçevesinde incelendiğinde problemlili metinlerdir. İncillere ait otograf metinler elde bulunmamakta ve eldeki redaksiyon metinleri de zaman içerisinde değişikliğe uğramış vaziyettedir. Bu tahribat önemli bir kısmı da müstensih ve redaktör denilen sözlü yazıya geçiren yazıcıların elinden çıkmaktadır. Bilinçli veya bilinçsiz müdahale, ekleme-çıkarma ve sansürleme işlemleri mevcuttur. Yine önemli tahribat sebeplerinden biri de çeviri girişimleridir. Bir dilden başka bir dile çeviri yapmak oldukça meşakkatli ve titizlik gerektiren bir durumdur. Söz konusu metin bir kutsal kitapsa durum daha da kritik hale gelmektedir. Zira en ufak bir kavram bağlamı dışında kullanıldığında bile büyük teolojik felaketlere kapı aralanabilmektedir. Ehil olmayan çevirmenlerin de darbelerine maruz kalan İncillerde tercüme esnasında değişiklikler ve manipölasyonlar olduğu

anlaşılmaktadır. Sözlü gelenekten yazıya geçişi ifade eden redaksiyon sürecinde yazarların neden olduğu değişiklikler, metinlerdeki çelişki ve tutarsızlıklar, çeviri faaliyetlerinin yol açtığı problemler vb. durumlardan ötürü İncil metinlerinin güvenilirlik ve sıhhati tartışmalı hale gelmekte ve güven vermemektedir. (Duygu, 2020: 333-337; 2019: 192).

1.5. Kanonik İnciller

1.5.1. Matta İncili

Matta İncili Hristiyanlığa göre Matta tarafından Tanrı'nın esinlendirmesi ile yazılmış bir kitaptır. Matta, Tanrı tarafından on iki öğrencinin görevlendirilmesini anlatırken kendisini “gümrük vergisi toplayan Matta” olarak tanımlamıştır (Matta, 10: 3). Matta, Roma Devleti için gümrük vergisi toplayan görevli “Alfeos oğlu Levi” adında bir Yahudi'dir. Aslında kendisi vergi topladığı için halk tarafından seilmeyen bir kimsedir. İsa, Matta'yı öğrencisi olmaya davet edince onu takip etmeye başlamış, bu öğrenciliğin şerefine İsa'nın da davetli olduğu bir şölen tertip etmiştir (Markos, 2: 17; Luka, 5: 29).

Tenkitseel metin incelemelerine göre Matta İncili'nin yazarı ile Yahudi Levi Matta'nın farklı kişiler olma ihtimali vardır. Çünkü bu kitap Grekçe kaleme alınmış bir eserdir. Halbuki Matta, kitabını Aramice dilinde yazıya dökmüştür. Matta İncili'nin Yunan diline tercümesinin Matta'nın kendisinin yaptığı ya da eseri iki dilde kaleme aldığı şeklinde farklı görüşler de vardır. Matta İncilinin yazılırken Markos'tan etkilendiği değerlendirilmiştir. Ayrıca bu İncil'de geçen olaylar genellikle üçüncü şahıs penceresinden ifade edilmiştir. Hatta Matta kendisinden bahsederken bile bu kipi kullanmıştır (Harman, 2000: 270-276).

Kaynaklara göre Matta İncili Antakya (Hatay)'da yazılmıştır. Filistin bölgesinde yaşayıp da İsa ve din hakkında bilgiler isteyen Hristiyanları aydınlatmak amacı gütmüş ve sık sık Yahudilerin Kutsal Kitabına atıflar yapmıştır.

Matta'da geçen İsa figürü, Mesih olarak nitelenmiş ve bir nevi “Kral” olarak görülmüştür (Matta, 2: 2, 21: 5, 25: 34, 37: 42). Matta İncili, Hristiyanlığın ana dayanağı olan Eski Yasa'nın güncellenmesi ve yeni anlamlar kazanması hususunda pasajlar içerir (Matta, 5: 21-24, 27-30, 33-37). Hristiyanlığa göre Eski Yasa'daki harflere değil de Tanrı'nın ruhuna saygı göstermek gerekir. Bu davranış tutucu ve muhafazakâr Yahudileri ve onların önderlerini öfkelenmiştir. Zaten İsa'nın öldürülmesine kadar giden süreç ve öncesi, ölümünden sonra tarih boyunca yaptıkları benzer faaliyetler Yahudilerin daima Hristiyanlığın bu prensibine karşı saldırganlığını gösterir. Yahudi din bilginleri kendi otoritelerini sarsan İsa'yı

“öldürtmeye” de muvaffak olmuştur. Ancak Matta’ya göre Tanrı, hükümranlığını onların elinden alıp faydalı şeyler yapanlara iade edecektir (Matta, 21:43).

1.5.2 Markos İncili

Markos İncili Hristiyanlığa göre M.S. 55-60 yıllarında Tanrı esiniyle Roma’da kaleme alınmıştır. Kitap içerisinde yazanın ismi geçmemekle beraber genel olarak Markos adıyla tanınan Yuhanna olarak bilinir ve Elçilerin İşleri’ndeki ifadelerle göre Kudüslü Markos’tur. Markos, Petrus’un öğrencisi ve tercümanı, Barnaba’nın da yeğenidir ve İsa ile görüşmemiştir. O, Petrus vasıtasıyla inanlı olmuş ve ilk inanlıları ibadet maksadıyla evinde ağırlamıştır. Pavlus ve Barnaba ile birlikte Birinci Misyon Yolculuğu’na katılmıştır (Elçilerin İşleri, 12:12, 12: 25, 13:5).

Markos İncili, dili Grekçe olan Kanonik İnciller içerisinde en kısa olanı ve bir görüşe göre ilk kaleme alınanıdır. İncil İsa’nın vaftizi ile başlamış ve Matta’ya benzerlik göstermekle beraber olayları daha kısa ve özet şeklinde vermiştir. Kaynağı İsa’ya ait hikayelerle Petrus’un vaazlarıdır. Hatta bu İncili Petrus İncili olarak niteleyen araştırmacılar da vardır. Aynı zamanda ifade açısından zayıf bir dile sahiptir (Harman, 2000: 270-276).

1.5.3. Luka İncili

Hristiyanlığa göre Luka İncili, M.S. 59-63 yıllarında yazar-tarihçi-doktor Luka tarafından Tanrı esiniyle yazılmıştır. Pavlus, Koloselilere Mektup’ta onu “Hekim Luka” olarak tanıtmıştır (Koloseliler, 1:14). Luka, Pavlus ile genç yaşta tanışmış ve bir daha ondan ayrılmamıştır. İncili yazarken hem yazılı hem de sözlü kaynaklardan yararlanmıştır. Yazılı kaynakları arasında Markos, sözlü kaynaklarında ise Matta’nın Aramice şekli ve farklı İncil redaksiyonları mevcuttur (Harman, 2000; 270-276; Kutsal Kitap, 2003: 80).

Luka’nın hayatını yanında geçirdiği Pavlus’tan etkilenmemesi de mümkün görünmemektedir. Onunla seyahatlere katılmış onun deneyimlerini kaleme almıştır. Yazdığı İncil’i Yahudi asıllı olmayan diğer milletlere yönelik yazdığı için dikkat çekici betimlemelere ve hikayelere yer vermektedir. O, inanlılara tarihsel kanıtlar sunarak kendi inanırlılığını artırma amacı gütmüştür (Elçilerin İşleri, 16: 10; Koloseliler, 4: 14). Bunu İnciline başlarken önde gelen biri olan Teofilos’a şu şekilde ifade etmektedir:

“Sayın Teofilos, birçok kişi aramızda olup bitenlerin tarihçesini yazmaya girişti. Nitekim başlangıçtan beri bu olayların görgü tanığı ve Tanrı sözünün hizmetkârı olanlar bunları

bize iletiler. Ben de bütün bu olayları ta başından özenle araştırmış biri olarak bunları sana sırasıyla yazmayı uygun gördüm. Öyle ki, sana verilen bilgilerin doğruluğunu bilesin.” (Luka, 1:1-4).

Diğer İncillerde olduğu gibi Luka da İsa’nın hayat hikayesini çok yönlü olarak betimlemiştir. Mesih’in yeryüzündeki bedeni olan inanlılara onun ibretlik hayat hikayesini anlatılmıştır. Luka’daki ana tema Tanrı’nın kurtuluşa eriştiren “Sevindirici Haberi”dir (4: 17-19, 19: 10). Tanrı insanlığı kurtarmaya gelen kurtarıcı olarak anlatılmaktadır (22: 19-20). Geniş yürekliyi yücelten, açları güzel yiyeceklerle doyuran O’dur (1: 52-53). Luka İncili’nde İsa’nın on dokuz mucizesine yer verilmiştir.

1.5.4 Yuhanna İncili

Yuhanna İncili’nin yazarı, kitap içerisinde kendi ismini belirtmemektedir. Zaman içerisinde on iki havariden biri olan Yuhanna’ya nispet edildiğinden bu ismi almıştır. Yani Hristiyanlığa göre bu kitabın yazarı havari Yuhanna’dır. Yuhanna kendi ifadesi ile İsa’nın sevdiği bir kişidir (13:23, 19:26). Önceleri Vaftizci Yahya’nın öğrencisi iken daha sonra İsa’nın en önde gelen havarilerinden biri olmuştur. İsa ile birlikte uzun müddet bulunuş, İsa’nın suretinin değişmesi (transfigürasyon), tutuklanması, yargılanıp çarmıha gerilmesi gibi süreçlere tanıklık etmiştir. 49 yılında Kudüs’te düzenlenen Havârilere Konsili’nde bulunmuş, büyük ihtimalle 70 yılında Kudüs’ün Romalılarca yağmalanması üzerine Filistin’den Efes’e gitmiş, Dominatus’un imparatorluğunda Patmos’a sürgün edilmiş, İmparator Nerva zamanında Efes’e tekrar dönmüş, İncilini de bu günlerde kaleme almıştır (Harman, 2000: 270-276).

Yuhanna İncili Kanonik, yani sahih İncillerden kabul edilmiştir. Ancak Sinoptik, yani benzeşik İnciller kategorisinde değerlendirilmez. Kendine has bir üslubu ve bakış açısına sahip olduğu görülür. Sinoptik İnciller İsa’ya Tanrı’nın bir kulu ve elçisi olması açısından bakarken Yuhanna İncil’inde bunlardan farklı bir tavır sergilenmiştir. Yuhanna’ya göre İsa Tanrı’nın yeryüzüne inmiş, ete kemiğe bürünmüş bir hali gibi bizzat Tanrı’nın kendisi veya parçası olarak nitelenmiştir. Sinoptik İncillerde somut kavram ve meseller anlatılırken Yuhanna daha soyut ve teolojik anlatımları tercih edilmiştir. Bu gibi durumlar bu İncilin sembolik bir tez olması amacıyla yazıldığı şüphesini uyandırmaktadır.

Yuhanna’daki konu ve hikayeler, coğrafi ve kronolojik bilgiler ve teolojik bakış açısı hususunda sinoptiklerden farklılıklar göze çarpar. İsa hizmeti sinoptiklerde Celile bölgesinde yoğunlaşırken Yuhanna’da Yahuda bölgesindedir. Vaftiz, Evharistiya, İsa’nın şeytan

tarafından günaha çağırılması, suretinin değişikliğe uğraması gibi konular sinoptiklerde varken Yuhanna'da yoktur. Ayrıca İsa'nın görev süresi sinoptiklerde bir yılken Yuhanna'da üç yıldır (Harman, 2000: 270-276).

Yuhanna'da yazar olaylara tanık olduğunu belirten bir üslupla okuyucuya hitap etmiştir. İsa'nın sekiz mucizesine değinmiş ve bunları insanların Mesih'e tabi olmasını dilediği için yazdığını söylemiştir (20:30-31). Ayrıca Kanonik İnciller arasında en son yazılan kitap Yuhanna'dır.

1.6. Pavlus

Pavlus, günümüzde Türkiye sınırları içerisinde yer alan Tarsus'ta doğmuş (Elçilerin İşleri, 22:23), Roma İmparatorluğu vatandaşı bir Yahudi'dir. Pavlus'un doğum tarihi net olmamakla birlikte İsa ile aynı tarihlerde, muhtemelen iki ya da dört yıl önce doğduğu tahmin edilmektedir. O, kendisini Benyamin kabilesine mensup, doğumunun 8. gününde sünnet olmuş, özbeöz bir Yahudi olarak ifade etmiştir. (Gündüz, 2019: 41). Yeni Ahit'te asıl adı Yunanca "Tanrı Yahve'den istenen" anlamında "Soul" ya da "Saül" şeklinde zikredilmiştir. Bu ismi soyunun dayandırıldığı İsrail Kralı Saul'den almıştır. Bu ad sadece Pavlus'un Hristiyan oluşunu anlattığı kısımlarda (Elçilerin İşleri, 9:4; 22:7) kullanılmıştır. (Gündüz, 2010:43). Pavlus'un küçük boylu ve etkili konuşan, (Elçilerin İşleri, 14:11) saçları dökük, eğri bacaklı, çatık kaşlı, geniş ve kavisli burunlu, kalın, ağarmış ve sık sakallı, parlak mavi gözlü, açık kırmızı tenli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca babasından çadircılığı öğrenerek bu mesleği sürdürdüğü bilinmektedir (Aydın, 2017: 54-56; Doğan, 2008: 33-34).

Pavlus, İsa sonrası Hristiyanlık tarihinde en çok dikkat çeken şahsiyetlerden biridir. O birçok araştırmacı tarafından farklı açılardan incelenmiştir. Kimilerine göre önemli fikirler üretmiş başarılı bir teolog, kimine göre kendi görüşlerini Hristiyanlığa ekleyerek ve dinin inanç yapısını sistemleştirmiş bir kimse iken, kimisine göre de bir rahatsızlıkları sebebi ile gördüğü sanrıları Tanrı'danmış gibi sunan bir kişidir (Gündüz, 2019: 18).

1.6.1. Pavlus'un Yetiştği Çevre, Hayatı ve Eğitimi

Pavlus inanç çeşitliliği ve kültürel zenginlik açısından elverişli bir coğrafyada doğup büyümüştür. Bu da onun farklı inançlara sahip kişilerle doğrudan iletişim kurabilmesi olanağını tanımıştır. Onun doğup büyüdüğü şehir Roma İmparatorluğunun eyaleti olan Kilikya'nın başkenti Tarsus'tur. Tarsus'tan tarihte ilk kez "Tarzi" adıyla Musul'un güneyindeki bugün Nimrud olarak bilinen bölgede M.Ö. IX. yüzyılda yapılan ve "Kara

Dikilitaş (Black Obeliks)” isimli bir anıtta bahsedilmiştir. Filozof Xenophon (ö. M.Ö. 354/355), Tarsus’tan “büyük ve zengin şehir” olarak bahsetmiştir. Şam ve Anadolu ticaret güzergahında bulunması şehrin renkli bir havaya bürünmesi, farklı kültürlerin karşılaşp kaynaştığı bir kavşak noktası haline gelmesine sebep olmuştur. Bu şehirde ticaret ve üretime katkı sağlamaları amacıyla bir Yahudi yerleşim yeri kurulmuş ve buranın sakinlerine bazı haklar verilmiştir. (Guignebert, 1927: 63).

Büyük İskender’in M.Ö. IV. yüzyılda yaptığı doğu seferi neticesinde yeni bir dönem başlamıştır. Batı ve doğunun kültür, medeniyet, felsefe, din anlamında kaynaştığı ve yeni bir akımın ortaya çıktığı bu zaman dilimine Helenistik Dönem adı verilmiştir. Özellikle doğu bölgelerini etkileyen bu akım hem aristokrat kesimi hem de sıradan halkı değişikliğe uğratmıştır. Değişikliğe uğrayan bölgelerden biri de Kenan bölgesidir. Tek tanrılı dinlerin yaygın olduğu bu bölgede Helenizm’in etkisi ile politeistik özellikler ve heykel yapımı görülmeye başlamıştır. Felsefî açıdan Yunan ve Yahudi düşüncesi birbirine yaklaştırmaya başlamıştır. Tanrısallık ve insaniliği birbirinden çok da farklı olmadığını düşünen bir bakış açısı ortaya çıkmış, yarı tanrılar ve tanrı krallar türemiştir (Aydın, 2017: 72). Zaten Yahudilik içerisinde de tanrıya insan biçimi atfeden antropomorfizm yoğun olarak göze çarpmaktadır (Tekvîn, 2: 7, 9; Tekvîn, 3: 8; Çıkış, 14: 14-25; Çıkış, 15: 17; Tekvîn, 7: 16).

Pavlus’un Helenizm’den etkilenip etkilenmediği hususu tartışmalıdır. Bazı araştırmacılar Pavlus’un Helenistik düşünceden etkilenmediğini savunup, etkilendiğini iddia edenlerin delillerini önemsiz ve yetersiz görmüşlerdir. Pavlus’un pagan kültüründen etkilendiği, etkilenmemesinin yaşadığı coğrafya ve dönem itibarıyla mümkün olmadığı, bunun izlerinin mektuplarındaki ifadelerinden de anlaşıldığı da söylenmektedir. Bu izlere akıl, kurtuluş, mantık, ruh, vicdan, tanrı gibi Yunancaya uygun kelimelerin kullanılması örnek gösterilebilmektedir. Esas itibarıyla bu ifade biçimleri pagan kültüre aşina olduğuna işaret olsa da Pavlus’un paganist düşünceye teslim olduğuna işaret etmektedir. Ancak bu felsefeden hiç etkilenmediği anlamına da gelmemektedir. Çünkü yaşadığı dönemin özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bu dönemin Pavlus’un düşüncesine ve inancına hiçbir etkisinin olmaması mümkün görünmemektedir (Aydın, 2017: 73-75).

O dönemde Helenistik kültürün hâkim olduğu Tarsus, önemli bir felsefe ve üniversite şehridir. Yaygın olan üniversitelerdeki öğretmenlere halk tarafından itibar edilmiştir. Tarsus okullarının zamanın Atina ve İskenderiye okullarından iyi durumda olduğu ve öğrencilerin de genellikle Kilikya yerlilerinden oluştuğu belirtilmiştir. Akım olarak Stoacı felsefeye yönelen

hocalar (Yıldırım, 1988: 46) halkın felsefî görüşlerini öğrenmelerini istediklerinden ahlaki ilkeleri şiirsel bir dille nakledilmiştir. Dışarıdan gelen bazı Stoacı felsefeciler de buraya yerleşerek bu fikirlerini ifade etme yayma fırsatı bulmuştur. Stoacı filozofların yanı sıra birçok önemli filozof ve yöneticiler de bu toprakları ziyaret etmiş ve ilgi göstermişlerdir. Cicero (ö. M.Ö. 43), Caesar (ö. M.Ö. 44), Augustus (ö. M.S. 14), Mark Antony (ö. M.S. 30), Kleopatra (ö. M.Ö. 30) bunların en önemlileridir. Bu gibi özelliklerinden dolayı Pavlus kendisini “hiç de önemsiz olmayan bir şehrin vatandaşı” olarak tanımlamıştır (Elçilerin İşleri, 21: 39; Aydın, 2004: 22; Aydın, 2017: 58-59,)

Tarsus’un inanç yapısında yaygın olarak inanılan iki tanrı vardır. Biri Yunanlıların Zeus’una benzer “Baal Tarz” yani “Tarsus’un Efendisi”, toprağın ve bereketin simgesidir. İkincisi ise Herkül’e benzer olan “Sandan”dır. Sandan da bir ziraat tanrısıydı ancak aralarında bir fark vardır. Baal Tarz güç kazanarak tanrıların tanrısı olarak nitelenebilecek bir konuma yükselmiş, Sandan ise insanlara daha yakın bir konumda bulunmuş hatta inananların neredeyse kendisine dokunabilecek durumda görmelerini sağlamıştır. Düzenlenen ayinlerde Sandan’ı temsil eden şeyler yakılmış, bu şekilde onun da göğe çıkacağına inanılmıştır. Bu inanç ve uygulamalarla ilgili detaylı bir inceleme yapıldığında diğer medeniyetlerden birtakım geçişlerin olduğu göze çarpmaktadır. Sandan’ın birçok özelliği Frigya’daki Attis, Babil’deki Temmuz, Şam’daki Adonis ve Mısır’daki Osiris’e benzemektedir (Yıldırım, 1988: 45; Aydın, 2017: 60)

Pavlus’un yaşadığı dönemde Tarsus’un inanç yapısına dair bir mesele de sır dinlerine has ibadetlerin olup olmadığıdır. Tarsus’un bulunduğu konum itibariyle farklı inançların kesiştiği bir geçiş güzergahı olması sır dinlerinden unsurların da bulunduğunu varsayımını güçlendirmektedir. Tarsus halkı sır dinleri ve onlara ait mitolojik unsurlara aşinaydı diyebiliriz. Kendileri için önemli bazı sembol ve unsurları diğer dinlerden aldıkları mümkün görünmektedir. Sır dinlerinin gelişmesinde önemli katkısı olan senkretik yapı Tarsus’ta da mevcuttur (Guignebert, 1927: 63-80).

Pavlus muhtemelen ayinlerde kurban edilerek ölüp dirilmek sureti ile kendisini kefarete olarak sunan ve inananlara şefaate ederek onları kurtuluşa sevk eden tanrıların gölgesi altında bir gençlik geçirmiştir. Bu da onun zihin dünyasına önemli etki etmiş ve teolojik görüşlerinin bu meyanda şekillenmesine sebep olmuştur. Bu ayinlerdeki semboller bize şu işaretleri vermektedir: İbadetlere katılanlar aslında tanrı ile birleşmeyi amaçlamıştır (Aydın, 2017: 61).

Pavlus Yahudilikten, sır dinlerinden ve İsa'dan parça parça aldığı mistik kültürü kendi içerisinde yorumlayarak Hristiyanlığın içerisinde de hissedilen mistik bir tema ortaya çıkarmıştır. Kurtuluş, Mesihçilik ve eskatolojik unsurlara sık sık vurgu yapan Pavlus, önemli bir mistik olarak tanımlanmış, hatta Kirsopp Lake (ö. 1946) gibi bazı araştırmacılar Pavlus tarafından şekillendirilen Hristiyanlığı bizzat “Mistik bir din” olarak tanımlamıştır (Buckham, 2017: 154).

Pavlus, beş-altı yaşlarında eğitim için Kudüs'te bir Yahudi okuluna gönderilmiş, beş veya altı yıl boyunca Hillel'in torunu Gamaliel'den etraflıca bir eğitim almıştır. Burada İbranice Kitabı Mukaddes'e hâkim olarak iyi bir bilgi birikimi edinmiştir (Elçilerin İşleri, 22: 3).

Gamaliel, Luka tarafından tüm halkın sevgisini kazanmış “Kutsal Yasa Öğretmeni, bir Ferisi” olarak tanımlanmıştır (Elçilerin İşleri, 5: 34). Ayrıca Pavlus bu eğitim ile Ferisi topluluğu içerisinde önemli bir mevkiye yükselmiş, Sanhedrin toplantılarında sözü geçer bir kimse olmuştur (Elçilerin İşleri, 8: 1).

Gamaliel ile ilgili bir husus da dikkat çekmektedir. Bir iddiaya göre Pavlus, hocası Gamaliel'in kızı ile evlenmek istemiş ancak kızın bunu kabul etmemesine kızarak Yahudi yasalarından yüz çevirip düşmanlık eder hale gelmiştir. Pavlus'un daha sonraları ortaya çıkan Kutsal yasaya karşı katı tutumunun bu dönemde şekillenmeye başladığı değerlendirilmiştir (Lüdemann, 1996: 62; Gündüz, 2019: 45-46).

Pavlus'un yaşadığı dönem ve çevre dikkate alındığında Yunan felsefesi ve mitolojisinden, Yahudi mitolojisinden, doğunun sır dinlerinden etkilenmemesi mümkün görünmemektedir. Kaldı ki zaten mevcut Yahudi düşünce dünyası da Mısır, Babil, İran ve Yunan medeniyetlerinden etkilenmiş vaziyettedir. Örnek vermek gerekirse meşhur Yahudi kaynağı Yunanca yazılmış “Hikmet Kitabı” Yunan felsefesinden nüveler içermektedir. Pavlus'un aldığı eğitim vasıtası ile bu kitabı bildiği varsayılmaktadır (Aydın, 2017: 64).

Pavlus'un sahip olduğu yetenekler, düşünmeyi ve araştırmayı sevmesi kendini geliştirmesine vesile olmuştur. Diğer havariler ancak Kenan bölgesinde faaliyet gösterebilen Celileli balıkçılar iken kendisi uzak diyarlara seyahat edecek ve edebi mektuplar yazacak kapasitede olduğundan öğretilerini geniş kitlelere ulaştırmasında etkili olmuştur. (Aydın, 2017: 65)

Pavlus sıkı bir Ferisi eğitiminden geçtiğini birçok kez ifade ederek bununla övünmüştür (Elçilerin İşleri 2/23). Ayrıca kendisinin bir Grek eğitim kurumunda bulunmadığını ifade eden

araştırmacılar da vardır (Turan, 2006: 81). Kendi ifadesinin yanında yazdığı mektuplardaki ifade tarzları Ferisi eğitimi aldığını ve Ferisiliği çok iyi bildiğini ispatlar niteliktedir. Pavlus'un eğitim için Kudüs'e gitse de eğitimini Antakya okulunda tamamlamıştır. (Aydın, 2017: 67-75).

Kudüs ile ilgili bir başka husus da Kudüs'ün Pavlus'un hayatında mühim bir yer teşkil etmediği görüşüdür. Birçok araştırmacı Elçilerin İşleri'ndeki Pavlus'un Kudüs ile alakasına işaret eden pasajlara mesafeli yaklaşmıştır. Pavlus'un Kilikya ziyareti esnasında Yudaе bölgesinden kimsenin kendisini şahsen tanımadığını ifade etmesi (Galatyalılar 1: 22-23), kendisinin Ferisi cemaat içerisinde önemli bir mevkiye eriştiği bilgisi ile çelişkili gibi görünmektedir (Gündüz, 2019: 46).

Erken Helenistik dönemde Yahudilerin seçkin ailelerinin çocukları felsefe okumuştur. Bu eğitim zamanla yerini Kutsal Yasa'nın öğretimine bırakmıştır. Bunun sebebi otoritesi altında yaşanan Roma ve yaygın dil olan Yunancaya karşı asimile olmama gayesidir. İşte bu dönemde Yahudi çocuklarına İbranice Kutsal Kitap öğreten ilkokul olarak nitelenebilecek bir eğitim müessesesi mevcuttur. Pavlus bu okullarda okumuş ve sistemli düşünmeyi, yorumlamayı gerektiren-öğreten Midraşik yorum geleneği ve tekniklerini öğrenmiştir. Pavlus'un mektuplarında bu tekniğe yer vermiş olması ve halihazırda Yahudi bilginlerinin de bu yorumlama tekniğini kullanması Pavlus'un bu konuda kapsamlı bir eğitimden geçtiğine işaret etmektedir (Aydın, 2017: 69).

Pavlus, mektuplarında Musa Şeriatına karşı olumsuz tutum içerisinde olsa da Ferisi cemaat içerisinde yetiştiğini gizlememiş hatta bundan kıvanç duymuştur (Elçilerin İşleri, 22: 3). Eski Ahit'in sembolleri ile düşünüp konuşan Pavlus aynı zamanda teolojisini oluştururken de bu önemli kaynaktan istifade etmiştir. Pavlus almış olduğu bu Rabbinik eğitim vasıtası ile konulara nasıl yaklaşacağını ve fikirlerini nasıl savunacağını öğrenmiştir. Mektuplarındaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Rabbinik tarzla kanıtlar öne sürmüş ve bu geleneğe atıf yapmıştır (I. Korintliler 10: 1-5; Aydın, 2017: 67).

İsa'nın söylem ve işaretleri Celile bölgesinin köy hayatına işaret ederken Pavlus'un anlatımları olayın çok farklı boyutlarla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Pavlus'un söylemlerinde Yunan terminolojisinden, atıflarından, terimlerinden bolca bulunduğu görülmektedir (Filipililer, 1: 7; 2: 16; 1. Korintliler, 9: 24-27; Galatyalılar, 3: 15), (Romalılar,

7/14). İşte bu kültür yansımaları Pavlus'un hem bir Diaspora Yahudi'si olduğuna hem de Pavlus'un Helenizm'den etkilendiğine delil olarak gösterilmektedir (Gündüz, 2019: 116-120)

Diaspora Yahudiliği M.Ö. 584 Babil Sürgünü sonrası ortaya çıkan bir kavramdır. Babil İmparatoru Buhtunnasır, Kudüs çevresindeki Yahudileri toplayarak Babil'e götürmüştür. İşte bu zamandan sonra Yahudilerin tarihi önemli değişikliklere uğramıştır. Babil'e giden Yahudilerin bir kısmı zamanla çıkan izinlerle Kudüs ve çevresine geri dönmüş bir kısmı başka bölgelere özellikle Roma topraklarına göç etmiş bazısı da daha olumlu hayat şartlarından dolayı Babil'de kalmayı tercih etmiştir. Dışarda yaşayan Yahudiler yaşadıkları ülkeler tarafından tanınmış ve kendilerine dinlerini yaşama izni verilmiştir. Kudüs dışındaki Yahudi yaşantısı böylelikle önemli değişikliklere uğramıştır. Farklı kültürler karşılaşan Yahudilerin inanç dünyası hem senkretik bir yapıya bürünmüş hem de diğer milletlere bakış açıları daha müsamahakâr bir hal almıştır. İşte bu durum Kudüs'teki tavizsiz katı Ferisi bakış açısının diasporada yaşayan Yahudilerde değişime uğradığını göstermektedir. Örneğin Kudüs'teki zihniyet "Gentile" adını verdikleri diğer milletlerin mensuplarını mabetlerine yaklaştırmazken diaspora Yahudileri ise kapılarını Yahudi olmayanlara açmış ve dinlerini anlatmışlardır. Diaspora Yahudileri, karmaşık pagan teolojisine karşı daha sade söylemler geliştirmiş ve bazı maddi ihtiyaçlarına da cevap vermesi sebebi ile yerli halklar tarafından da taraftar topladığı görülmüştür. Bu kimselerin bir kısmı Musa şeriatını tam olarak uygulayıp -sünnet gibi- Yahudi olurken bazısı da bu uygulamaları kabul etmeksizin dine girmeyi arzu etmiş ve tam Yahudi sayılmasalar da Yahudilerce kabul görmüşlerdir. Bu kimselere "Tanrıdan Korkanlar" adı verilmiştir. Bazı araştırmacılara göre de Hristiyanlığı kabul eden Yunanlıların çoğu bu kategoridendir (Aydın, 2017: 76-78).

Birtakım görüşlere göre Pavlus, Hristiyan olmadan önce evlenip en az bir çocuk sahibi olmuştur. Bir zaman sonra eşini ve çocuğunu kaybetmiştir. Çünkü Sanhedrin Konseyi üyesi olabilmek için evli hatta çocuk sahibi olma şartı vardır. Ancak mektuplardaki bazı ifadeler bu yargıya muhalif görünmektedir. Bazı kısımlarda bekar olanlara kendisi gibi bekar kalmalarını tavsiye etmiş ancak kendilerine hâkim olamıyorlarsa evlenebileceklerini söylemiştir (I. Korintliler7: 8-9). Bu gibi ifadelerden Pavlus'un evlenmediği değerlendirilmiştir. Yine bazı araştırmacılara göre spekülâtif bir şekilde her alanda örnek gösterilmeye çalışılan bir Pavlus profilinin parçası olarak onun aile yaşantısına ve çocuklara sahip olması karşımıza çıkmaktadır (Gündüz 2010: 50).

1.6.2. Pavlus'un Hristiyanlık İçin Önemi

Pavlus Hristiyanlık tarihindeki en önemli karakterlerden biridir. Gerek tarihi açıdan gerekse inanç boyutu ile Hristiyanlığın gidişatına doğrudan etki etmiş bir teologdur. O, M.S. 34 yılında yaşadığı vizyon sonrasında düşmanı olduğu Hristiyanlığın önemli bir savunucusu haline gelmiş ve “Son Havari” olmuştur (Aydın, 2002: 77). İlk çıktığı yıllarda Yahudiliğin bir mezhebi görünümünde olan bu inanç yapısını küresel bir din haline gelmesine önemli katkılar sağlamıştır. Günümüz Hristiyanlığında bulunan *vaftiz, çarmıh, İsa'nın dirilişi, İsa'nın Mesihliği, asli günah, kurban ile kurtulma, ümit, inanç ve sevgi gibi değerler, evlilik, kilise, Kutsal Ruh, son hesap* gibi önemli unsurların temelinde Pavlus'un görüşleri vardır.

Pavlus tarihte ilk Hristiyan teoloğu olarak nitelenir. Teolojik görüşleri sistematik olmasa da Pavlus bu çabaya girmeksizin görüşlerini mektuplarında bildirerek Hristiyanlığın temel inanç unsurlarını ifade etmektedir. Pavlus görüşleri ile birçok Hristiyan büyüğünü de etkilemiştir. Bunlar arasında John Chrysostom (ö. 430), Agustine (ö. 430), Theodore of Mopsuestia (ö. 428) ve Jerome (ö. 420), Martin Luther (ö. 1546), Charles Wesley (ö. 1788) ve Karl Barth'ı (ö. 1968) zikredebiliriz. Protestanlığın da Pavlus'un düşüncelerine dayandığı yaygın bir görüştür. Görüldüğü üzere Pavlus'un Mektupları aracılığı ile yaptığı faaliyetler belki de Pavlus'un da tahmin etmediği kadar başarıya ulaşarak tüm dünyaya yayılacak bir dinin temellerini oluşturmuştur (Turan, 2004: 4).

1.6.3. Şam Vizyonu

İsa karşıtı olan ve İsa taraftarlarını takip ve taciz eden Pavlus bu işi Yahudi otoritelerinden izinli hatta görevli olarak yapmıştır. Pavlus, bu takip neticesinde tutukladığı İsa inanlılarını Kudüs'e götürmek amacıyla yolculuk ederken (Elçilerin İşleri, 9: 1-2), Luka'ya göre bu bir öğle vakti gökten gelen bir ışık gözleri kör edercesine etrafı kaplamıştır. Gözleri görmez olan Pavlus yere devrilmiştir. O esnada bir ses “Saul, Saul, bana neden zulmediyorsun?” diye seslenmiştir. Pavlus'un “Ey Efendim, sen kimsin?” sorusuna “Ben zulmettiğin İsa'yım” diye cevap verilmiştir (Elçilerin İşleri, 9: 3-5, 22: 6-9).

Yine Elçilerin İşleri'nde belirtildiğine göre İsa, Pavlus'a şöyle seslenmiştir:

“Haydi, ayağa kalk. Seni hizmetimde görevlendirmek için sana göründüm. Hem gördüklerine hem de kendimle ilgili sana göstereceklerime tanıklık edeceksin. Seni kendi halkının ve öteki ulusların elinden kurtaracağım. Seni, ulusların gözlerini açmak ve onları karanlıktan ışığa, Şeytan'ın hükümranlığından Tanrı'ya döndürmek için

gönderiyorum. Öyle ki, bana iman ederek günahlarının affına kavuşsunlar ve kutsal kılınanların arasında yer alsınlar” (Elçilerin İşleri, 26: 16-18).

Pavlus’un artık bir seçilmiş olarak İsa öğretisini tebliğ etme görevi aldığını iddia ettiği bu hadise (Aydın, 2002: 78) mektuplarda detaylı anlatılmamaktadır. Pavlus bu hadisede Tanrı’nın oğlunu gösterdiğini ve bunun üzerine Kudüs’e gitmeyip bir müddet Arabistan’da kaldığını daha sonra Şam’a gittiğini ve zaman zaman İsa Mesih’i gördüğünü ifade etmektedir (Galatyalılar, 1: 16-17). Esasen vizyonunun Şam’da gerçekleşmiş olması da mektuplarda geçmez ve Pavlus da mektuplarında bu olaya dair yer ve zaman mefhumuna yer vermemektedir. Şam, Elçilerin İşlerinde geçen bir konumdur (Aydın, 2017: 81).

Pavlus’un yaşadığı vizyonunu anlatan bölümlerde çelişkiler de yok değildir. Örneğin Galatyalılar 1: 16’da Tanrı’nın oğlunu göstermeye razı olması durumu anlatılırken Elçilerin İşlerindeki bölümlerde Pavlus’un bu esnada görme yetisini kaybettiği hatta üç gün boyunca göremediği anlatılmıştır.

Galatyalılar 2: 2’de *“Vahiy uyarınca gittim. Boş yere koşmayayım ya da koşmuş olmayayım diye, öteki uluslar arasında yaydığım Müjde’yi özel olarak ileri gelenlere sundum.”* ifadeleri yer almaktadır. Pavlus Şam’da yaşadığı bu tecrübeyi Tanrı’dan aldığı bir vahiy olarak tanımlamıştır.

Bazı araştırmacılara göre de Pavlus’un yaşadığı vizyon bir din değiştirme yani ihtida olarak adlandırılmaz. Çünkü o dönemki İsa inanlıları kendilerini farklı bir dinin mensubu olarak değerlendirmemişlerdir. Pavlus da kendini Yahudilikten çıkmış birinden ziyade Tanrı tarafından diğer milletlere gönderilmiş bir elçi/peygamber olarak göstermiştir. Bu yeni anlayış diğer milletlerin Yasa kapsamı dışında olsa da Tanrı milletinden görülmesini beraberinde getirmiştir. Pavlus, Hristiyanlığı yeni bir din olarak değil de Yahudiliğin bir tamamlayıcısı olarak göstermektedir. Yeni bir din olarak görülse de görülme de Pavlus’un kökten bir değişim yaşadığı inkâr olunamaz bir gerçektir (Aydın, 2017: 92-93).

Pavlus’un bu davranışları aslında var olan bir Yahudi Apokalipsisini çağrıştırmaktadır. Herkesin ulaşamayacağı gizli bilgi ve tecrübelerle sahip olmak, metafizik alemle kurduğu irtibatlar, gerçeküstülüğe sık vurgu, Mesih hakkında bilgilere sahip olmak, seçilmiş olmaya sık vurgu yapmak gibi durumları dikkat çekmektedir. Bu tür durumlar veya vizyonlar aslında sadece Pavlus’a has durumlar da değildir. Elçilerin İşlerinde İsa havarilerinin ve Petrus’un da birtakım vizyonlar yaşadıklarını yazmaktadır. Hatta Şam’da yaşayan Hananya isimli kişi de

bir vizyon yaşar ve kendisine İsa tarafından, geçici körlük yaşayan Pavlus'u bulması emredilmiştir (Elçilerin İşleri, 1: 3; 10: 9-16; 9: 10-16). Farklı görüşler olmakla beraber Şam vizyonu en erken M.S. 32, en geç M.S. 36 yılında gerçekleşmiştir (Gündüz, 2019: 56).

Pavlus'un hayata bakış açısının şekillendiği bu vizyonun önemli mahsullerinden birisi de "Tanrı'nın Lütü" temasıdır. Çünkü kendisi hiçbir gayret göstermemesini hatta düşmanlık yapmasına rağmen böyle bir görevlendirmeye muhatap olmasını bu şekilde açıklamıştır (1. Korintliler, 15: 9-10).

Pavlus'un yaşadığı bu olağanüstü tecrübe geçen zaman boyunca tartışılmıştır. Hristiyan unsurlar doğal olarak bu görünme ve görevlendirme hadisesini kabul ederken başkaca araştırmacılar tereddüt içerisinde kalmıştır. Bu tecrübenin bir sanrı/rüya olduğunu iddia edenlerin yanı sıra Pavlus'un zayıf olan psikolojik ve sinirsel halinin bu durumu ortaya çıkarma ihtimalinden bahsetmişlerdir (Aydın, 2017: 88-89).

Pavlus ile ilgili önemli bir husus da onun fiziksel ve biyolojik olarak zayıf veya hasta olduğuna dair ciddi delillerdir. Mektuplarında sık sık zayıflığına ve rahatsızlıklarına atıf yapmaktadır (2. Korintliler, 12: 5-9). Aynı mektupta geçen şu ifadeler de dikkate değerdir:

"Aldığım vahiylerin üstünlüğüyle gururlanmayayım diye bana bedende bir diken, beni yumruklamak için Şeytan'ın bir meleği verildi, gururlanmayayım diye. Bundan kurtulmak için Rabbe üç kez yalvardım. Ama O bana, "Lütfum sana yeter. Çünkü gücüm, güçsüzlükte tamamlanır" dedi. İşte, Mesih'in gücü içimde bulunsun diye güçsüzlüklerimle sevinerek daha çok övüneceğim. Bu nedenle Mesih uğruna güçsüzlükleri, hakaretleri, zorlukları, zulümleri ve darlıkları sevinçle karşılıyorum. Çünkü ne zaman güçsüzsem, o zaman güçlüyüm" (2. Korintliler 12: 7-8).

Pavlus rahatsızlıklarından Galatyalılara Mektupta da şöyle bahsetmiştir: *"Bildiğiniz gibi, Müjde'yi size ilk kez bedensel hastalığım nedeniyle bildirmişt看. Bedensel durumum sizin için çetin bir deneme olduğu halde beni ne hor gördünüz ne de tükürdünüz. Tanrı'nın bir meleğini, hatta Mesih İsa'yı kabul eder gibi kabul ettiniz beni"* (Galatyalılar, 4: 13-14).

Yine Pavlus 1. Korintlilerde de *"Ben size zayıflık ve korku içerisinde geldim, nasıl da titriyordum!"* ifadelerini kullanmıştır (1. Korintliler, 2: 3).

Görüldüğü üzere Pavlus'un fizyolojik rahatsızlıklarına birçok yerde atıf yapılmıştır. Bu zayıflığı beraberinde getiren hastalığın ne olduğu hususu araştırılmaya değer bir husustur. M.

Krenkel, Galatyalılar 4: 14'te geçen “bundan dolayı bana tükürmediniz” ifadesinden yola çıkarak bir tez ortaya atar. O dönem epilepsi hastaları ile karşılaşıldığında hastalıktan korunma amacı ile hasta kişiye tükürme adeti olduğunu ortaya koyar (Gündüz, 2019: 55).

Yine Pavlus'un Şam vizyonunda sık sık kendinden geçtiği ifade edilmiştir. Bu gibi vizyonlara ek olarak titreme, korkma, baygınlık hali gibi bedeni arızalar, Pavlus'un bir epilepsi hastası olabileceğine işaret sayılmıştır. Burada şöyle sorular sorulabilir: Acaba Pavlus'un gördüğünü iddia ettiği vizyonlar ve bahsettiği olağanüstü tecrübeler, epilepsi sonucu ortaya çıkan bir tür halüsinasyon/rüya/sanrı/hayal olabilir mi? Bu vizyonlar esnasında Pavlus'un körlük yaşaması, yıkılması gibi durumlar sık sık görülür. Mevcut kaynakların yetersizliği geniş çerçevede yorum yapmayı zorlaştırırsa da Pavlus'un bizzat kendisinin rahatsızlıklarından sık sık bahsetmesi epilepsi olabileceği ihtimalini güçlendirir. Gördüğü vizyonların da bu hastalık neticesinde ortaya çıkmış olması ihtimali göz ardı edilemez (Gündüz, 2019: 56).

Şunu da belirtmek gerekir ki Pavlus ilk dönem Yahudi-Hristiyanları ve Havarileri tarafından da genel bir kabulle karşılanmış görünmemektedir. Her ne kadar kendini Yakub önderliğindeki Kudüs cemaatine kabul ettirmiş görünse de kendisini terk eden Petrus ve Barnaba'dan sonra bu cemaat de ondan desteğini çekmiştir. Bir diğer örnek de Luka'nın Pavlus'u Kudüs cemaati ile barışık gösterme gayretinin yanı sıra onu hiçbir zaman havari olarak nitelememesidir (Aydın, 2002: 93).

1.6.4. Seyahatleri

Elçilerin İşleri'ne göre Pavlus, Hristiyan olduktan sonra derhal Şam'da dini yaymak üzere çalışmalara başlamıştır. Kendisine yardım etmek üzere vahiy alan Hananya ile birlikte üç yıl Şam'da kalan Pavlus, İsa'nın Tanrı'nın öz oğlu olduğunu delillendirmeye çalışarak duyurmaya çalışmıştır. Bu durum Yahudi cemaatinin ve önde gelenlerinin tepkisini çekerek takibata uğramasına sebep olmuştur. Yahudiler onu gece gündüz takip ederek öldürmek üzere planlar yaparken bu durumu haber alan Pavlus öğrencileri aracılığı ile bir küfe içerisinde şehrin surlarından sarkıtılarak kurtarılmıştır. Vakit kaybetmeden Yerusolim'e giden Pavlus burada da öğrencilerinin korkusu sebebi ile barınamamış ve Tarsus'a dönmüştür. (Elçilerin İşleri, 9/20-30).

Hristiyanlığın ilk şehidi kabul edilen Stefan'ın Sanhedrin'de yargılanıp idam edilmesinden sonra İsa inanlıları farklı coğrafyalara dağılmıştır. Kimisi sadece Yahudilere tebliğ yapmış kimisi de diğer milletlere de dini anlatmıştır. Kıbrıslı şakirdlerin bir kısmı Antakya'da

Yunanlılara dini tebliğ yaparak birçok Yunanlının Hristiyan olmasını sağlamışlardır. Kudüs cemaati tarafından Antakya'ya gönderilen Barnaba, Tarsus'a gidip Pavlus'u bularak Antakya'ya getirmiştir (Aydın, 2003: 7)

Barnaba ile Pavlus yaşanan bir kıtlık sırasında inanlılar tarafından toplanan yardım paralarını Kudüs' teslim edip ve yanlarına Markos lakaplı Yuhanna'yı da alarak tekrar Antakya'ya geçmişlerdir (Elçilerin İşleri, 12: 25).

1.6.4.1. Birinci Misyonerlik Seyahati

Pavlus, Barnaba ve Markos ile birlikte M.S. 51-53 yıllarını kapsayan üç yıllık bir misyonerlik seyahatine çıkmıştır. Pavlus ve beraberindekiler Antakya'dan Silifke'ye oradan da Kıbrıs'a geçerek adadaki birçok havrayı ziyaret edip vaazlar vererek pek çok kişiye ulaşmışlardır. Hatta adanın valisi dahi kendilerine iman etmiştir. Perge'ya (Antalya-Aksu) ulaşan Pavlus ve arkadaşları burada bir ayrılık yaşayıp Yuhanna'nın kendilerinden ayrılarak Kudüs'e dönmesinden sonra Psidia Antioch (Yalvaç)'ya gelmişlerdir. Burada Yahudiler tarafından olumlu karşılanmışlar ancak daha sonra kendilerine tepkiler yükselmeye başlamıştır. Bu olaylar neticesinde önemli bir karar alan elçiler, artık Yahudilere değil de diğer milletlere yani Gentilelere tebliğ yapacaklarını ifade etmişlerdir. (Elçilerin İşleri, 13: 4-12,42-52).

Psidia Antioch'tan ayrılarak Konya'ya giden elçiler kendilerine birçok Yahudi taraftar bulmuştur. Ancak onlara taraftar olmayan Yahudiler diğer dinlere mensup halkı kışkırtmış ve bunun neticesinde halk ikiye bölünmüştür. Hayatlarından endişe eden Pavlus ve Barnaba, Konya'dan Roma'nın Galatya Eyaleti (Ankara/Polatlı)'ne kaçtılar. Buradaki Listra (Kilistra, Konya/Meram/Gökyurt) ve Derbe (Karaman/Ekinözü) kentlerinde dini tebliğ etmişlerdir. Listra'da vaaz ederken Konya'dan gelen Yahudiler buradaki halkı da kışkırtarak Pavlus'un taşlanmasına ve öldü sanılarak şehirden atılmasına sebep olmuştur. Bir gün sonra Derbe'ye giden elçiler orada vaaz ettikten sonra tekrar Listra, Konya istikametini takip ederek Psidia Antioch, Pamfilya (Antalya ilinin kuzeydoğusundaki alan), Perge, Antalya gibi şehirlere giderek çalışmalarını tamamlamış tekrar Antakya'ya dönmüşlerdir (Caka, 2009: 28-30; Elçilerin İşleri, 14: 23-28).

1.6.4.2. İkinci Misyonerlik Seyahati

Antakya'da bir müddet kalan Pavlus, Barnaba'ya Birinci Misyonerlik Seyahati'nde ziyaret ettiği yerlere tekrar gitmeyi arzuladığını söylemiştir. Barnaba bu teklifi uygun buldu ancak Markos lakaplı Yuhanna'nın da kendileri ile gelmesini istemiştir. Pavlus ise ilk seyahatte

kendilerini bırakarak Antakya'ya dönen Yuhanna'yı beraberinde götürmek istememiştir. Bu nedenle şiddetli bir anlaşmazlık ortaya çıkmış ve Barnaba, Yuhanna ile birlikte Kıbrıs'a gitmiş Pavlus ise Silas ile birlikte İkinci Misyonerlik Seyahati'ne başlamıştır (Elçilerin İşleri, 15: 36-41). Ayrılık nedeni Yuhanna'nın ilk seyahatte kendilerini yalnız bırakması olarak görünmektedir. Ancak asıl nedenin Yahudi ve Yahudi olmayanlar yani Gentileler problemi olması muhtemeldir (Aydın, 2017: 99).

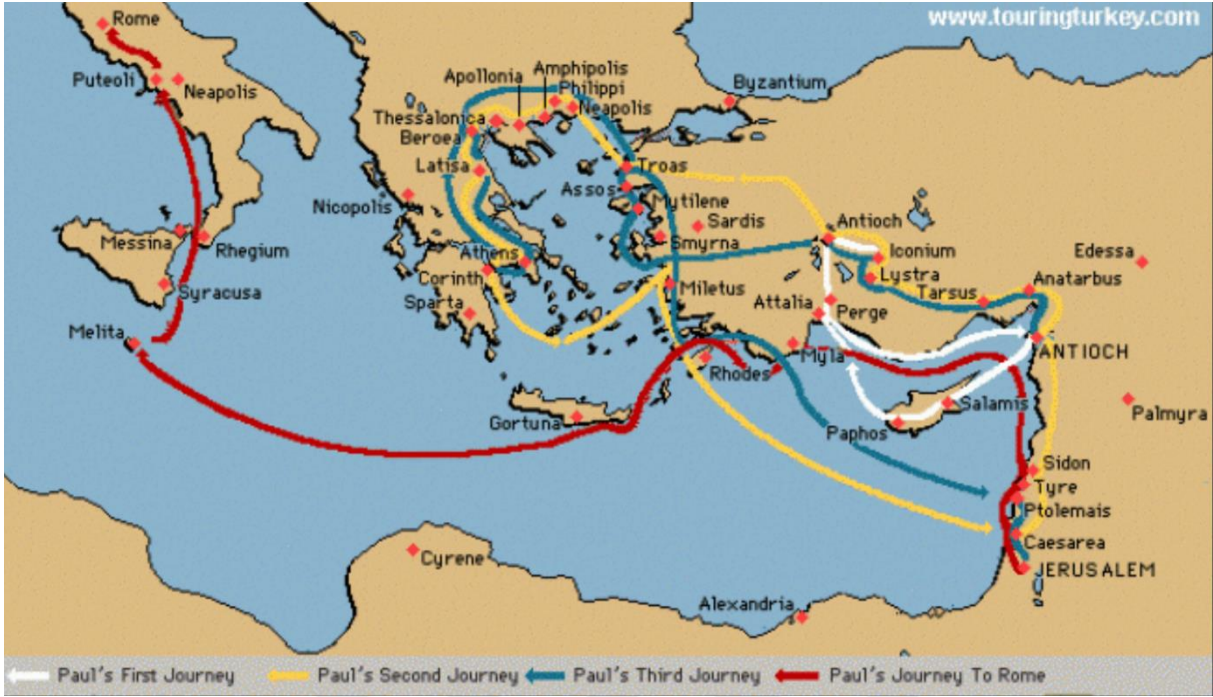
Pavlus bu seyahatinde de Anadolu'ya doğru yola çıkmıştır. Kilikya, Derbe ve Listra'ya giden Pavlus ve Silas'a Timoteos da katılmıştır. Daha önce oluşturdukları kiliseleri ziyaret ederek Galatya'dan Troas'a (Çanakkale/Dalyan) gitmişlerdir. Pavlus, burada da bir vizyon yaşamıştır. Bu rüyada bir adam kendisine Makedonya'ya gelmesi için yalvarmıştır. Bunu tanrısal bir emir olarak telakki eden Pavlus denize açılarak Semadirek Adası (Meriç/Yunanistan), Neo Polis (Kavala/Yunanistan) ve Kuzey Makedonya'nın şehri Filibe'ye ulaşmış, Buradan Amfipolis (Nea Amfipol/Yunanistan) ve Apolonya'yı (Fier/Arnavutluk) geçerek Selanik (Yunanistan)'e; oradan da Boreo Veriya'ya (Margliç/Yunanistan) gitmiştir (Elçilerin İşleri, 16: 8-10, 17: 10).

Elçiler her ziyaret ettiği yerde bir kilise teşkilatlandırmıştır. Veriya'daki faaliyetleri de tepki çekince Pavlus, Silas ve Timoteos'u bırakarak Atina (Yunanistan)'ya hareket etmiş, ama orada umduğunu bulamamıştır. Timoteos'u Selanik'e gönderip Silas ile birlikte Korint'e gitmiş, burada Roma tarafından çıkarılan Yahudiler içerisinde Akvila ve karısı Priskila ile birlikte çalışmıştır. Pavlus burada her tür insandan oluşan bir cemaati bir buçuk yılda meydana getirmiştir. Alışlageldiği üzere buradaki Yahudiler de bu durumdan rahatsız olarak Pavlus'u dönemin yöneticisi Galyo'nun karşısına yargılanmak üzere çıkarmış ancak Galyo bunun Yahudilerin iç meselesi olduğu kanaatini dile getirerek mahkemeyi dağıtmıştır. Bir müddet sonra buradan ayrılan Pavlus yanına Akvila ve Priskila'yı alarak Kenhe'ye uğrayıp Efes'e gitmiş, Akvila ve Priskila'yı burada bırakıp Kayseriya'ya ve Kudüs'e gitmiştir. Nihayetinde Antakya'ya dönen Pavlus İkinci Misyonerlik Seyahati'ni tamamlamıştır (Elçilerin İşleri, 17: 13-15, 22-31, 18: 4, 11).

1.6.4.3. Üçüncü Misyonerlik Seyahati

Pavlus İkinci Misyonerlik Seyahatin'in üzerinden henüz kısa bir zaman geçmişken tekrar üçüncü bir seyahate çıkmıştır. Galatya ve Frigya bölgelerini ziyaret edip Efes'e ulaşarak burada üç yıl kadar kalmıştır. Efeslileri Vaftizci Yahya adına vaftiz eden Pavlus Efes'te

büyük başarı elde etmiştir. Pavlus tekrar Kudüs'e dönerek seyahatini tamamlamıştır. Bu seyahat üçü Efes'te olmak üzere toplam beş yıl sürmüştür (Elçilerin İşleri, 18: 23, 19: 1-7)

Harita 1: Pavlus'un Üç Misyon ve Roma Seyahati

1.6.5. Diğer Faaliyetleri ve Ölümü

Pavlus, M.S. 57-59 yıllarında son Kudüs ziyaretini gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretin amacı Makedonya ve Ahaya'daki (Yunanistan) kilise mensupları tarafından toplanan yardımların Kudüs'e ulaştırılmasıdır. Ancak Pavlus bu ziyaretin kendisi için tehlikeli olacağını bildiğinden endişesini şu cümlelerle dile getirmiştir:

“Ama şimdi kutsallara bir yardımı ulaştırmak için Kudüs'e gidiyorum. Çünkü Makedonya ve Ahaya'da bulunanlar, Kudüs'teki kutsallar arasında yoksul olanlar için yardım toplamayı uygun gördüler. Evet, uygun gördüler. Gerçekte onlara yardım borçludurlar. Uluslar, onların ruhsal bereketlerine ortak olduklarına göre, maddesel bereketlerle onlara hizmet etmeye borçludurlar. Böylece bu işi bitirdikten ve sağlanan yardımı onlara ulaştırdıktan sonra size uğrayıp İspanya'ya gideceğim. Yanınıza geldiğimde, Mesih'in bereketinin doluluğuyla geleceğimi biliyorum. Kardeşler, Rabbimiz İsa Mesih ve Ruh'un sevgisi adına size yalvarıyorum, benim için Tanrı'ya dua ederek uğraşıma katılın. Yahudiye'deki imansızlardan kurtulmam için ve Kudüs'e olan hizmetimin kutsallarca kabul edilmesi için dua edin. Öyle ki, Tanrı'nın isteğiyle sevinç içinde yanınıza gelip

arkadaşlığınızla gönlümü ferahlatayım. Esenlik veren Tanrı hepinizle birlikte olsun. Amin.” (Romalılar, 15: 25-33)

Pavlus’un bu hareketinin arka planı mevcuttur. Yanında teşekkül eden kiliselerden kalabalık bir cemaat olan Pavlus, yardımların Kudüs’e gelmesi ise Eski Ahit’te milletlerin Kudüs’e gelmesi müjdesini temsil ediyordu (Mika, 4: 1, İşaya, 2: 2). Bu vaadin de gerçekleştiği Elçilerin İşleri’nde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Doğrusu ben de, Nasıralı İsa adına karşı elimden geleni yapmam gerektiği düşüncesindeydim. Ve Yeruşalim’de bunu yaptım. Başkâhinlerden aldığım yetkiyle kutsallardan birçoğunu hapse attırdım; ölüm cezasına çarptırıldıkları zaman oyumu onların aleyhinde kullandım.” (Elçilerin İşleri, 26: 9).

“Ben İsrail’in umudu uğruna bu zincire vurulmuş bulunuyorum. Sizi buraya, işte bu konuyu görüşmek ve konuşmak için çağırdım.” (Elçilerin İşleri, 28: 20).

Pavlus Yahudi eskatolojisinden etkilenmiş olup milletlerin Kudüs’te Mesih Krallığı etrafında toplanacağı düşüncesi ile bu şekilde bir yardım faaliyeti yürütüp diğer Yahudilere nispet yapmıştır. Aynı zamanda dünyanın zenginliklerinin Kudüs’e doğru yönelmesi de Pavlus’un verdiği önemli bir eskatolojik teşvik ve mesajdır. Pavlus, Kudüs’te meydana gelen bir karışıklıkla linç edilmekten Romalılar tarafından tutuklanarak kurtulmuştur. Yahudilerin müdahalede bulunacağını düşünerek Kudüs’te değil de Roma vatandaşı olmasına da güvenerek Sezar’ın huzurunda yargılanmak istemiştir. Bu talebi kabul görmüş ve Roma’ya gönderilmiştir (Aydın, 2017: 102-103).

Pavlus Roma’ya ulaştığında ilk başlarda ev hapsinde tutulmuş daha sonra hapishaneye konulmuştur. Bir veya iki yıl kadar yargılama süreci devam etmiştir. Bu süreçte Pavlus birçok işkencelere maruz kalmıştır. Onu mahkûm etmek isteyen Yahudiler lobi faaliyetlerine devam etmiştir. Dava sürecinin uzun sürmesi ise Roma Devletinin olayı derinlemesine araştırması yahut onu idam ettiremeyebileceklerini düşünen Yahudilerin süreci uzatarak onun tutukluluğunun devam etmesini istemeleri şeklinde görüşler vardır. Pavlus yargılama süresince iki defa mahkemeye çıkarılmıştır. Neticede Neron’un mahkemesi ölüm cezası vermiş ve idam edilmiştir. Pavlus’un vefat yılı ile ilgili farklı görüşler olmakla birlikte 64-67 yıllarında olduğu kabul edilmiştir (Ramsay: 1898: 344-361; Caka, 2009: 38).

1.6.6. “Yeni Ahitte” Yer Alan Pavlus’un Mektupları

Yeni Ahit’teki 21 mektubun 13’ü (Romalılar, 1. Korintliler, 2. Korintliler, Galatyalılar, Efesliler, Filipililer, Koloseliler, 1. Selanikliler, 2. Selanikliler, 1. Timoteos, 2. Timoteos, Titus, Filimon) Pavlus’a nispet edilir. Bu mektuplar ile ilgili genel bilgiler şu şekildedir:

1.6.6.1. Romalılara Mektup

Romalılara Mektup, Pavlus’un en uzun mektubudur. Bu konuda çalışan araştırmacılar tarafından en çok incelenen metinlerdendir. Bilindiği üzere Pavlus, üç misyon yolculuğu yapmıştır ve mektubun yazılış tarihinden de anlaşılabacağı gibi, bu mektubu son yolculuğunda yazmıştır. Pavlus, bu mektubunu Kudüs’e giderken, muhtemelen Korint’te yazmıştır. Mektup iki bölümde ele alınabilir: Birincisi “Öğreti”, 1-11 bölümleri, ikincisi ise “Uygulama”, 12-16 bölümleridir. Ana konuları insanın günahkâr olması, İsa Mesih’e iman ederek doğru yolu bulmak, Kutsal Ruhun gücü ile Tanrı’ya layık bir hayat yaşamaktır (Kutsal Kitap, 2003: 212).

Pavlus bu mektubu kendi ifadesi ile Roma’da yaşayan tüm dostlarına yazmıştır. Kendisi Roma’ya gitmek istemişse de gidememiştir. Hristiyanların sayısı azımsanmayacak kadar çok olan Roma’daki Hristiyan topluluğun kurucusu da Pavlus değil yine kendi ifadesi ile Petrus’tur. Bu mektup Pavlus’a aidiyeti en az tartışma konusu olan mektuptur. Ona ait olduğu neredeyse kesindir (Romalılar, 1: 7; Caka, 2009: 47-48).

1.6.6.2. Korintlilere 1. Mektup

Pavlus Korint şehrine M.S. 50 yılında giderek bir buçuk yıl kalmıştır (Elçilerin İşleri, 18: 11-18). Korint, deniz ticareti açısından önemli bir konumda olan Atina’ya 90 km uzaklıkta bir şehirdir. Pavlus bu şehre 55-56 yıllarında tekrar uğramış, son olarak da başka bir kısa ziyaretinden bahsedilmiştir. Şehirde Pagan inancı hâkim olduğundan dini ve ahlaki yapı sarsılmış vaziyettedir. Korintliler Pavlus’u güzel karşılamış, daima kendilerini aydınlatmasını istemiş ve mektuplar yazmışlardır. Ziyaretlerinin yanı sıra Pavlus, bu şehirdeki inanlıları aydınlatmak maksadıyla mektuplar yazmıştır. Korintlilere 1. Mektup da bunlardan biridir. Pavlus’un Efes’te ikameti sırasında yazılan bu mektubun ana konuları evlilik ve boşanma, putlar adına kurban edilen hayvanların yenip yenemeyeceği, toplulukta kadınların durumu, Kutsal Ruh’un verdiği armağanlar, ölümlerin nasıl dirildiği gibi konulardır. (Kutsal Kitap, 2003: 233).

Bu mektup yaklaşık olarak M.S. 54 yılında yazılmıştır. Pavlus, Korint Kilisesi’ni raporlama yöntemiyle takip ederek orada yaşayan halkın durumundan haberdar olmuştur. Hristiyanlar

arasında birtakım anlaşmazlıklar çıktığı yönünde haber aldıktan sonra Timoteos'u bölgeye gönderip Korintlilere 1. Mektup'u kaleme almıştır (Caka, 2009: 62-63; Aydın, 2017: 34).

1.6.6.3. Korintlilere 2. Mektup

Pavlus, Korint'e ilk seyahatinin arından 5-6 yıl geçmişken tekrar ziyarette bulunmuştur. Burada üç ay kaldıktan sonra Makedonya'ya geçmiştir. Pavlus'un bu ziyareti de Korint'teki karışıklığı yatıştırmaya yetmemiştir. İlk mektubu götüren Titus Pavlus'a Korint'teki durumu anlatınca Pavlus tekrar bir mektup daha yazmıştır. İki mektubun arasında ise yaklaşık bir yıl bulunmaktadır (2. Korintliler, 8: 4 ,19, 20; 9: 1, 12, 13;).

Mektup, Tanrı habercisi olmanın yaşattığı duygu ve düşüncelerden, ölümden sonra dirilmeden, bağışların nasıl yapılacağından, yoksullara yardımın öneminden bahsetmektedir. Ayrıca sahte habercilerden, kendinin önde gelen habercilerden olduğundan, Tanrı'dan habercilik yetkisinin kendisine verildiğinden ve örnek habercinin portresinden de söz etmektedir (2. Korintliler, 3: 1; 5: 12; 7: 2; 10: 2, 3; 11: 5, 13; 12: 11; Kutsal Kitap, 2003: 252; Caka, 2009: 76).

1.6.6.4. Galatyalılara Mektup

Pavlus'tan Galatyalılara mektup rivayetlere göre M.S. 55-60 yıllarında yazılmıştır. Galatya bölgesi Orta Anadolu'da, Ankara-Eskişehir arasında kalan Polatlı yakınlarında mühim bir yerdir. Pavlus bu bölgeye iki defa gitmiştir.

Bu mektubun bir diğer ismi de “Mesih İnancısı'nın Özgürlük Belgesi'dir. Bu mektup Pavlus'un kurduğu kiliselere vaaz verdiği önemli mektuplardandır. Aynı zamanda da Martin Luther tarafından “Aziz Paul'un Galatyalılara Mektubu Üzerine Bir Yorum” adıyla şerh edilmiştir. Pavlus bu mektubunda kilise mensupları arasındaki anlaşmazlıkları sona erdirmeyi amaçlayarak inanlılara öğretilerine sahip çıkmayı, öğrenilen şeyleri korumayı ve uygulamaya devam etmeyi öğütlemiştir. Temel gereksinimin Mesih'e iman ederek doğrulukla donatılmak olduğunu ifade etmiştir. Kayra ise her türlü bağlayıcı şeyden insanı kurtararak özgür hale getirmektedir. Bu mektupta iman, kayra, özgürlük ve çarmıh kavramlarına sık sık yer verilmiş ve Yasa'nın kurtarma özelliği olmadığı, ata İbrahim'in de kurtuluşunun iman ve doğrulukla olduğunu belirtmiştir (Kutsal Kitap, 2003: 265; Caka, 2009: 85).

Pavlus mektuplarında müteaddid defa ifade ettiği üzere bu bölümde de kendisinin Tanrı tarafından görevlendirildiğini, “Müjde”nin kendi ihdas ettiği bir bilgi olmayıp bizzat

Tanrı'dan esinlendiğini ifade etmiştir (Galatyalılar, 1: 10, 1: 17, 2: 14). Yine birçok yerde belirttiği üzere burada da sahte habercilerin tuzaklarına düşmemeleri hususunda uyarıda bulunan Pavlus, ruhsal yaşamın fiziki yaşamdan üstünlüğüne ve kayra öğretisine vurgu yapmıştır (Galatyalılar, 5: 17-19).

1.6.6.5. Efeslilere Mektup

Pavlus bu mektubu Roma'da tutuklu durumda iken yazarak Batı Anadolu bölgesindeki Efes (Epheus)'e göndermiştir. (Efesliler, 4: 1, 6: 20). Mektubun manevi yönü ön plana çıkarken kimi araştırmacılara göre Hristiyanlar bu mektubu zorluklarla karşılaştıkları zamanlarda okuyarak dua ederler.

Efes şehri mektubun yazıldığı dönemde önemli bir liman kenti olması dolayısı ile ticaretin ve kültürel zenginliğin göze çaptığı bir yerdir. Doğal olarak burada Yahudi nüfusu da azımsanmayacak ölçüdedir. Ayrıca Pavlus bu şehre ikinci ve üçüncü misyon seyahatlerinde uğrayarak öğretisini anlatma fırsatı bulmuştur (Caka, 2009: 94-95).

Birçok mektupta olduğu gibi bu mektubun Pavlus'a aidiyeti hususunda farklı görüşler mevcuttur. Mektubun Pavlus'a ait olduğunu iddia eden araştırmacılar ilk dönem Hristiyan önderlerin bu mektubun ona ait kabul etmesini delil olarak öne sürmüştür. Karşıt görüşte olanlar ise birtakım şüphelere sahiptir ve yaptıkları karşılaştırmalar neticesinde mektubun ona ait olmadığını, başkası tarafından Pavlus'un sağlığı yahut ölümünden sonra yazıldığı fikrindedir (Aydın, 2000: 24),

Pavlus bu mektubu Mesih konusunu kavramakta sıkıntı çeken Yahudilikten ve diğer milletlerden gelen Hristiyan topluluğa bu meseleyi anlatmak amacıyla kaleme almıştır. Kayra öğretisi bu mektupta da göze çarpmaktadır ve Tanrı kayra ile kişiyi kurtuluşa, Mesih'te birliğe ve bütünlüğe kavuşturmuştur (Efesliler, 1: 7, 2: 5, 7: 10).

Mektupta ayrıca Tanrı'nın vaatlerini Kutsal Ruh vasıtasıyla mühürlediğinden, inanlıların sahip olması gereken temel ilkelerden, evlilik hayatı ile ilgili öğütlerden ve inanlıların ruhsal savaşımdan bahsedilmiştir (Efesliler, 1: 13, 2: 18, 1: 17-21, 5: 22-23, 6: 10-18; Kutsal Kitap, 2003: 273).

1.6.6.6. Filipililere Mektup

Filipililere Mektup, Pavlus'un Roma'da tutuklu bulunduğu sırada yazdığı mektuplardandır (Kutsal Kitap, 2003: 280). Filipi şehri Makedonya bölgesinde yer alır ve bu şehirdeki

Hristiyan Kilisesi Pavlus'un İkinci Misyon Seyahati esnasında zor koşullar altında kurulmuştur. Kilise mensupları sevgi yönünden güçlü ve eli açık kimseler olarak nitelenmiştir (Filipililer, 4: 15-16 ; 2. Korintliler, 8: 2).

Filipi kilise cemaati Pavlus'un mesajının yayılması açısından önemli bir yer teşkil etmiş ve stratejik konumu nedeniyle mesajın Avrupa'da yayılmasını kolaylaştırmıştır. Pavlus bu özellikten ve cemaatin Pavlus hareketine defaatle yüklü bağışlar yapmasından dolayı mektubunda Filipililere teşekkür etmiştir. Mektubun genel muhtevası da teşekkür ve duaları içermektedir. İnanlıda olması gereken özellikler, yıkıcı görüşlere karşı dikkatli olunması, insanlığın kurtuluşu için kendisini feda eden İsa Mesih, Mesihi tanıyıp onunla özdeşleşmenin temel gaye olması gibi konulardan bahsedilmiştir (Kutsal Kitap, 2003: 280).

Mektupta Epafroditus isimli bir kimsenin ismi geçmektedir. Bu kimse Pavlus Roma'da tutuklanınca kendisine yardımcı olması için Filipililer tarafından gönderilmiştir. Bir süre sonra Epafroditus hastalanarak Filipi'ye dönmek isteyince Pavlus bu mektubu kaleme alarak Filipi'ye göndermiştir (Jakob, 1985: 80).

1.6.6.7. Koloselilere Mektup

Kolose Batı Anadolu'da Efes'in yakınlarında bulunan, günümüzde Denizli Honaz ilçesi civarına tekabül eden bir şehirdir. Bu şehir eski dönemlerde ticari yollar üzerinde olması vb. nedenlerle önemli bir yere sahip olmakla birlikte sonradan yaşadığı bir depremle önemini yitirmeye başlamıştır. Az bir Yahudi nüfusuna sahip olan şehre Pavlus hiç uğramamıştır. Buradaki kilise yapılanmasını Pavlus'un öğrencilerinden Epafra kurmuştur (Jakob, 1985: 82).

Mektubun yazıldığı yer hakkında farklı görüşler mevcuttur. 65-90 yılları arasında Pavlus'un bir müridi tarafından kaleme alınmış olabileceği belirtilmiştir. Ancak Pavlus tarafından Roma'da, hapis hayatında iken yazılmış bir mektup olduğu görüşü de vardır (Caka, 2009: 111; 858; Jakob, 1985: 83).

Mektupların genel yazılış amaçlarına uygun olarak bu mektup da Pavlus'un görüşlerine yer vermekte ve diğer düşünce ve akımları reddetmiştir. Amaç Kolose bölgesinde bulunan yıkıcı görüşlerin Mesih'in tanrılığına gölge düşürdüğünü iddia eden Pavlus, bu düşüncelerin amacının Tanrı'nın dinini felsefi bir akıma indirgemek olduğunu belirtmiştir (Koloseliler, 2:14-15). Bu mektupta Mesih Kilise'nin başı olarak belirtilir. Mesih'in özelliklerini,

Pavlus'un haberciliğini anlatan mektupta bir Hristiyan'ın günlük yaşantısındaki ilke ve dualara da yer verilmiştir. (Kutsal Kitap, 2003: 286).

1.6.6.8. Selaniklilere 1. Mektup

Selanik ticaretin ve kültürel hareketliliğin yoğun olduğu bir bölgedir. Mektubun yazıldığı dönemde önemli sayıda Yahudi'nin yaşadığı bu şehre Pavlus, II. Misyon seyahati esnasında uğramıştır. Mesajını yayarken Yahudiler tepki almış hatta saldırıya uğrayarak şehri terk etmiştir. Sonraki dönemde de Hristiyanların sıkıntı içerisinde olduğu bilgisi kendisine ulaşınca bölgeye bilgi almak maksadıyla Timoteos'u göndermiştir. Ondan gelen olumlu haberler üzerinde Tanrı esiniyle Selaniklilere 1. Mektubu Korint'te kaleme almıştır. Pavlus'un kaleme aldığı en eski mektup olduğu değerlendirilen bu mektup, Selaniklilere moral vermekte ve teselli etmektedir. Selanik'teki Hristiyanların yaşadığı baskıların kendilerini zayıflatmak yerine güçlendirdiği söylenmektedir (Kutsal Kitap, 2003: 291; Aydın, 2017: 30-31).

Mektubun bütünlüğü ile ilgili tartışmalar mevcuttur. Bazı görüşlere göre mektup bütünlük arz etmemekte ve iki ayrı mektubun birleştirilmiş hali gibi görünmektedir (Caka, 2009: 119).

1.6.6.9. Selaniklilere 2. Mektup

Bu Mektubun Pavlus'a ait olduğunu belirten görüşlerin yanı sıra bir müridinin kaleme aldığı yönünde görüşler de mevcuttur. Mektubun Pavlus'a ait olduğu görüşünü savunanlar, kıyamet gününün yaklaştığı vurgusu üzerine Selanik'te ortaya çıkan kargaşaya mâni olması açısından yazıldığını iddia etmişlerdir. Pavlus'a ait olmadığını söyleyenler ise bu mektubun ilkinin taklidi gibi görüldüğünü, konular arasında paralellik olduğunu belirtmiştir (Aydın, 2017: 31).

Mektup, daha önce gönderilen 1. mektubun üzerine bazı soru ve sorunların ortaya çıkması üzerine kaleme alınmıştır. Temas edilen konular benzerlik teşkil ettiğinden ilk mektubun tamamlayıcısı veya devamı gibi görünmektedir. “Kıyamet” ve “Hristiyanların tembelliği” gibi konularda iyileşme olmadığından 2. mektupta bu hususlara vurgu vardır. İki mektubun da teması eskatologya yani zamanın sona ermesidir. (Kutsal Kitap, 2003: 298; Caka, 2009: 125-126).

1.6.6.10. Timoteos'a 1. Mektup

Pavlus, mektuplarını genel olarak uzak bölgelerdeki Hristiyan cemaate göndermiştir. Ancak üç mektup şahıslara hitaben yazılmıştır. Bunlar Timoteos'a yazılan iki mektup ve Titus'a

yazılan mektuptur. Paul Anton (1661-1730) isimli bir araştırmacı tarafından bu mektuplara “Pastoral Mektuplar” adı verilmiştir.

Rivayetlere göre Timoteos, ikinci misyon seyahati esnasında Pavlus’a tabi olmuş, bir müddet onu yanında taşıdıktan sonra cemaate liderlik etmesi ve yanlış inançları yaymak isteyenlere engel olması maksadıyla Efes’te bırakmıştır. Pavlus, Efes cemaatine önderlik eden Timoteos’a iki mektup göndererek topluluk hakkında bilgiler vermiş ve teolojik fikirlerini açıklamıştır (Caka, 2009: 131; Kutsal Kitap, 2003: 299).

1.6.6.11. Timoteos’a 2. Mektup

Yukarıda da ifade edildiği üzere Pavlus genellikle topluluklara mektup gönderirken biri Titus’a, ikisi de Timoteos’a olmak üzere üç mektubunu da şahıslara göndermiştir. Mektuplara da “Pastoral Mektup” adı verilmektedir. Titus’a İkinci Mektup da bu mektuplar kategorisindedir. Pavlus bu mektubu Roma’da tutuklu olup idamını beklerken kaleme almıştır. Yazdığı son mektup olarak nitelenir. Gezisi esnasında Troas’ta bıraktığı eşyaları Timoteos’tan getirmesini isteyerek acele etmesini tembihlemektedir (Kutsal Kitap, 2003: 305).

Pavlus ilk mektuptaki gibi bu mektupta da yanlış inançlara dikkat çekerek bu inançları yayanları Musa karşısında Firavun’un yanında yer alan sihirbazlara benzetmektedir (Timoteos’a 2. Mektup, 3: 8). Pavlus mektuplarında sıkça belirttiği yüzeysel dindarlığın değil de iç dünyadaki inancın önemine bu mektupta da dikkat çekmektedir (Timoteos’a 2. Mektup, 3: 1-5). Tanrı’ya hizmet eden kişilerin lekesiz bir yaşam sürmesi gerekliliği de ifade edilmiştir (Timoteos’a 2. Mektup, 2: 22).

1.6.6.12. Titus’a Mektup

Şahsa yazılan mektuplardan biri olan Titus’a Mektup, Pavlus’un Nikopolis’te bulunduğu esnada kaleme alınmıştır. Mektupta Pavlus, Girit cemaatine önder olarak tayin edilen Titus’u yanına çağırılmaktadır. Titus diğer milletlerden bir inanlı olarak nitelenmiştir (Galatyalılar, 2: 3). Aynı zamanda Pavlus’un iş arkadaşlarından biri (2. Korintliler, 2: 13), güvenilir ve çalışkan (2. Korintliler, 2: 12) olarak zikredilmiştir.

Mektupta geçtiğine göre Pavlus, Titus’la birlikte Girit’e gitmiştir. Titus genç biri olmasına rağmen Pavlus tarafından cemaate önderlik etmek ve bir takım kilise işlerini yürütmek üzere burada kalmıştır (Kutsal Kitap, 2003: 310).

1.6.6.13. Filimon’a Mektup

Filimon Kolose’deki Hristiyanların gizli gizli evinde buluştuğu bir inanlıdır. Başka bir ifade ile Filimon’un evi bir nevi kilise olarak kullanılmıştır. Muhtemelen Efes’te kaleme alınmış bu kısa mektupta birtakım ricalar mevcuttur. Filimonun kölesi (Arhippus olarak da geçmektedir) olan Onisimus, firar ederek hapse düşmüş burada da Pavlus ile karşılaşmıştır. Bu karşılaşma onun Hristiyan olarak Pavlus’un hizmetinde bulunmasına yol açmıştır. İşte bu mektup, efendisinin yanına dönecek olan Onisimus’un kaçarak hata ettiğini ifade ederek karşı yumuşak davranılmasını rica etmiştir. Tanrı nezdinde efendi ile kölenin eşit konumda olduğunu ifade ederek de günahkarlara umut vermiştir (Kutsal Kitap, 2003: 313; Aydın, 2017: 47).

2. BÖLÜM

YENİ AHİT'TEKİ İNCİLLER VE PAVLUS'UN MEKTUPLARI ARASINDAKİ BAŞLICA FARKLAR

Çalışmamızın bu bölümünde Kanonik İnciller ve Pavlus'un Mektupları arasındaki tespit edebildiğimiz başlıca farklılıklar ele alınmıştır. Bu farklılıklar Asli Günah Anlayışı, İsa'nın Tanrılığı ve Tanrı Oğlu Olması, İsa'nın Ölümden Dirilmesi, Diğer Milletlere Tebliğ ve Misyonerlik, Eski Ahit Şeriatının Geçerliliği, Mesih İsa, Teslis ve Kutsal Ruh, Vaftiz ve Evharistiya Sakramentleri'dir.

Pavlus yetiştiği çevre, aldığı eğitim, bulunduğu sosyal konum ve sahip olduğu yetenekler vb. etkenler sayesinde Hristiyanlığa doğrudan etki etmiş ve bir Yahudi ihya hareketi olarak ortaya çıkan İsa öğretisini zamanla tüm dünya uluslarına hitap edecek şekilde değişikliğe uğratmıştır (Katar, 2007: 330). Çalışmamızın bu bölümünde Pavlus'un mektupları vasıtası ile Hristiyanlığa etkisi ele alınmış olup bu etkiler çerçevesinde Antik dönemden, Yahudilikten, diğer kültürlerden ve İncillerden itibaren oluşan dini yapı ele alınmıştır.

2.1. Asli Günah Anlayışı

Asli günah kavramı, Adem'in işlemiş olduğu cürmün tevarüs yolu ile yeni nesillere intikal etmesi anlamına gelir. Yani dünyaya gelen her kişi atası Adem'in işlediği günahı ile doğar. Bu bilgiye İncillerde rastlanmaz. Asli günahı ilk defa bahseden Pavlus'tur. Pavlus'a göre günah dünyaya Adem ile gelmiştir ve nesilden nesile geçer. İnsanlığın bu suçluluktan kurtulması için İsa'ya iman etmesi ve vaftiz olması gerekir. (Romalılar, 5: 12-21).

Pavlus'un asli günah konusunda referans aldığı yer Tevrat'tır. Buna göre Aden bahçesinde oturan Adem'e, buradaki tüm yiyeceklerden yiyebileceği belirtilmiş ancak iyi ve kötüyü ayırt etme ağacından yemesi yasaklanmıştır. Eğer bu ağaçtan yerse öleceği belirtilmiştir. Buna rağmen yılanın Havva'yı dolayısıyla Adem'i kandırarak bu ağacın meyvesinden yemelerine sebep olmuştur (Yaratılış, 2: 7-25; 3: 1-24). İşte işlenen bu ilk günaha, tanrı İsa'da vücut bulup çarmıhta can vererek kefareti olmuştur. İnsanlar da vaftiz olmak suretiyle bu suçtan arınacaklardır.

Pavlus, asli günahı Yahudi kutsal kitabına dayandırsa da bu kitaptaki bilgiler ve Yahudi Rabbinik anlayışında sadece insanın günaha ve hataya meyilli olmasına vurgu yapılmış, bu hatanın sonraki nesillere geçişi şeklinde anlaşılmıştır.

Hristiyanlıkta asli günah kavramına ortak bir yaklaşım yoktur. Katolikler bu günah sebebi ile insanlığın doğasının kısmi olarak bozulduğunu kabul etmiştir. Bu bozulma insana doğal olanla doğa üstü olan şeyleri ayırt etme yetisini kaybettirir. Ancak yine de iyilik ve kötülük bir aradadır. Vaftiz sayesinde asli günah ve işlenen hatalar affedilir (Filipililer, 2: 5-11; 1. Korintliler, 1: 12; Romalılar, 5: 12-18; Galatyalılar, 3: 14). Protestanlara göre Adem'in günahından sonra insan fitratı bozulmuş ve iradesini kaybetmiştir. Kurtuluş ancak Tanrının lütfu ile mümkün olacaktır. Doğu Kiliseleri ise asli günah ile çok ilgilenmemiş, gerçek kurtuluşu ölüm ve yok oluştan kurtuluşa mümkün olarak görmüştür (Tümer, 1991: 496,497).

Asli günah kavramının doktrin haline gelmesi Augustinus (ö. 430) ile olmuştur. Ona göre ilk insan mükemmel özelliklere haiz, arızalardan uzak bir yapıdaydı. Ancak yaratılmış olması, değişikliğe uğrama ve kötüye meyletmesi ihtimalinin de bünyesinde barındırıyor olmasına sebep olmuştur. İşte Adem'e günah işleten de içinde barındırdığı bu zaaf olmuştur. Ondan da doğan her insana tevarüs yolu ile geçmiştir. Ona göre bir uzuv bir hata işlediğinde nasıl ki diğer organlar bunun cezasını çekiyorsa asli günah da diğer insanları etkileyerek nesilden nesile geçmektedir. Yine bir ailenin ferdi hatalı ise diğer bireyler de içlerinde bu yanlış barındırmakta ve bu suçtan pay sahibi olmaktadır. Bu suç babadan oğula geçtiğinden İsa da babasız dünyaya geldiğinden İsa asli günah sahibi değildir. Augustinus bebeklerin irade sahibi olmasalar da babalarının günahlarını yüklediklerini, insanın günahı sebebi ile iyiye ve kurtuluşa kendiliğinden ulaşma kabiliyetini kaybettiğini ifade etmiştir. Tanrının inayeti olmadan da bu olumsuz durumdan kurtuluş mümkün değildir (Tarakçı, 2006: 307-318).

Bu konuda İngiliz teolog Pelagius, Augustinus'a zıt görüşler ortaya atmış ve onun görüşlerine karşı çıkmıştır. Pelagius Augustinus'un insan iradesinin tamamen yok olması fikrini yaratıcıya bir saygısızlık olarak kabul etmiştir. Pelagius hür iradeye ve sorumluluğa odaklanmış ve insanın fiillerinin Tanrının inayetine sıkışıp kalması fikrini reddetmiştir. Ona göre insan davranışlarından sorumludur ancak sadece kendi davranışlarından. Başkasının günahını yüklenmesi mümkün değildir ve bu mantığa aykırıdır. Ona göre Tanrı kimin nasıl amel edeceğini bilir inayetini ona göre bahşeder. Yani insanın kurtuluşu kendi hür iradesi ile yaptığı iyilik, tövbe ve ibadetleri ile kurtuluşa erebilecektir. Augustinus ise Tanrı en başta her şeye karar vermiş ve insanları da birer figüran olarak dünyaya göndermiştir. Augustinus ile Pelagius'un bu tartışmaları Hristiyanlık dünyasında oldukça ses getirmiş ve Kartaca (412) ve Efes (431) Konsillerinde bu meseleler ele alınmıştır. Yapılan toplantılar Pelagius'un fikirlerinin yasaklanması ile sonuçlanmıştır (Aykıt, 2010: 181-186; Doğan, 2008: 243-244).

Görüldüğü üzere asli günah konusu dolaylı yönden Yahudi kutsal kitabına dayanıyor gibi görünse de Yeni Ahit'teki İncillerde yer almamaktadır. İsa'nın sözlerinde bu konuya işaret eden bir delil bulunmamakta ve Hristiyanlığın içerisine sonradan dahil edildiği değerlendirilmektedir. Pavlus, Yeni Ahit'teki İncillerde ve İsa'nın sözlerinde yer almayan bu konuyu Hristiyanlığa dahil etmiş ve mektuplarında sıkça yer vermiştir (Romalılar, 5: 12; 7; 7-11; 1. Korintliler, 15: 21).

2.2. İsa'nın “Tanrılığı” ve “Tanrı Oğlu” Olması

Tanrının oğlu olması meselesi sadece Hristiyanlıkta değil her teoloji çevresinde tartışma konusu olan bir durumdur. Mesele derinlemesine incelendiğinde bu konu İsa'dan da çok öncesine dayanmaktadır. Yunan, Mısır ve Mezopotamya teolojilerinde tanrının veya tanrıların oğullarının olması durumu göze çarpmaktadır. Bu medeniyetler çok tanrılı bir anlayışı benimsemiş ve tanrıların antropomorfik/insan biçimli bakış açısıyla değerlendirmiş, onları insanlara benzeterek kendileri gibi yaşadıklarını, evlat edindiklerini düşünmüşlerdir. Aynı zamanda yöneticilerini de tanrı tarafından seçilmiş evlatlar olduklarını kabul ettiklerinden onlara da kutsiyet atfetmişlerdir. Bu kutsiyet bazen saygı ve tanrı tarafından seçilmiş olma boyutunda iken bazen de doğrudan tanrının evladı olma şeklindedir. Örneğin Mısır'da Firavunlara İsis'in ve Ra'nın oğulları, Mezopotamya'da Kenan Hükümdarlarına da El'in oğlu denmiştir. Yunan teolojisinde Zeus'un çocukları Hermes ve Apollon gibi tanrıların tanrı çocukları karşımıza çıkarken aynı zaman insanlara da bazen kutsiyet bazen de doğrudan tanrılık nispet edilmiştir. Buna Lukainos'un Herakles'i “ilahi insan ve tanrı” olarak tanımlaması örnek gösterilebilir. Böylelikle tanrı oğlu meselesi antik dünyanın pagan anlayışı çerçevesinde bazen teolojik bazen mitolojik yönüyle oldukça geniş bir yer edinmiştir. Özellikle yöneticiler ve seçilmiş kişiler yüceltilerek tanrılarla eşdeğer bir konuma getirilmiştir (Duygu, 2018: 158).

Antik dönemde Yahudi kültüründe de paganizmden yahut Hristiyanlıktan ayrı yönleri barındırmakla beraber “Tanrı Oğlu” kavramına rastlanmaktadır. Tevrat'ta İsrail'in tanrının ilk oğlu olduğu (Mısır'dan Çıkış, 4: 22.), tüm İsrail milletinden de “Oğul” şeklinde bahsedildiği (Hoşea, 11: 1) görülürken; insanlara da ‘İnançsız Oğullar’ (Yeremya, 3: 22) diye niteleme yapılmıştır. İsrail milleti de tanrıya ‘babamız’ diye hitap etmiş (Yeşaya, 63: 16), kendilerinden de ‘tanrının has kulları’ olarak bahsetmiştir. Ancak şu ayrıntı önemlidir: Yahudi Kutsal Kitabında geçen bu ifadeler çok tanrılı dünyada ifade edildi gibi insanların tanrı ile yapı itibarıyla gerçek bir “Baba-Oğul” manasında kullanılması Tanrı ile olma, bütünlük arz etme

anlamı taşımamaktadır. Bu ifadelerde oğul diye nitelenen kişi ya da gruplar insani özellikler barındırırlar ve “Tanrı Oğlu” olarak nitelenmeleri onların yüceltilmesi, özel bir konuma yükseltilmesi amacıyla gerçekleşmektedir. (Duygu, 2018: 160).

Pavlusçu teolojinin İsa’nın tanrı olması ya da tanrının özünden bir parça olması iddiası Yahudilerce kabul görmemiştir. Çünkü Yahudiler pagan kültürün aksine monoteist bir yaklaşıma sahiptir. Yahudi kültüründe “Tanrı Oğlu” nitelemesi tanrının öz oğlu şeklinde anlaşılmamış, onun hizmetkârı, işlerini yapan, tanrı tarafından tevdi edilen görevleri yerine getiren manasında bir nevi mecaz olarak kabul edilmiştir. Zaten Pavlus Şam’daki Yahudi cemaatine bu konuyu açtığında büyük bir tepki ile karşılanmış ve kendisi bu sebepten öldürölmenin eşiğine gelmiştir (Aydın, 2017: 129; Duygu, 2018: 162).

Peki İsa’nın şahsını kabul etmeseler de Yahudilerin bekledikleri ‘Mesih’, “tanrı oğlu” olarak mı nitelenmiştir? Bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre beklenen Mesih’in “tanrı oğlu” olarak kabul edilip edilmemesine dair net bir delil yoktur. Ancak 1952 yılında keşfedilen Kumran yazıtlarında eskatolojik ve apokaliptik bir bakış açısıyla “tanrı oğlu” Mesih’in son zaman dilimlerinde kral olarak zuhur edeceği, Yahudileri diğer milletlerin boyunduruğu altından kurtararak yeryüzünde tanrının egemenliğini hâkim kılacağı şeklinde metinler bulunmuştur. Burada iki farklı görüş mevcut olsa da Yahudilerce beklenen tanrı oğlu Mesih’in insan bir Yahudi kralı olarak beklendiği aşıkardır (Duygu, 2018: 176).

Birtakım görüşlere göre de İlk Kudüs Cemaati “tanrı oğlu” kavramını mecaz manada anlamıştır. Onlar İsa’yı seçkin bir kul, tanrının hizmetkârı, insanoğlu, beşer olarak kabul etmiştir (Duygu, 2018: 174).

Birçok kutsal metinde “tanrı oğlu” olarak gösterilen varlıklar yaratan nezdinde önemli bir yere sahip olması nedeniyle bu şekilde nitelenmiştir. Örneğin tanrının iyi ve seçkin kulları veya kendilerine verilen görevleri yapan melekler de bu şekilde anılmaktadır (Aydın, 2017: 200-201).

Gerek Sinoptiklerde gerekse Yuhanna’da İsa’dan defalarca “Tanrı Oğlu” olarak bahsedilmiştir. “Oğul”, “Oğlum”, “Tanrı Oğlu” şeklinde kalıplarla kullanılan bu ifadelerde İsa’dan bahsedilmektedir. Bazı araştırmacılara göre bu ifadenin zirve noktası İsa’nın vaftizi esnasında kendisine “sen benim sevgili oğlumsun, senden hoşnudum” pasajıdır (Matta, 3: 16-17; Markos, 1: 9-11; Luka, 3: 21-22). İncil yazarlarının ifadeleri açısından İsa’nın Tanrı oğlu olması konusunda bir şüphe yoktur. Ancak metinler incelendiğinde İsa figürünün kendisi için

Tanrı Oğlu ifadesini kullanmadığı görülmektedir. Bu ifadeyi kullanmamasının yanında başkalarının da kullanmasından da hoşlanmamış, kendisinden çoğu zaman “insanoğlu” olarak bahsetmiştir (Markos, 14: 62; Matta, 26: 64; Luka, 22: 69). Yine bazı pasajlarda İsa kendisinden “Oğul”, Tanrı’dan ise “Baba” şeklinde bahsetmektedir (Markos, 13: 32; 14: 36; Matta, 21: 33-46; Luka, 20: 9-19). Bazı araştırmacılara göre bu durum Kristolojik bir kullanım olmadığından İsa’nın kendisi için “Tanrı Oğlu” ifadesini kullanmaması tespitine zarar vermemektedir. Çünkü buradaki “Oğul” ifadesi aynen Yahudilerin veya ilk Hristiyanların anladığı biçimde “Baba’nın hizmetini gören, seçilmiş, çeşitli görevleri yerine getiren, yardımcı, hizmetçi bir ‘Oğul’dur”. Aynı şekilde “Baba” da Tanrı’nın yaratıcılığını ve yöneticiliğini vurgulamaktadır (Gündüz, 2019: 220-223).

Pavlus mektuplarında İsa’ya hem insani hem de tanrısal açıdan bakmıştır. Yani tek bir bağlamda değerlendirmemiş, çok yönlü bir bakış açısı sergilemiştir. Ancak derinlemesine incelendiğinde teolojisini daha çok İsa’nın tanrının bir parçası ve öz oğlu olması üzerine kurgulamıştır. Buradaki önemli hususlardan biri kurtuluş kavramıdır. Bir takım ilahi amaçları gerçekleştirebilmek amacıyla tanrı kendinden bir oğul olarak İsa’yı göndermiştir. Bu görevler o kadar mühimdir ki ancak çok ulvi bir varlık bunları yerine getirebilir görünmektedir. Bu hedefleri yerine getiren de öz oğul İsa’dan başkası değildir. Yatılış kitabında geçen Adem’in yasak meyveyi yemesi sebebi ile tüm insanlığın tevarüs yolu ile ortak olduğu asli günahtan da ancak İsa vasıtası ile kurtulmak mümkündür. Bu günah sebebi ile asırlarca insanlığa küs kalan ve ceza olarak da Yasa’yı (Yahudi Şeriatı) gönderen Tanrı rahmeti ile insanlığı affına mazhar kılabilmek için kendi cevherinden bir oğlunu dünyaya gönderip onu çarmıhta feda ederek kurtuluşu sağlamıştır. Tüm insanlara bulaşan günah çok büyük olduğundan kurban/kefarete Tanrı nezdinde büyük olmalıdır. Tanrı Oğlu İsa da kendini feda ederek insanlığın kurtuluşuna vesile olmuştur. İsa’nın yeniden dirilmesi de bu büyük planın sonucu ve onun tanrı oğlu olmasının en büyük delilidir (Galatyalılar, 2: 20; 1. Selanikliler, 1: 9; Romalılar, 5: 10; Romalılar, 8: 32; Duygu, 2018: 166-167).

Pavlus’un bu konudaki diğer bir dikkat çektiği nokta da “Her şey Oğula bağımlı kılınınca, oğul da her şeyi kendisine bağımlı kılan Baba’ya bağımlı olacaktır” (1. Korintliler, 15: 28) meyanındaki ifadeleridir. Yani İsa’nın nasihatleri ve konuşmalarına itaatten ziyade onun tanrı nezdindeki kurtarıcılığı noktasında birleşilmesi gerekir (Duygu, 2018: 168).

Sonuç olarak Yahudiler tarafından Tanrı ile aynı özden olma ya da tanrısal özelliklere sahip olma şeklinde anlaşılmayan “Tanrı Oğlu” ifadesi, Pavlus tarafından farklı yorumlanmış ve

Yunan-Pagan bakış açısıyla tanrısal bir varlık olarak anlaşılmıştır. Bu anlayış, zaman içerisinde Pavlus'un beklediğinden de çok karşılık bulmuş ve tüm dünyaya yayılmıştır. Hatta Hristiyanlık nezdinde resmi bir teoloji haline gelmiş İznik ve Kadıköy Kredosu ile kabul edilmiştir. Bu bakış açısına muhalif görüşler ve sahipleri konsillerce aforoz edilecek din dışı olarak nitelenmiştir (Yalduz, 2003: 292)

2.3. İsa'nın Ölümünden Dirilmesi

Hristiyanlıkta İsa'nın çarmıhta öldürülmesinden sonra konulduğu mezardan dirilmesi "Paskalya" olarak nitelenmiş ve Hristiyan teolojisinin en önemli yapı taşlarından sayılmıştır. Paskalya, Grek ve Latin dillerindeki "Pascha" kelimesinden türemiştir. Batı diline geçen bu kelime Yahudilikte "Fısıh" olarak kaşımıza çıkmaktadır. Fısıh bayramı İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışı anısına baharda (15-21 Nisan) kutladıkları bir bayramdır. İsa da öldürülmeden önceki gece havarileri ile Fısıh bayramının ilk günü vesilesi ile Fısıh yemeği yemiştir. Ertesi gün yakalanıp idam edilen İsa, öldükten üç gün sonra pazar günü mezarından dirilmiştir. Hristiyanlar da bu vesile ile pazar gününü haftanın en kutsal günü, fısıh haftasını da yılın en önemli haftası olarak kabul etmişlerdir (Katar, 2007: 181-182).

Markos İncili, İsa'nın dirilişini şu şekilde anlatır: Mecdelli Meryem, Yakup'un annesi Meryem ve Salome isimdeki üç kadın pazar günü İsa'nın mezarına gitmiş ve mezarı boş bulmuşlardır. Civarda beyaz kaftanıyla oturan bir genç kendilerine görünmüş ve İsa'nın dirilip Celile bölgesine gittiğini, bu durumu havarilerine haber vermeleri gerektiğini söylemiştir. Ancak kadınlar bu hadiselerden dolayı korku ve dehşete düştüklerinden dolayı kimseye bu durumu anlatamamışlardır (Markos, 16: 1-8).

Markos'tan 10-15 yıl sonra kaleme alınan Matta İncili'nde konu daha detaylı ya da ilaveli olarak anlatılmıştır. İsa'nın mezarına giden iki kadın (Mecdelli Meryem ve Yakub'un annesi Meryem) gökten bir meleğin büyük bir sarsıntı ile inerek mezar taşını yuvarladığını ve mezarı bekleyen bekçilerin oracığa bayıldığını görmüşlerdir. Markos'taki gibi kadınlara elçi tarafından İsa'nın Celile'ye gittiğini havarilere haber vermeleri istenmiştir. Kadınlar bu görevi yerine getirmek üzere ayrıldıklarında yolda İsa kendilerine görünmüş, onları selamlamış ve elçinin söylediği görevi hatırlatmıştır. Sarsıntı sırasında bayılan bekçiler de uyanarak başkahinlere haber vermişler, onlar da şehrin ileri gelenleri ile bir istişare toplantısı yapmıştır. Nihayetinde bu bekçilere rüşvet verilerek halk arasında İsa'nın arkadaşlarının gece gelerek cesedini çaldıkları dedikodusunu yaymalarını istenmiştir (Matta, 28: 1-15). Matta 28'in

devam eden pasajlarına göre havariler ve İsa Celile bölgesinde buluşmuştur. Kendilerine görünen İsa'ya birtakım havariler hürmette bulunmuş bazısı da onun İsa olduğundan şüphe duymuştur. Bu görüşmede İsa havarilerine yeni görevlerini açıklamıştır: Öğretiyi tüm uluslara yaymak... “...*bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adıyla vaftiz edin. Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim.*” Bu ziyade kısım, birtakım araştırmacılara göre Matta yazarının Pavlus'un görüşlerini desteklemek üzere İncil'e sonradan dahil edilmiştir (Matta: 19-20, Aydın, 2007: 94).

İsa'nın mezarından dirilmesi olayı ise Luka'da da şöyle anlatılmaktadır: Mecdelli Meryem, Yakub'un annesi Meryem, Yuhanna ve birçok kadın İsa'nın mezarına ona tazimde bulunmak üzere gitmişler ve iki melek ile karşılaşmışlardır. Daha sonra şehre giderek gördüklerini on bir havariye anlatmışlar ancak Petrus onlara inanmayarak mezara gelmiş ve mezarda defin işlemi sırasında kullanılan kumaşlar haricinde bir şey görememiştir (Luka, 24: 1-12).

Luka'ya göre İsa Kudüs yakınlarındaki Emanyus köyüne giden iki öğrencisine görünmüş, onlarla yol arkadaşlığı yapıp yemek yemiş ve mezarın boş bulunması ile ilgili halk arasında dolaşan söylentileri dinlemiştir. İlk başta kendisini tanıyamayıp bir süre sonra onun İsa olduğunu anlayan ve Kudüs'e yönelen öğrenciler havarilere durumu anlatırken İsa da onlara katılarak 'Esenlikler sizinle olsun' diyerek selam vermiştir. Ancak havariler onu bir hayalet sanarak kuşku duymuşlar, İsa da neden kuşku duyduklarını sorup yaralarını göstererek kendinin gerçek olduğunu ifade etmiştir (Luka, 24: 36-43).

Markos, Matta ve Luka'nın konuya bakışını incelediğimizde İsa'nın yeniden dirilişi hususunda farklı ayrıntılar verilmektedir. Luka yazarı olaya şahit olanların yahut İncili okuyanların İsa konusundaki şüpheleri gidermek maksadıyla bazı eklemeler yapmıştır. Yazarın buradaki amacı İsa'yı Pavlusçu teolojiye uygun bir biçime getirmek ve öyle algılanmasını sağlamak olduğu düşünülmektedir (Lüdemann, 1996: 44-45, Aydın, 2007: 97).

Yuhanna'da İsa'nın mezarından dirilişi şu şekilde işlenmektedir: Mezarı boş bulan Mecdelli Meryem şehre haber verdikten sonra Petrus ve ismi zikredilmeyen bir havari mezara koşmuş ve mezarda define kullanılan bezlerden başka bir şey görememiştir. Petrus ve meçhul havari şehre dönmüşler ancak Mecdelli Meryem mezarın başında ağlamaya devam ederken iki melek kendisine görünerek niçin ağladığını sormuştur. Meryem de İsa'nın cesedinin çalındığını söylediği sırada arkadan bir adamın geldiğini görmüş ve onu bahçıvan sanarak İsa'nın

cesedinin nereye götürüldüğünü sormuştur. Bu kişinin İsa olduğunu ancak kendine Meryem diye hitap ettiğinde anlayan Mecdelli Meryem durumu havarilere anlatmıştır. Havariler gizli bir toplantı anında iken de İsa kendilerine görünmüş ve yaralarını göstererek kendisinin İsa olduğunu, ölümden dirildiğini ve artık havarilerinin oradan ayrılarak kendi davasını yaymaları gerektiğini ifade etmiştir (Yuhanna, 20: 1-30).

Pavlus, 54 yılında yazıldığı tahmin edilen Korintlilere 1. Mektup 15: 5-9'da dirilme ve görülme olaylarını tasvir etmemiş, yalnızca İsa'nın görüldüğü kişileri sıralamıştır:

“Kutsal Yazılar uyarınca Mesih üçüncü gün ölümden dirildi. Kefas’a, sonra on ikilere göründü. Daha sonra da beş yüzden çok kardeşe aynı anda göründü. Onların çoğu hala yaşıyor, bazılarıysa öldüler. Bundan sonra Yakup’a, sonra bütün elçilere ve en son zamansız doğmuş bir çocuğa benzeyen bana da göründü. Ben elçilerin en küçüğüyüm. Tanrının toplumuna zulmettiğim için elçi olarak anılmaya bile layık değilim. Ancak şimdi ne isem Tanrı’nın lütfuyla öyleyim”

Bu pasajda ifade edilen beş yüzden fazla kardeşe aynı anada görülme olayı İncillerde yer almamıştır. Elçilerin İşleri ikinci bölümünde Pentakost günü görünme olayı haricinde hiçbir metinde de bu olaya yahut benzerine rastlanmamaktadır. Bazı araştırmacılara göre İsa'nın görünmesi olayı ile Pentakost günü kalabalıklara Kutsal Ruhun görünmesi olayı karıştırılmıştır. Dikkat çeken bir husus da Pavlus mektuplarında Mecdelli Meryem'den bahsetmemiştir. Halbuki Mecdelli Meryem Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'da ismen zikredilmiş ve olayların onun etrafında döndüğüne vurgu yapılmıştır. Pavlus söz konusu pasajda kendisini oldukça önemli bir pozisyona koymaktadır. Hem bu gelenekten ayrı ve layık olmadığı halde görünme olayının bir parçası gibi görünmüş hem de kendi havariliğini güçlendirerek kendini özel bir konumda göstermiştir. Zira Petrus'a ya da diğer havarilere görünen İsa, onlardan aşağı konumda olmayan Pavlus'a da görünmüş olmalıdır. Böylelikle Pavlus kendi otoritesini güçlendirmiş ve kendini cemaat içerisinde önemli bir konuma yükseltmiştir (Aydın, 2007: 100-102).

Ölümden dirilme hadisesinin üçüncü günde ortaya çıkması vurgusu da muhtemelen Tevrat'a dayandırılmaktadır (Aydın, 2007: 112). Zira ilgili pasajda ölümden diriliş kehanetinin detayları verilmektedir: *“Gelin, Rabbe dönelim. Bizi O parçaladı, O iyileştirecek. Bizi O yaraladı, Yaramızı O saracak. İki gün sonra bizi diriltecek, Üçüncü gün ayağa kaldıracak, Huzurunda yaşayalım diye. Rabbi tanıyalım, Rabbi tanımaya gayret edelim. O tan gibi şaşmadan doğacak, Yağmur gibi, toprağı sulayan Son yağmur gibi bize gelecektir.”*

(Hoşea 6: 1-3). Görüldüğü üzere bu ifadeler halk arasında veya Hristiyan kaynaklarındaki üçüncü gün dirilme meselesini önemli ölçüde çağrıştırmaktadır.

İsa'nın dirilişi ile ilgili pasajlarda Dört İncil'in hem kendi aralarında hem de Pavlus'un Korintlilere 1. Mektubu ile birtakım farklılıklar ortaya çıkmaktadır. İsa'nın dirilişine ilk önce kimin şahit olduğu meselesinde İncillerde Mecdelli Meryem'den bahsedilmişken, Pavlus'un mektubunda ise bu isim zikredilmemekte, dirilme ve ilk görülme olayları detaylandırılmamıştır. Halbuki bu meselede birbirlerinden farklı, fazla veya eksik anlatımlar içerisine giren İncillerin ittifak ettikleri en önemli unsur Mecdelli Meryem'dir. Birçok farklılığı barındıran İncillerin üzerinde birleştiği bir ismi mektubunda hiç anlatmaması Pavlus açısından anormal bir durumdur (Aydın, 2007: 115-117).

Pavlus İsa'nın dirilmesini aynı zamanda insanlığın ölümden tekrar dirilmesine de delil kabul etmiştir. Aynı zamanda Tanrı'nın Krallığı ile ilişkilendirilen bu diriliş elçilerin de aksiyonunu başlatmıştır. Pavlus, mektuplarında Mesih'in tekrar dönüşü bazen yakın bazen de uzak olarak nitelemiştir. Bazı araştırmacılara göre önceleri bunun yakın olduğunu belirten Pavlus, Selanik'te ölüm tehlikesi geçirmesi sebebi ile umutlarını söndürmemiş ancak "ertelemiştir" (Erbaş, 2001: 9-10).

2.4. Diğer Milletlere Tebliğ ve Misyonerlik

İsa diğer milletlere tebliğ konusunda iki ayrı tutuma sahiptir. Çarmıha gerilip ölmeden öncesi ve sonrası. Yakalanıp öldürülmeden önce diğer milletlerle ilgilenmeyen ve ilgilenilmemesini öğütleyen İsa çarmıhta can verip tekrar dirildiğinde tamamen farklı bir hal almış ve mesajın tüm dünyaya yayılması gerektiğini ifade etmiştir (Gündüz, 2020: 193-199).

Hristiyanlık ilk başlarda Yahudilik içerisinden filizlenen, Yahudi bir kişi olan İsa'nın temsil ettiği, Yahudileri ıslah etmek üzere ortaya çıkan bir mezhep yahut hareket şeklindedir. Yahudi bilginler kendi dinlerini bir takım dünyevi çıkarlar uğrunda şekillendirmeye çalışmış, ahlaki öğütleri unutmuş, ikiyüzlülük ve yalanı yaygınlaştırmış ve buna benzer birçok probleme sahip bir topluluk haline gelmiştir. İsa da bu problemleri Yahudi önderlerinin ve toplumunun yüzüne sık sık vurmuştur ve onları öğretilerine davet etmiştir. Yani İsa bozulmuş olan Yahudileri ıslah için çalışmış, vaazlarını ve çalışmalarını bu meyanda sürdürmüştür. Özellikle Yahudi önde gelenlerinin tutumlarını şiddetle eleştirerek onlara karşı çetin bir mücadele vermiştir. İsa incilin pek çok yerinde ana akım Yahudilik olan Ferîsileri eleştiriye tabi tutmuş

hatta çürük ağaç, engerek soyu, kötü kişiler, ikiyüzlüler gibi ağır ithamlarda bulunmuştur (Aydın, 2007: 149; Matta, 12: 33, 7: 16, 23: 24, 15: 24).

İsa gerek öğüt vermede gerek şifa dağıtmada daima Yahudilere yönelik bir faaliyet yürütmüştür. Bu konudaki en meşhur olay İsa'nın Kenanlı kadına karşı tutumunun anlatıldığı bölümdür:

“İsa oradan ayrılıp Sur ve Sayda bölgesine geçti. O yöreden Kenanlı bir kadın İsa'ya gelip, “Ya Rab, ey Davut Oğlu, halime acı! Kızım cine tutuldu, çok kötü durumda” diye feryat etti. İsa kadına hiçbir karşılık vermedi. Öğrencileri yaklaşıp, “Sal şunu, gitsin!” diye rica ettiler. “Arkamızdan bağırıp duruyor.” İsa, “Ben yalnız İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gönderildim” diye yanıtladı. Kadın ise yaklaşıp, “Ya Rab, bana yardım et!” diyerek O'nun önünde yere kapandı. İsa ona, “Çocukların ekmeğini alıp köpekler atmak doğru değildir” dedi. Kadın, “Haklısın, ya Rab” dedi. “Ama köpekler de efendilerinin sofrasından düşen kırıntıları yer.” O zaman İsa ona şu karşılığı verdi: “Ey kadın, imanın büyük! Dilediğin gibi olsun.” Ve kadının kızı o saatte iyileşti.” (Markos, 7: 24-30)

Görüldüğü üzere bu pasajda İsrailoğullarından olmayan bir kadın İsa'dan yardım istemiş ancak İsa ona ilk başta cevap vermek istememiş, verdiği ise olumsuz bir cevap vermiştir. Verdiği cevap İsa'nın misyonunun özeti niteliğindedir: *“Ben yalnız İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gönderildim.”* İsa bu kısımda kendi amacının İsrail halkına tebliğ ve şifa vermek olduğunu ifade etmiştir. Kendisine verilen görevin ve yeteneklerin yalnızca dağılmış, kaybolmuş ve özünden uzaklaşmış İsrailoğullarına yönelik olduğunu belirtmiştir. İsa bu çerçevede sahip olduğu nimeti diğer milletlerden olanlarla zayi edemeyeceğini ifade etse de kadının etkileyici sözleri ve ısrarı karşısında kızına şifa vermiştir.

İsa'nın kendi faaliyetleri açısından sadece Yahudilere yönelik çalışmasının yanında Havarilerine de kimlere tebliğ yapacaklarını ifade ettiği bölümler de vardır. On iki havarisini göreve gönderişi şu şekilde anlatılmıştır:

İsa on iki öğrencisini yanına çağırıp onlara kötü ruhlar üzerinde yetki verdi. Böylece kötü ruhları kovacak, her hastalığı, her illeti iyileştireceklerdi. Bu on iki elçinin adları şöyle: Birincisi Petrus adıyla bilinen Simun, onun kardeşi Andreas, Zebedi'nin oğulları Yakup ve Yuhanna, Filipus ve Bartalmay, Tomas ve vergi görevlisi Matta, Alfay oğlu Yakup ve Taday, Yurtsever Simun ve İsa'ya ihanet eden Yahuda İskariot. İsa Onikiler'i şu buyrukla halkın arasına gönderdi: “Öteki ulusların arasına girmeyin. Samiriyelilerin kentlerine de

uğramayın. Bunun yerine, İsrail halkının yitik koyunlarına gidin. Gittiğiniz her yerde Göklerin Egemenliğinin yaklaştığını duyurun. Hastaları iyileştirin, ölüleri diriltin, cüzamlıları temiz kılın, cinleri kovun. Karşılıksız aldınız, karşılıksız verin. Kuşağınıza altın, gümüş, ya da bakır para koymayın. Yolculuk için ne torba, ne yedek mintan, ne çarık, ne de değnek alın. Çünkü işçi yiyeceğini hak eder. Hangi kent ya da köye giderseniz, orada saygıdeğer birini arayın ve ayrılınca dek onunla kalın. Onun evine girerken, evdekilere esenlik dileyin. Eğer evdekiler buna layıksa, dilediğiniz esenlik üzerlerinde kalsın; layık değillerse, size geri dönsün. Sizi kabul etmez, sözlerinizi dinlemezlerse o evden ya da kentten ayrılırken, ayaklarınızın tozunu silkin. Size doğrusunu söyleyeyim, yargı günü o kentin hali Sodom'la Gomora bölgesinin halinden beter olacaktır.” (Markos, 3: 13-19; 6: 7-13; Luka 6: 12-16; 9: 1-6).

Bu pasajlarda tebliğ ile ilgili çokça ayrıntı mevcuttur. Konumuzla ilgili olan husus ise ‘*Öteki ulusların arasına girmeyin. Samiriyelilerin kentlerine de uğramayın. Bunun yerine, İsrail halkının yitik koyunlarına gidin. Gittiğiniz her yerde Göklerin Egemenliğinin yaklaştığını duyurun.*’ kısmıdır. İsa kendi görevinin yanı sıra tebliğ için görevlendirdiği dostları ve öğrencileri olan havarilerine emirlerini ayrıntısı ile sıralamıştır. Ancak bu emirleri diğer milletlere yönelik değil de İsrailoğullarına hitaben yerine getirmelerini tembihlemiştir.

Diğer milletlere tebliğ söz konusu olduğunda karşımıza bir kelime sıkça çıkar: ‘Gentileler’. Gentile kelimesi bazen pagan, Grek, Romalı gibi manalarda kullanılsa da en yaygın manası “Yahudi olmayan kimseler” dir (Gündüz; 1998: 140)

İsa’nın hayatta olduğu dönemde kendisini takip eden, dinleyen, inanan, davasına hizmet eden kimseler genellikle kendisine gönülden bağlı Yahudi kimselerdir. Bunun belli başlı sebepleri vardır. Öncelikle İsa da bir Yahudi’dir. Yahudiliği kurtarmak için geldiğini iddia eden İsa’ya itimat edenlerde yine Yahudilerdir. Bir diğer başlıca sebep İsa’nın Yahudiliği ihya etmeye çalışırken Gentileler ile ilgilenmemesi ve bunu havarilerine de tavsiye etmesidir. Üçüncü başlıca sebep ise İsa’nın tebliğ süresinin oldukça kısıtlı olmasıdır. Farklı görüşlere göre bir ila üç yıllık bir tebliğ süresi göze çarpmaktadır ki bu süresinin hemen hemen tamamı Galile’de geçmiştir. Sinoptik İncillere bakıldığında İsa mesajını yaymaya başladıktan sonra ancak bir Fısıh Bayramı görmüştür. Bu gelenekten farklı bir bakış açısı ile kaleme alınan Yuhanna’da ise İsa üç Fısıh Bayramına şahit olmuştur. Bu kadar kısa bir tebliğ dönemine sahip olan İsa’nın mesajı da o hayatta iken ancak yakın çevresi olan Yahudilere yönelik olmuştur (Matta, 12: 1-8; 23: 37; Markos, 2: 23-27; 11: 1; 14: 14; Luka, 6: 1-5; Harman, 2000: 465-672).

Sinoptik İncillerde Yahudi olmayanlara gidilmemesi gerektiği tekrar edilse de diğer milletlere gidişin ve nihayetinde evrilmiş hali ile ‘Misyonerliğin’ ilk dayanaklarına dair açıklamalar yer almıştır: “*Şimdi gidip bütün milletleri/halkları talebelerim edinin; onları Baba, Oğul ve Rûhulkudüs adıyla vaftiz edin. Size emrettiğim her şeyi tutmalarını onlara öğretin ve işte ben bütün günler dünyanın sonuna kadar sizinle birlikteyim*” (Matta, 28/19-20). “*Bütün dünyaya gidin, İncil’i bütün yaratılmışlara vazedin*” (Markos, 16/15;13/10).

Misyon kelimesi Fransızca ‘göndermek’ anlamını taşıyan ‘Mittere’ kelimesinden gelmekte olup genel anlamı “bir kimseye bir şey yapmak için verilen özel görev”dir. “Din propagandası yapmak ve bunun için teşkilatlanmak” özel anlamını taşıyan ve nihai kurtuluşu kendinde gören birçok evrensel inanç sisteminde (Budizm, Hinduizm, Sihizm) görülen bu olgu Hristiyanlık ile özdeşleşmiştir. Dini bir kurum olan Misyonerlik, zamanla siyasi, sosyal ve ekonomik boyutları ile Hristiyanlaştırma stratejisinin en önemli vasıtası haline gelmiştir. Devletin resmi dini haline gelmesinden sonra da Roma gücünün hissedildiği yerlerde Hristiyanlık, sistemli bir şekilde yerel halka kabul ettirilmiştir (Özbey, 2017: 157-158). Kilise tarafından resmi olarak öğretiyi yaymak üzere görev almayı ifade eden Misyonerlik XIV. yüzyıldan sonra sömürgeciliği kolaylaştırmak amacıyla herhangi bir bölgenin Hristiyanlaştırılması için görev almak anlamına gelmeye başlamıştır. Katolik kilisesi özellikle Afrika kıtasındaki bölgelerin kolonizasyonunu gerçekleştirmek maksadıyla misyonerler göndermiş, misyonerlerin görevlendirildiği ülkeye de ‘Misyon Ülkesi’ denmiştir. Yine Fransiskanlar, Dominikanlar ve Cizvitler gibi Hristiyan tarikat ve cemaatleri misyonerliğe ayrı bir önem vermiş ve bu çerçevede faaliyetlerini sürdürerek birer hareket noktası haline gelmiştir. Günümüzde de faaliyetlerini sürdüren bu müessese, misyoner kelimesinin zihinlerde ajanlık, sömürgecilik gibi kötü çağrışımlara sahip olması nedeniyle ‘Evangelist’, ‘Şahitlik (Witnessing)’, Beyan (Proclamation) gibi kelimeleri kullanma gayreti içerisinde (Kılıç, 2006: 328; Gündüz, 2020: 193-199).

Elçilerin İşleri kitabında İsa’nın ölümünden sonra tebliğ faaliyetinin hızlı bir şekilde başladığı, farklı misyonerlerin Fenike (Suriye-Lübnan-Kuzey İsrail), Kıbrıs, Antakya gibi bölgelere gidip öğretilerini anlattıkları ve Petrus ile Barnaba’nın çalışmalarından bahsedilmiştir (Elçilerin İşleri, 10: 11: 19-22).

Hristiyanlığa göre en büyük misyoner Aziz Pavlus’tur. Pavlus gentile misyonunu “*kanınız kendi başınıza olsun, ben temizim, şimdiden sonra Milletlere gideceğim*” (Romalıları, 6:14; Elçilerin İşleri, 18:5-6) diyerek başlatmıştır. On beş yıl boyunca toplam üç misyon seyahati

yapmış, Anadolu, Yunanistan ve Makedonya bölgelerinde vaazlar vermiş, taraftar toplamış, cemaat ve kilise kurmaya çalışmış ve kendisine karşı çıkan farklı görüşlerdeki İsa inanlılarıyla da mücadelede bulunmuştur. Pavlus bölge bölge gezerek geçici olarak yerleştiği yerde bir Hristiyan cemaat oluşturup bir diğerine seyahat ederek çalışmalar yapmıştır. Kimi zaman öğrencilerini bu merkezlerde önder olarak bırakmış kimi zaman da mektuplar göndererek cemaate direktiflerde bulunarak öğretisini yayma fırsatı bulmuştur. Hiç gidemediği ya da gidip de tekrar ziyaret etme imkânı bulamadığı bölge ve cemaatlere yazdığı mektuplar Yeni Ahit metinleri içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Pavlus'un yazmış olduğu mektuplar hem Hristiyanlık açısından hem de misyonerlik kurumu açısından bakıldığında en mühim kaynaklar arasındadır. Pavlus misyonerliği mektubunda şu şekilde uzunca tarif eder:

“Özgür değil miyim? Elçi değil miyim? Rabbimiz İsa'yı görmedim mi? Sizler Rab yolunda verdiğim emeğin ürünü değil misiniz? Başkaları için elçi değilsem bile, sizler için elçiyim ya! Rab yolunda elçiliğimin kanıtı sizsiniz. Beni sorguya çekenlere karşı kendimi böyle savunurum. Yiyip içmeye hakkımız yok mu bizim? Öbür elçiler gibi, Rabbin kardeşleri ve Kefas gibi, yanımızda imanlı bir eş gezdirmeye hakkımız yok mu? Geçimi için çalışması gereken yalnız Barnaba'yla ben miyim? Kim kendi parasıyla askerlik yapar? Kim bağ diker de ürününü yemez? Kim sürüyü güder de sütünden içmez? İnsansal açıdan mı söylüyorum bunları? Kutsal Yasa da aynı şeyleri söylemiyor mu? Musa'nın Yasası'nda, “Harman döven öküzün ağzını bağlamayacaksın” diye yazılmıştır. Tanrı'nın kaygısı öküzler mi, yoksa bunu özellikle bizim için mi söylüyor? Kuşkusuz, bizim için yazılmıştır bu. Çünkü çift sürenin umutla sürmesi, harman dövenin de harmana ortak olma umuduyla dövmesi gerekir. Aranıza ruhsal tohumlar ektiysek, sizden maddesel bir harman biçmemiz çok mu? Başkalarının sizden yardım almaya hakları varsa, bizim daha çok hakkımız yok mu? Ama biz bu hakkımızı kullanmadık. Mesih Müjdesi'nin yayılmasına engel olmayalım diye her şeye katlanıyoruz. Tapınakta çalışanların tapınaktan beslendiklerini, sunakta görevli olanların da sunakta adanan adaklardan pay aldıklarını bilmiyor musunuz? Bunun gibi, Rab Müjde'yi yayanların da geçimlerini Müjde'den sağlamasını buyurdu.

Ama ben bu haklardan hiçbirini kullanmış değilim. Bunlar bana sağlansın diye de yazmıyorum. Bunu yapmaktansa ölmeyi yeğlerim. Kimse beni bu övünçten yoksun bırakmayacaktır! Müjde'yi yayıyorum diye övünmeye hakkım yok. Çünkü bunu yapmakla yükümlüyüm. Müjde'yi yaymazsam vay halime! Eğer Müjde'yi gönülden yayarsam, ödülüm olur; gönülsüzce yayarsam, yalnızca bana emanet edilen görevi yapmış olurum. 18Peki, ödülüm nedir? Müjde'yi karşılıksız yaymak ve böylece Müjde'yi yaymaktan doğan hakkımı kullanmamaktır.

Ben özgürüm, kimsenin kölesi değilim. Ama daha çok kişi kazanayım diye herkesin kölesi oldum. Yahudiler'i kazanmak için Yahudiler'e Yahudi gibi davrandım. Kendim Kutsal Yasa'nın denetimi altında olmadığım halde, Yasa altında olanları kazanmak için onlara Yasa altındaymışım gibi davrandım. Tanrı'nın Yasası'na sahip olmayan biri değilim, Mesih'in Yasası altındayım. Buna karşın, Yasa'ya sahip olmayanları kazanmak için Yasa'ya sahip değilmişim gibi davrandım. Güçsüzleri kazanmak için onlarla güçsüz oldum. Ne yapıp yapıp bazılarını kurtarmak için herkesle her şey oldum. Bunların hepsini Müjde'de payım olsun diye, Müjde uğruna yapıyorum.

Koşu alanında yarışanların hepsi koştuğu halde ödülü bir kişinin kazandığını bilmiyor musunuz? Öyle koşun ki ödülü kazanasınız. Yarışa katılan herkes kendini her yönden denetler. Böyleleri bunu çürüyüp gidecek bir defne tacı kazanmak için yaparlar. Bizse hiç çürümeyecek bir taç için yapıyoruz. Bunun içindir ki, amaçsızca koşan biri gibi koşmuyorum. Yumruğumu havayı döver gibi boşa atmıyorum. Müjde'yi başkalarına duyurduktan sonra kendim reddedilmemek için bedenime eziyet çektirip onu köle ediyorum.” (1. Korintliler 9: 1-27)

Sonuç olarak Pavlus faaliyetlerini genellikle Grek ve Roma halklarına yönelik sürdürmüş, İsa'nın Gentilelere gitmeyip İsrail halkı ile ilgilenme ilkesini benimsememiştir. Pavlus kendisini “Gentilelerin Havarisi” olarak niteleyerek daha çok pagan dünyaya hitap etmiştir. Kendi kurduğu misyonerlik müessesesi zaman içerisinde yayılarak kurumsallaşmış ve Hristiyanlık ve dünya tarihinde önemli bir yer edinmiştir (Sarıkcıoğlu, 1981: 317).

2.5. “Eski Ahit” Şeriatının Geçerliliği

İsa bir Yahudi olarak İsrail halkı içerisinde yetişmiş bir kimsedir. Kendisinin çocukluk döneminde de Yahudi ritüellerine uygun bir muameleye tabi tutulduğu konusu da İncillerde sabittir. İncillerde İsa'nın sünnet edilişi, Yusuf ve Meryem tarafından Kudüs'e getirilmesi, doğduğunda Yahudilerce uygulanan bir çift kumrunun kurban edilmesi biraz büyüdüğünde havrada eğitim görerek dindar bir Yahudi olarak yetişmesi İncillerde anlatılan olaylardır (Luka, 2: 21-24; 4: 16-17). Yine Fısıh günlerinde mabede gelerek bayramı kutladığı anlatılmaktadır (Markos, 14: 12; Luka, 2: 41; 22: 13-15). Kendisi mesajını yaymaya başladığında yeni bir din ihdas etmek yerine Yahudilerin bozulma içerisinde olmasına vurgu yaparak onları düzeltme çabası içerisinde olmuştur. Kendisi var olan şeriatı kaldırmak, yerine yenisini getirmek amacıyla olmadığını ifade etmiştir. Yasa olarak Musa Yasasına bağlılığını ifa edip onu tamamlama amacını dile getirmiştir ve kendisine tabi olanlardan da Yasa'ya tabi olmalarını beklemiştir:

“Kutsal Yasa’yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi sanmayın. Ben geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya geldim. Size doğrusunu söyleyeyim, yer ve gök ortadan kalkmadan, her şey gerçekleşmeden, Kutsal Yasa’dan ufacık bir harf ya da bir nokta bile yok olmayacak. Bu nedenle, bu buyrukların en küçüğünden birini kim çiğner ve başkalarına öyle öğretirse, göklerin egemenliğinde en küçük sayılacak. Ama bu buyrukları kim yerine getirir ve başkalarına öğretirse, göklerin egemenliğinde büyük sayılacak. Size şunu söyleyeyim: Doğruluğunuz din bilginleriyle Ferisilerinkini aşmadıkça, göklerin egemenliğine asla giremezsiniz!” (Matta, 5: 17-20).

İsa bir “İnsanoğlu” olduğunu ifade edip, Musa’ya gelen yasaya tabi bir hayat sürmüştür. İnsanlara da aynı şekilde bir yaşantıyı öğütlemiş sinagoglarda verdiği vaazlarda oruç, sadaka ve dua gibi ibadetlere vurgu yapmıştır. Kendisine nihai kurtuluşu soran birine ise Tevrat’ı işaret ederek şu şekilde hitap etmiştir: *“O’nun buyruklarını biliyorsun: Adam öldürmeyeceksin, zina etmeyeceksin, çalmayacaksın, yalan yere tanıklık etmeyeceksin, kimsenin hakkını yemeyeceksin, annene babana saygı göstereceksin* (Markos 10: 17-22; Luka 18: 18-30; Baş, 2023: 129; Matta, 6: 1-18; Sayar, 2022: 453).

Yine İsa insanlara ibadetlerini ihlas ve samimiyetle yapmalarını öğütlerken Yahudi din adamlarını eleştirerek onları samimi-yetsizlik ve çıkarıcılıkla suçlamıştır. Yasaya değil de din bilginlerinin dini istismar etmelerine karşı çıkmıştır. Kurtuluş için imanı işaret ederken ibadet ve ahlaka da vurgu yapmayı ihmal etmemiştir. Yasanın geçerli olduğunu, uygulama şekli hatalı da olsa önemli olduğunu ifade eden İsa, yasanın yanında sevgi ve merhamet vurgulayarak insanı da önemseyen bir bakış açısı benimsemiştir (Markos 2: 27; Matta 5: 17-20; Matta 6: 16-18; Aydın, 2007: 143-156; Aydın, 2010: 574-577; Gündüz, 2019: 261).

İlk Hristiyan topluluğu diğer milletlerden insanları da cemaate dahil etmişlerdir. Ancak dahil olan bu kişilerin de Yasa’dan sorumlu tutmuşlar ve bu kişiler de buna göre bir hayat sürmüşlerdir. Havarilerin başını çektiği bu ilk Hristiyan cemaatler mabetlerde yapılan ibadet ve dualara iştirak etmiş, sünnet uygulamasını devam ettirmiş, Şabat ve oruç günlerini idrak etmişlerdir (Sayar, 2022: 454; Aydın, 1998: 340-345).

Görüldüğü üzere ilk Hristiyan cemaati ile halihazırdaki Yahudilerin düşünce, inanç ve ibadetleri birçok noktada benzerlik göstermektedir. Elbette farklılıklar da mevcuttur. Bunlardan en önemlisi iki grubun İsa’ya bakış açısındaki farklılıktır. Mevcut Yahudi cemaati İsa’yı bir sapkın, insanları çeldiren bir yalancı olarak görmüştür. Dolayısı ile onu Roma otoritesine şikâyet ederek yargılamaya ve çarmıha gerdirmeye muvaffak olmuşlardır. İlk

Hristiyanlar ise onun Mesih-İsa ve kurtarıcı olarak tekrar dönerek Tanrısal Krallığı egemen kılacağına inanmışlardı. İlk Hristiyanların Yahudilerden bir diğer farklı yönleri ise İsa'nın dirildiği gün olan pazar günü toplanıp yemek ve dua merasimi yapmalarıdır.

Paskalya sonrasında İsa cemaati için durum zorlaşmaya başlamıştır. İsa'ya olan düşmanlıkları dinmeyen Yahudi toplumu Roma idaresi ile iş birliğini sürdürerek İsa inanlılarına karşı takibat başlatmıştır. Havariler başta olmak üzere inanlılar farklı coğrafyalara kaçarak canlarını kurtarmışlar ancak gittikleri yerde de İsa'nın mesajını yaymayı ihmal etmemişlerdir. Bu durumda Antakya, Şam, Anadolu, Yunanistan, Makedonya gibi bölgelere öğreti ulaşmış ve yeni Hristiyan cemaatlerinin şekillenmesine sebep olmuştur (Sayar, 2022: 454).

Hristiyanlığın genel anlayışına göre Yasa İsa ile birlikte yürürlükten kalkmıştır. Tanrı insanlık ile Mesih aracılığıyla yeni bir ahit yaparak Eski Yasa'nın geçerliğine son vermiştir. Ancak bu anlayış hem çelişkili hem de tartışmalıdır. İsa'nın kendisini yasanın tamamlayıcısı olarak nitelemesi, ilk inanlılarının da bu gelenek üzere kalması, Ebiyonitler ve Nasraniler başta olmak üzere bazı Hristiyan cemaatlerinin Yasa'ya bağlı olması, Hristiyanlıkça Şabat gününe takvim içerisinde önem verilmesi gibi temel bazı meseleler bu çelişkiye verilebilecek örneklerdendir.

İsa sonrası dönemde bu hareketin mensupları çoğalmış, mesaj geniş kitlelere ulaşmıştır. Oluşan cemaatin yapısı iki ana unsurdan oluşmuştur: Hâlihazırdaki diaspora Yahudileri ve pagan dünyadan Hristiyanlığa girmiş olanlar. Taraftarların sayısı arttıkça da ortaya birtakım uyumsuzluklar ve problemler çıkmıştır. Pagan dünyadan gelenlerin Musa yasasına tabi olup olmayacakları konusu bu problemlerden önde gelenidir. Pavlus bu durumu iyi değerlendirip pagan dünyadan gelen Hristiyanların üzerinden yasanın tahakkümünü İsa vasıtası ile kalktığını ifade etmiştir: *“Oysa her iman edenin aklanması için Mesih, Kutsal Yasa'nın sonudur.”* (Romalılar, 10: 4; Duygu, 2018: 288; Aydın, 2010: 574-577).

Pavlus mektuplarında Yasa konusunda çelişkili bir şekilde davranmaktadır:

“Öyleyse biz iman aracılığıyla Kutsal Yasa'yı geçersiz mi kılıyoruz? Hayır, tam tersine, Yasa'yı doğruluyoruz.” (Romalılar, 3: 31)

“Öyleyse ne diyelim? Kutsal Yasa günah mı oldu? Kesinlikle hayır! Ama Yasa olmasaydı, günahın ne olduğunu bilemezdim. Yasa, “Göz dikmeyeceksin” demeseydi, başkasının malına göz dikmenin ne olduğunu bilemezdim.” (Romalılar, 7: 7-12)

“Öyleyse Kutsal Yasa Tanrı'nın vaatlerine aykırı mıdır? Kesinlikle hayır!”
(Galatyalılar, 3: 21)

Bu pasajlarda Pavlus hukukun geçerliliğine, iyiliğine ve doğruluğuna işaret ederek kendisinin de onu tasdik ettiğini ifade eder bir görünüşe sahiptir.

Diğer taraftan Pavlus'un Yasa hakkında pek çok olumsuz görüşü de mevcuttur:

“Vaatler İbrahim'e ve soyundan olana verildi. Tanrı birçok kişiden söz ediyormuş gibi, “Ve soyundan olanlara” demiyor; “Soyundan olana” demekle tek bir kişiden, yani Mesih'ten söz ediyor. Şunu demek istiyorum: Dört yüz otuz yıl sonra gelen Yasa, Tanrı'nın önceden onayladığı antlaşmayı geçersiz kılmaz, vaadi ortadan kaldırmaz. Çünkü miras Yasa'ya bağlıysa, artık vaade bağlı değildir. Ama Tanrı mirası İbrahim'e vaatle bağışlamıştır. Öyleyse Yasa'nın amacı neydi? Yasa suçları ortaya çıkarmak için antlaşmaya eklendi. Vaadi alan ve İbrahim'in soyundan olan Kişi gelene dek yürürlükte kalacaktı. Melekler yoluyla, bir aracı eliyle düzenlendi.” (Galatyalılar, 3:16-19).

“Ne var ki günah, bu buyruğun verdiği fırsatla içimde her türlü açgözlülüğü üretti. Çünkü Kutsal Yasa olmadıkça günah ölümdür. 9-10Bir zamanlar, Yasa'nın bilincinde değilken diriydim. Ama buyruğun bilincine vardığımda günah dirildi, bense öldüm. Buyruk da bana yaşam getireceğine, ölüm getirdi.” (Romalılar, 7: 8-10).

“Ölümün dikenini günahdır. Günah ise gücünü Kutsal Yasa'dan alır. Rabbimiz İsa Mesih aracılığıyla bizi zafere ulaştıran Tanrı'ya şükürler olsun!” (1. Korintliler 15: 56).

“Günah bir insan aracılığıyla, ölüm de günah aracılığıyla dünyaya girdi. Böylece ölüm bütün insanlara yayıldı. Çünkü hepsi günah işledi. Kutsal Yasa'dan önce de dünyada günah vardı; ama yasa olmayınca günahın hesabı tutulmaz. Oysa ölüm Adem'den Musa'ya dek, gelecek Kişi'nin örneği olan Adem'in suçuna benzer bir günah işlememiş olanlar üzerinde de egemendi. Ne var ki, Tanrı'nın armağanı Adem'in suçu gibi değildir. Çünkü bir kişinin suçu yüzünden birçokları öldüyse, Tanrı'nın lütfu ve bir tek adamın, yani İsa Mesih'in lütfuyla verilen bağış birçokları yararına daha da çoğaldı. Tanrı'nın bağışı o tek adamın günahının sonucu gibi değildir. Tek suçtan sonra verilen yargı mahkûmiyet getirdi; oysa birçok suçtan sonra verilen armağan aklanmayı sağladı. Çünkü ölüm bir tek adamın suçu yüzünden o tek adam aracılığıyla egemenlik sürdüysen, Tanrı'nın bol lütfunu ve aklanma bağışını alanların bir tek adam, yani İsa Mesih sayesinde yaşamda egemenlik sürecekleri çok daha kesindir. İşte, tek bir suçun bütün insanların

mahkûmiyetine yol açtığı gibi, bir doğruluk eylemi de bütün insanlara yaşam veren aklanmayı sağladı.” (Romalılar 5: 12-15)

“Öyleyse ne diyelim? Kutsal Yasa günah mı oldu? Kesinlikle hayır! Ama Yasa olmasaydı, günahın ne olduğunu bilemezdim. Yasa, “Göz dikmeyeceksin” demeseydi, başkasının malına göz dikmenin ne olduğunu bilemezdim. Ne var ki günah, bu buyruğun verdiği fırsatla içimde her türlü açgözlülüğü üretti. Çünkü Kutsal Yasa olmadıkça günah ölüdür. Bir zamanlar, Yasa'nın bilincinde değilken diri idim. Ama buyruğun bilincine vardığımda günah dirildi, bense öldüm. Buyruk da bana yaşam getireceğine, ölüm getirdi. Çünkü günah buyruğun verdiği fırsatla beni aldattı, buyruk aracılığıyla beni öldürdü. İşte böyle, Yasa gerçekten kutsaldır. Buyruk da kutsal, doğru ve iyidir. Öyleyse, iyi olan bana ölüm mü getirdi? Kesinlikle hayır! Ama günah, günah olarak tanınsın diye, iyi olanın aracılığıyla bana ölüm getiriyordu. Öyle ki, buyruk aracılığıyla günahın ne denli günahlı olduğu anlaşılsın.” (Romalılar 7: 7-13).

Buradaki pasajlara göre Pavlus hukuku kutsal saymakta ancak olumsuzluklara yol açtığını ve geçici olduğunu ifade etmektedir. Ona göre hukuk, günahı ölü halde iken diriltmiş insanları günahkâr ve ölümlü hale getirmiş, köleleştirmiş ve Mesih'in gelişine kadar bu böyle devam etmiştir. Tanrının kurtuluş vaadinin bir parçası olarak hukukun sürekli değildir. Mesih aracılığı ile kurtuluş gerçekleştiğinde Yasa da hükmünü yitirmiştir.

Pavlus hem Yasa'yı eleştirmiş hem de ilk Hristiyanlardan Yasa'ya uyulması gerektiğini savunanlara şiddetle karşı çıkmıştır. Hatta İsa'nın ölümünü bile yasaya bağlamış onu Yasa'nın suçlu çıkararak idam ettiğini ifade etmiş, yasa nihai kurtuluşu temsil etseydi o boşuna ölmüş olacaktı demiştir (Galatyalılar 2: 21).

Pavlus nihai kurtuluşun Yasa'ya değil de İsa'ya imanla olabileceği kanaatindedir:

“Yine de insanın Kutsal Yasa'nın gereklerini yaparak değil, İsa Mesih'e iman ederek aklandığını biliyoruz. Bunun için biz de Yasa'nın gereklerini yaparak değil, Mesih'e iman ederek aklanalım diye Mesih İsa'ya iman ettik. Çünkü hiç kimse Yasa'nın gereklerini yaparak aklanmaz.” (Galatyalılar, 2: 16).

Bazı araştırmacılar Pavlus'un görüşlerinin bir süreç içerisinde değiştiğini ifade etmiştir. İlk başlarda Yasa yanlısı bir tutum içerisinde olan Pavlus taraftar toplamak amacı ile Gentile uluslarına uygun bir şekilde Yasa karşıtı bir tavır takınmıştır (Gündüz, 2010: 265).

Pavlus sünnet başta olmak üzere birçok Yasa hükmünü diğer milletlerden gelenlere yönelik uyarılama gayreti içerisinde olmuştur. Kültüre göre şekillenmeyi ifade eden bu durum Protestan misyonerlerce de “İnkültürasyon” metoduna kaynaklık teşkil etmiştir. Pavlus coğrafyaya, halklara, şartlara göre öğretisini şekillendirmiştir (Harman, 2005: 355). Pavlus’un yasa konusunda farklı uygulamalarına şu somut olayı da örnek gösterebiliriz: Pavlus, annesi Yahudi olan Timoteus’u sünnet ettirmiş, ancak bir Yunan olan Titus’un sünnet olmasına gerek görmemiştir (McCrack, 2004: 271-272).

Pavlus yere ve zamana göre davrandığını şu şekilde ifade eder:

“Yahudileri kazanmak için Yahudilere Yahudi gibi davrandım. Kendim Kutsal Yasa’nın denetimi altında olmadığım halde, Yasa altında olanları kazanmak için onlara Yasa altındaymışım gibi davrandım. Tanrı’nın Yasası’na sahip olmayan biri değilim, Mesih’in Yasası altındayım. Buna karşın, Yasa’ya sahip olmayanları kazanmak için Yasa’ya sahip değilmişim gibi davrandım.” (1. Korintliler, 9: 20-21).

Bazı araştırmacılara göre de Pavlus’un bu tavrının bir diğer sebebi de Roma topraklarında faaliyet sürdürdüğünden devlet otoritesinin de daha fazla takibine takılmama amacıdır. Çünkü Musa yasası sadece günlük yeme-içme ibadet kaideleri içermemekte, sosyal ve medeni meselelere de değinmektedir. Bu durumda kurumsal teşekkülü tamamlanmış Roma devleti de elbette kendisine alternatif bir hukuk sistemine müsaade etmeyecektir (Gündüz, 2019: 268-269).

Şunu da belirtmek gerekir ki ilk zamanlarda Yahudi asıllılar ile pagan kökenliler olmak üzere ikiye ayrılan Hristiyanlar arasında yasanın uygulanış biçiminde farklılıklar meydana gelmiştir. Pavlus’un temsil ettiği pagan kökenli Hristiyanlar da Kudüs’te düzenlenen “Havariler Konsili”nde bazı hükümlerden muaf tutulmuştur. Yahudi Hristiyanlığı ise bir müddet varlığını korumuş İsa’nın kardeşi Yakub’un öldürülmesinden sonra Ürdün tarafına çekilen cemaat pek çok parçaya ayrılmıştır. Daha sonraki süreçte Ebionitler olarak varlıklarını sürdüren Yahudi Hristiyanlar VI. yüzyıldan sonra tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Hristiyanlık da Pavlus’un temsil ettiği Gentile Hristiyanlığı kolundan yaşamaya devam ederek günümüze kadar gelmiştir (Demirci, 1998: 328-340).

Bazı araştırmacılara göre Pavlus, yasayı yaşamayı kendisi zaten terk etmiş durumdadır. Ancak bunu kendisine de çevresine de açıklayamamıştır. Bu psikolojik handikaptan da ancak artık

Yasa'nın hükmünün kalktığını ifade eden görüşler ortaya atarak bir çıkış yolu bulmuş olabilir (Gager, 2005: 304).

Pavlus'un evlilik hususundaki değişken ve farklı tutumu da göze çarpmaktadır:

"Adam için kadına dokunmamak iyidir. Evlenmemişlere ve dul kalanlara diyorum: Benim gibi kalsalar onlar için iyidir. Kadından çözülmüş müsün? Kadını arama. Fakat eğer evlenirsen, günah etmezsin ve eğer bir kız evlenirse, günah etmez. Fakat, böyle kimselerin bedende sıkıntısı olacaktır ve ben sizi esirgiyorum. Fakat mecburiyeti olmayarak ve kendi iradesine hakimiyeti olarak. Yüreğinde sabit duran adam kendi kızını yanında tutmağa yüreğinde karar vermişse, iyi eder. Ve böylece kendi kızını evlendiren iyi eder ve evlendirmeyen daha iyi eder." (I. Korintliler 7: 1-38).

Bazı araştırmacılar Pavlus'un bir Sanhedrin üyesi olduğundan en az bir evlilik yaptığını tahmin etmektedir. Bu mektuptan da anlaşılaacağı üzere evliliğin sonra ermesinden sonra başka bir evliliği tasvip etmemektedir. Pavlus mektuplarında evlilik konusuna da bütüncül yaklaşmamış, zaman ve zemine göre yorumlamalar getirmiştir. Bazı araştırmacılara göre evliliği ve soyun çoğalmasını teşvik eden bir Yahudi geleneğinden gelen Pavlus, evliliği toptan reddedememiştir. Teşvik eder görüntü işte bu sebeptendir. Ancak birçok pasajda da Pavlus, evliliğin, dünyanın son döneminde yapılması gereken önemli işe ve ibadetleri aksatacağından çekinerek evliliğe karşı mesafeli de yaklaşmıştır:

"Ey kardeşler, bunu da beyan ediyorum; vakit kısaltılmıştır, bundan böyle karıları olanlar kanları yok gibi ve ağlayanlar ağlamıyor gibi ve sevinenler sevinmiyor gibi ve satın alanlar malı yok gibi ve dünyayı kullananlar ifratla kullanmıyor gibi olsunlar; çünkü bu dünyanın heyeti geçiyor. Fakat kaygısız olmanızı istiyorum. Evlenmemiş adam, nasıl Rabbi hoşnut etsin, diye Rabbin şeyleri için kaygı çeker; fakat evlenmiş olan adam, nasıl karısını hoşnut etsin, diye dünya şeyleri için kaygı çeker ve taksim olunur. Evlenmemiş olan kadın ve kız hem bedence hem ruhça, mukaddes olsun diye, Rabbin şeyleri için kaygı çeker, fakat evlenmiş olan kadın nasıl kocasını hoşnut etsin diye dünya şeyleri için kaygı çeker. Ve bunu üzerinize kement atmak için değil, fakat yakışan halde olasınız ve zihniniz dağılmayarak Rabbe mülazemet edesiniz diye, sizin kendi menfaatiniz için söylüyorum." (I Korintliler, 7: 29-35; (Yasdıman, 2001: 78-82).

Yine belirtmek gerekir ki Hristiyanlık tarihinde önemli bir yer teşkil eden Barnaba ile Pavlus'un ayrılışı da sünnetin uygulanması hususundaki anlaşmazlıklardır. Havariler Konsili'nde Gentilelerin sünnet olmayabilecekleri kararı çıktıktan sonra Antakya'ya dönen

Pavlus ve Barnaba muhtemelen bu konudaki farklı düşünceleri sebebi ile ayrılmıştır. Zira birçok araştırmacı da bu ayrılığı iki sebebe dayandırır. Birincisi konsil sonrası Pavlus'un kendi görüşlerini vazetmeye başlaması sebebi ile Barnaba ile anlaşmazlığa düşmesi; ikincisi ise Markos'un Yunanca bilmeyen Barnaba'ya tercümanlık yapmasının Pavlus'un menfaatlerine ters düşmesidir (Aydın, 1993: 70-71).

Sonuç olarak İncillerde İsa daima yasaya bağlı kaldığını, onu kaldırmaya değil tamamlamaya geldiğini ifade etmiştir. İsa, hayatı boyunca Musa yasasına bağlı kalmış ve inanlılarına da bunu öğütlemiştir. Ancak Pavlus ilk başlarda Yasa'yı önemser görünmüş zaman içerisinde hukukun insanlığı günaha, köleliğe ve kötülüğe sevk ettiğini, artık geçersiz olduğunu ifade ederek Yasa'dan bağımsız bir faaliyet yürütmüştür. O daha çok Gentile uluslarına hitap etmesi ve Roma idaresinden çekinmesi gibi başlıca sebeplerle Yasa hükmünü içermeyen bir öğreti sunmuştur.

2.6. “Mesih İsa”

Mesih, İbranice'de “Maşiah” kökenli bir kelime olup elle sıvazlanmış, meshedilmiş manasına gelmektedir. Grekçede karşılığı “Hristos”; İngilizce ise “Christ”tir. Bu isimlendirme Tevrat'a dayanmaktadır. Bu durum bazı peygamberlerin, Yahudi kralların ve başkahnlerin göreve başlarken kutsal yağ ile yağlanarak Tanrı'dan yetki alması şeklinde anlatılır. Kral Saul, Peygamber Samuel tarafından kral seçilmesi ile başı kutsal yağ ile meshedilmiştir. Yine Harun ve oğulları da aynı şekilde başları yağ ile meshedilerek kutsal göreve atanmıştır. Bu seremoni Tanrı adına hizmet etmeyi, yetkili kişilerden alınan bir sorumluluğu sembolize etmektedir. 1. Krallar 15-16 da geçen şu hadise de dikkate değerdir: “*Rab, “Geldiğin yoldan geri dön, Şam yakınındaki kırlara git” dedi, “Oraya vardığında, Hazael'i Aram Kralı olarak, Nimşi oğlu Yehu'yu İsrail Kralı olarak, Avel-Meholalı Şafat'ın oğlu Elişa'yı da kendi yerine peygamber olarak meshedeceksin.”* Bu kısımda İlyas Peygambere hem kral hem de peygamber görevlendirmesini meshederek yapması emredilmektedir. (Harman, 2000: 465-472; Samuel, 10: 1; Çıkış, 19: 7-21; Levililer, 4: 3, 5, 16).

Tevrat'ta Mesih unvanlı müstakil bir kimseden bahsedilmemektedir. İlk zamanlarda temsili bir görev ve yetki verme işlemi gibi görünen bu kavram zamanla değişime uğramıştır. Bazı araştırmacılar bu değişimin Yahudi tarihinde önemli izler bırakan Babil sürgünü ile başladığını öne sürmüşlerdir. Çeşitli zulümlere maruz kalan Yahudiler bu süreçte kendilerini birleştirecek, esaretten kurtarıp dünyaya hâkim olacakları bir krallığı inşa edecek eskatolojik bir lider arayışına girmişlerdir. Bu liderin Kral Davut'un soyundan olacağına inanan

Yahudiler yeryüzünde kurulacak krallığı da seçilmiş millet olmaları düşüncesi ile irtibatlandırmışlardır. Çünkü Tanrı, Sina’da Musa vasıtasıyla İsrailoğulları ile ahit yapmıştır: *“Rabbin meleği Gilgal'dan Bokim'e gitti ve İsraililer'e şöyle dedi: “Sizi Mısır'dan çıkarıp atalarınıza söz verdiğim toprağa getirdim. ‘Sizinle yaptığım antlaşmayı hiçbir zaman bozmayacağım’ dedim.”* (Hakimler, 2: 1; Arslantaş, 2008: 254; Küçük, 1992: 135-136; Şeker, 2015: 166).

Yine Tevrat’ta Davut’a hitaben onun soyundan birinin kral olacağı ve tahtının sonsuza dek süreceği anlatılmaktadır. Yahudiler de kendilerini maruz kaldıkları sıkıntılardan, diğer milletlerin egemenliğinden kurtaracak, yeryüzünde hakimiyetlerini sağlayacak karizmatik bir lider beklentisi içerisinde olmuştur. Ancak Yahudi düşüncesinde Mesih beklentisi şekillendiğinden itibaren meshedilmiş bir kralın tahta geçmesi mümkün olmamıştır. Dolayısı ile Yahudilere göre Mesih hala gelmemiştir.

Yahudiler Mesih konusunda tek bir bakış açısına da sahip değildir. Kimi gruplar metafizik güçlerle donanmış olarak yeryüzünü yargıdan geçirecek bir “Mesih” beklemişlerdir. Milliyetçiliği ile bilinen Zelaotlar ise Mesih’in savaşçı bir kral olarak gelerek mücadele edeceğini savunurken Esseniler de yüksek bir rahip figürünü tasavvur etmiştir. Sadukiler ise bu inancı tamamıyla reddetmiştir. Onlar Tevrat’ın ilk beş kitabına iman ettikleri ve diğer metinleri reddettiklerinden Mesih inancını kabul etmemiştir. Bazı araştırmacılar Sadukilerin bu tavrını Roma yönetimine baş kaldırı olarak anlaşılabilir düşünce ve tavırlardan uzak durma gayretlerinin bir sonucu olduğunu iddia etmiştir (2. Samuel, 7: 16-17; Duygu, 2021: 192; Ehrman, 1997: 61).

Beklenen Mesih kavramı derinlemesine incelendiğinde pek çok kültür ve medeniyette değişik suretlerle ve farklı boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Psikolojik olarak korku yaşayan ve gelecek endişesi taşıyan toplumlar zihinlerinde bir kurtuluş yolu şekillendirmiş ve kendilerini kurtaracak bir önder kurgulamışlardır. Nitekim Eski Mezopotamya’da 1. Sargon (M. Ö. 2350) ve Hammurabi (M.Ö. 1650-1800), kendilerini Mesih olarak ilan etmiştir. Yine Eski Mısır’da Ameni, Aztek kültüründe Quetzalcoatl, Hinduizmde Kalki, Budizm’de Maitreya, Zerdüştlükte Saoşyant ve İslam’da Mehdi, din mensuplarının kendilerini beklediği eskatolojik Mesihlerdir (Sarıkçıoğlu, 1997: 13).

Hristiyanlıkta Mesihliği üzerinde durulan ilk kişi Vaftizci Yahya’dır. Yahya öğretisini anlatıp insanları iyiliğe doğruluğa ve tövbeye yönelterek vaftiz etmesi ile bölgede ön plana çıkmıştır. İncillerde anlatıldığına göre Yahya, kendisinden sonra gelecek olana tabi olduğunu, onun

daha güçlü olduğunu, kendisinin onun çarıklarını çıkarmaya dahi layık olmadığını ifade etmiştir (Matta, 3: 11-13; Yuhanna, 1: 26). Yahya'nın İsa'yı işaret etmesi ile dikkatler İsa'nın üzerinde toplanmış, onun Yahudilerce beklenen Mesih olup olmadığı konusu böylelikle gündeme gelmiştir (Yazıcı, 2020: 67).

Mesih inancı Hristiyanlığa Yahudilikten tevarüs yolu ile geçmiştir. Eski ve Yeni ahit dönemleri arasında şekillenen bu apokaliptik düşünce aynı zamanda düalizm de içermektedir. İyi ve kötünün mutlak çizgilerle belirlendiği ve mücadele ettiği bir anlayış önce Yahudi, sonra Hristiyan zihinlerde şekillenmiştir. Hristiyanlığa göre Mesih'in ikinci gelişi ile bin yıllık bir hükümrانlık başlayacaktır. Deccal (Mesih Karşısı-Anti Christ) ve Mesih'in önderliğinde vuku bulacak bir savaşın ardından kurulacak olan Tanrı'nın krallığı bin yılın sonunda kötülük taraftarları ile "Armageddon Savaşı" yapacak ve galip gelecektir (Sarmış, 2010: 62; Harman, 2000: 465-472). Yeni Ahit'in son bölümü, kıyamet ve öncesinden bahseden apokaliptik bir kitap olan "Vahiy"de "Armageddon Savaşı" ve getireceği yıkım şu şekilde anlatılmıştır:

"Bunlar doğaüstü belirtiler gerçekleştiren cinlerin ruhlarıdır. Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'nın büyük gününde olacak savaş için bütün dünyanın krallarını toplamaya gidiyorlar. İşte hırsız gibi geliyorum! Çıplak dolaşmamak ve utanç içinde kalmamak için uyanık durup giysilerini üstünde bulundurana ne mutlu! Üç kötü ruh, kralları İbranice Armageddon denilen yere topladılar. Yedinci melek tasını havaya boşalttı. Tapınaktaki tahttan yükselen gür bir ses, "Tamam!" dedi. O anda şimşekler çaktı, uğultular, gök gürlemeleri işitildi. Öyle büyük bir deprem oldu ki, yeryüzünde insan oldu olalı bu kadar büyük bir deprem olmamıştı. Büyük kent üçe bölündü. Ulusların kentleri yerle bir oldu. Tanrı büyük Babil'i anımsadı, ona ateşli gazabının şarabını içeren kâseyi verdi. Bütün adalar ortadan kalktı, dağlar yok oldu. İnsanların üzerine gökten tanesi yaklaşık kırk kilo ağırlığında iri dolu yağdı. Dolu belası öyle korkunçtu ki, insanlar bu yüzden Tanrı'ya küfrettiler." (Vahiy, 16: 14-21).

Hristiyanlık İsa ve onun temsil ettiği din ve inanç üzerine kurgulanmış bir dindir. Hristiyanlığın İsa konusundaki genel tavrı ise onun Mesihliğini vurgulamaktır. Yani İsa insanlığı günahattan kurtarmak maksadı ile Tanrı'nın yeryüzüne oğlu şeklinde inmesidir. Yeryüzüne tecelli eden Tanrı İsa, çarmıhta can vererek insanlığı günahattan kurtarmıştır. Bu sebepten insanların kurtuluşu da Mesih İsa ile mümkün olacaktır. Onun aracılığı olmadan insanlar kurtulamayacaktır (Aydın, 2015: 23).

Yaygın Hristiyan teolojisinde İsa'nın hayatı boyunca yaşadıkları, sözleri ve genel davranışları üzerinde çok fazla durulmamaktadır. Kanonik İnciller onun yaşamında vazettiği inanç ve

bakış açısına detaylı yaklaşmamaktadır. Hristiyanlık İsa'nın gençliğine ve hayatına değil de ölümüne ve yeniden dirilişine odaklanmaktadır. İsa'nın kişiliği ve tabiatı hakkında yazılan eserler çoğunlukta olup, yaşamına ve mesajına vurgu yok denecek kadar azdır. İsa'nın yaşamına odaklanan İnciller Hristiyan dünyası tarafından apokrif olarak nitelenerek kabul görmemiştir (Harman, 2000: 465-472).

Kanonik İncillerde İsa'nın beklenen Mesih olduğu ifade edilmiştir. Ancak Kanoniklerin Mesih kavramına net bir açıklama, niteleme ve tasvir sunmadığı görülmektedir. Metinleri incelediğimizde İsa'nın Mesihliği hakkında çeşitli sonuçlara ulaşılmaktadır. İsa ne Yahudilerin ne de Pavlus'un Mesih tasavvurunu karşılamaktadır. İsa, Yahudilerin beklediği tarzda yeri yerinden oynatacak bir Mesih gibi görünmemektedir. Çünkü İsa'nın gelişi ile Yahudilerin hayal ettiği olaylar gerçekleşmemiştir. İsa'nın İncillerdeki Mesihliği, daha çok insanların ahlaki noktada bir erdeme kavuşturmak, yeryüzüne baharı getirmek, Tanrı Krallığı'nı zaman içerisinde olgunlaşacak bir olgu olarak görmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Öyle ki zaman içerisinde yeryüzü esenlikle dolacak, kurt ve kuzu bir arada yaşayacak, çöller yerini orman ve nehirlerle bırakacak ve her yer bolluk ve bereket içerisinde olacaktır. Kısacası Mesih'in gelişi cennet hayatını yeryüzünde başlatacaktır (Matta, 3: 14-17; Luka, 3: 21-22; Werner, 1959: 61-79).

Kanonik İnciller incelendiğinde Sinoptikler olarak nitelenen Matta, Markos ve Luka, İsa'nın hayatını bir siyer formunda bizlere vermektedir. Matta ve Luka, İsa'nın doğumundan başlarken Luka bu kısımları geçerek Vaftizci Yahya'nın olaylara dahil olduğu dönemden başlamaktadır. Sinoptiklerde İsa'nın insaniliğine, sözlerine, amaçlarına, vaazlarına vurgu bulunmaktadır. Bu İncillerden ayrılan Yuhanna ise Sinoptiklerin hikayelerini kullanır, ancak vurgusu Oğul İsa'ya Tanrı'dan bir parça olarak iman etmektir. Yuhanna İsa'ya insanoğlu değil de Tanrı Oğlu perspektifinden bakıp onu bu çerçevede yorumlamaktadır (Gündüz, 2019: 178).

Sinoptiklerde İsa'nın peygamber olarak tasvir edilmesine şu pasajları örnek gösterebiliriz:

“İsa onlara, “Hangi olup bitenleri?” dedi. O'na, “Nasıralı İsa'yla ilgili olayları” dediler. “O adam, Tanrı'nın ve bütün halkın önünde gerek söz, gerek eylemde güçlü bir peygamberdi.” (Luka, 24: 19)

“Meryem'in oğlu, Yakup, Yose, Yahuda ve Simun'un kardeşi olan marangoz değil mi bu? Kız kardeşleri burada, aramızda yaşamıyor mu?” Ve gücenip O'nu reddettiler. İsa da onlara, “Bir peygamber, kendi memleketinden, akraba çevresinden ve kendi evinden

başka yerde hor görülmez” dedi. Orada birkaç hastayı, üzerlerine ellerini koyarak iyileştirmekten başka hiçbir mucize yapamadı. Halkın imansızlığına şaşıyordu” (Markos, 6:4-6).

“Tam o sırada bazı Ferisiler gelip İsa’ya, “Buradan ayrılıp başka yere git. Hirodes seni öldürmek istiyor” dediler. İsa onlara şöyle dedi: “Gidin, o tilkiye söyleyin, ‘Bugün ve yarın cinleri kovup hastaları iyileştireceğim ve üçüncü gün hedefime ulaşacağım.’ Yine de bugün, yarın ve öbür gün yoluma devam etmeliyim. Çünkü bir peygamberin Yeruslaim'in dışında ölmesi düşünülemez! “Ey Yeruslaim! Peygamberleri öldüren, kendisine gönderilenleri taşıyan Yeruslaim! Tavuğun civcivlerini kanatları altına topladığı gibi ben de kaç kez senin çocuklarını toplamak istedim, ama siz istemediniz. Bakın, eviniz ıssız bırakılacak! Size şunu söyleyeyim: ‘Rab’bin adıyla gelene övgüler olsun!’ diyeceğiniz zamana dek beni bir daha görmeyeceksiniz.” (Luka, 13: 32-35).

Görüldüğü üzere İncillerde İsa kendisini bir peygamber olarak nitelemiş ve diğer peygamberler gibi davrandığını yahut davranacağını beyan etmiştir. İnciller içerisinde İsa’nın kendisinin Mesihliğini beyan ettiği bir ifade bulunmamaktadır. Birçok yerde inanlılara kendisinin kim olduğunu sorduğu, “Sen Mesih’sin” cevabını aldığı muhatabına bunu kimseye söylememesini istediği ifade edilmektedir (Markos, 8: 27-30; Matta, 16: 13-20; Luka 9: 18-21). Yani İsa’nın Mesihliği kendi ifadesinde değil de muhataplarının kendisi hakkındaki fikirlerinde vücut bulmaktadır. İsa’nın bu tutumu, sükût ettiğinden Mesihliğini ikrarı yönünde anlaşılabilceği gibi kabul etmeyip muhataplarına bu yanlış bilgiden kimseye bahsetmemeleri gerektiğini ifade etmesi olarak da anlaşılabilir (Gündüz, 2019: 211-212).

Yine sinoptiklerde geçen yargılama sahnesi de dikkat çekicidir. Sanhedrin’de yargılanan İsa, kâhinin “Tanrı oğlu Mesih sen misin?” sorusuna “benim” cevabını vermiştir (Markos, 14: 61-62). Ancak Marcus Borg gibi bazı araştırmacılar bu cevabın bir kabul değil de kinayeli bir reddetme yahut şaşkınlık (öyle miyim?) içerdiğini ifade etmiştir. Yunanca ve Aramice dilleri bu kalıbın kullanılmasına uygun olarak nitelenmiştir (Gündüz, 2019: 213). İsa bu pasajdaki ifadelerinin yanı sıra Mesihliği konusundaki sorulara da başka pasajlarda farklı şekilde cevap vermiştir. Kendisini yargılayan kâhinin kendisine Mesih olup olmadığını sorduğunda, önceki zamanlarda olduğu gibi kendisini yine “İnsanoğlu” olarak tanımlamıştır. (Markos, 14: 62; Matta, 26: 64; Luka, 22: 69).

Pavlus, Mesihanik kültürü bambaşka boyutlara taşımıştır. İsa’nın şahsiyeti, mesajları ve yaşamı ile ilgilenmeyen Pavlus, ona Mesihçi bir bakış açısı ile bakmıştır. Pavlus’a göre Tanrı, yeryüzündeki kötülük ve günaha bir kefarete olması için kendi cevherinden oğlu Mesih İsa’yı

insanlığın kurtuluşu için çarmıhta feda etmiştir. Halbuki Yahudi düşüncesinde bu tarz bir bakış açısına rastlanmamaktadır. Yani Pavlus, Yahudi kültüründen aldığı Mesih düşüncesini sistematize edip kendine ve batı uluslarına göre yorumlama yoluna gitmiştir. Asli günahları affetme amacı ile insan formuna bürünüp yeryüzüne inen, ölüp tekrar dirilen bir Tanrı tasavvuru Pagan kültürüne uygun düşmüş ve bu dünyada kabul görmüştür (Elçilerin İşleri, 17: 29; Filipililere Mektup, 2: 6; Kolosesilere Mektup: 1: 16-20; Yılmaz, 2016: 315). Ayrıca bazı araştırmacılara göre İsa'nın diğer insanların kurtuluşu uğruna kendini feda etmesi miti Yahudilikle de ilintilidir. Pavlus İsa'yı böyle bir konuma koyarak İbrahim'in oğlunu kurban etmesi hadisesine benzemektedir. Bu olay sonunda bir kefarete anlayışı ortaya çıkmış ve bu da insanlık için bir çıkış kapısı olmuştur (Schoeps, 2023: 45).

Pavlus mektuplarında Mesih İsa'dan bahsederken Rab ifadesine sık sık yer verir (Galatyalılar, 1: 3-19; Romalılar, 14:4; Filipililer, 3: 8; Koloseliler, 2: 6; Efesliler, 6: 9). Rab (Kyrios) kelimesi Pavlus'un ortaya çıkardığı bir kavram değildir. Yönetici, kölelerin efendisi manasına gelen bu ifade Anadolu, Mezopotamya, Mısır, Roma ve Yahudi medeniyetlerinde de dünyevi yöneticilere kutsallık atfetmek maksadıyla kullanılmıştır. Özellikle Mezmurlar 110'da olduğu gibi Eski Ahit'te Yahudi krallar için kullanılmıştır. Ancak Pavlus bu kavramı tamamen Yaratıcı Tanrı manasında kullanma cihetine gitmiştir. Ona göre kâinat Rab Mesih İsa tarafından yaratılmıştır (1. Korintliler, 8: 5-6). Pavlus ve Helenistik Hristiyan geleneği İsa'yı eskatolojik bir kurtarıcının yanında tapınılan bir yaratıcı konumuna da yükseltmiştir. Filipililere Mektup 2'de geçen şu ilahi, muhtemelen Pavlus'un Helenistik İsa cemaatinin etkisi ile yazılmıştır: *“Öyle ki, İsa'nın adı anıldığında gökteki, yerdeki ve yer altındakilerin hepsi diz çöksün ve her dil, Baba Tanrı'nın yüceltilmesi için İsa Mesih'in Rab olduğunu açıkça söylesin.”* Bu duruma bir örnek olarak da Romalılar 10: 9 örnek olarak gösterilebilir: *“İsa'nın Rab olduğunu ağızla açıkça söyler ve Tanrı'nın O'nu ölümden dirilttiğine yürekten iman edersen, kurtulacaksın.”* (Gündüz, 2019: 283-284; Caka, 2015: 175-178).

Pavlus'un İsa'yı yaratıcı-yönetici bir Tanrı olarak gördüğüne şu pasajlar da örnek gösterilebilir:

“Görünmez Tanrı'nın görünümü, bütün yaratılışın ilk doğanı O'dur. Nitekim yerde ve gökte, görünen ve görünmeyen her şey tahtlar, egemenlikler, yönetimler, hükümler O'nda yaratıldı. Her şey O'nun aracılığıyla ve O'nun için yaratıldı. Her şeyden önce var olan O'dur ve her şey varlığını O'nda sürdürmektedir” (Koloseliler 1: 15-18).

“Oysa Mesih, çağrılmış olanlar için –ister Yahudi ister Grek olsun– Tanrı'nın gücü ve Tanrı'nın bilgeliğidir” (1. Korintliler, 1: 24).

“O bizi karanlığın hükümranlığından kurtarıp sevgili Oğlu'nun egemenliğine aktardı.”
(Koloseliler, 1: 13).

“Söylediğiniz, yaptığınız her şeyi Rab İsa'nın adıyla, O'nun aracılığıyla Baba Tanrı'ya şükrederek yapın.” (Koloseliler, 3: 17).

Pavlus, Tanrı'nın kurtuluş planını gerçekleştirmek üzere gelen İsa ile alakalı “Mesih Sırrı”nın kendisine verildiğini iddia etmiştir. Bu sır ile ve diğer insanlara hakikati anlatmakla görevlendirildiğini ifade eden Pavlus, tarihi de kendi kristolojisine göre yorumlamıştır. Ona göre Mesih'ten öncesi ve Mesih'ten sonrası vardır. Mesih öncesi dönem insanların hür olmadığı, günahkarlığın yaygın olduğu, haksızlık ve zulümlerin arttığı bir dönemdir. Tanrı'nın vaatleri ve hukuku etrafında gelişen hadiseler, Mesih'in gelişine ortam hazırlamıştır. Tanrı'nın planı çerçevesinde Musa'ya verilen hukuk, insanları günah ve ölüm sarmalına sokmuştur. Tanrı da Mesih'te bedenleşerek yeryüzüne inmiş, kendini çarmıhta feda etmiştir. Böylelikle Mesih sonrası dönem başlamış ve Yasa'nın hükmü sona ermiştir. Pavlus Mesih'in bu fedakarlığı neticesinde insanlığın kurtuluş sürecinin başladığını ifade etmiştir. Kurtuluş için ise Mesih'e iman ve “Mesih'te olma” gibi terminolojiler öne sürmüştür. Gnostik bir bakış açısı ile insanlığın da Mesih ile birleşmesini ifade eden “Mesih'te olma” olayı Pavlus'un pek çok mektubunda defalarca yer verdiği bir unsurdur: *“Mesihle birlikte ben de çarmıha gerildim. Artık ben yaşamıyorum, Mesih bende yaşıyor* (Galatyalılar, 2: 20)”. Yine Pavlus bu konuda yaşamının Mesih olduğunu (Filipililer 1: 21) ve iman yolu ile Mesih'in yüreklerde yaşadığını (Efesliler, 3 :12; 16-19) beyan etmiştir. İnsanlık ancak bu şekilde Mesih'inkine benzer bir ölüm ve diriliş ile günah-ölüm girdabından kurtulabilecektir. İnsanlık da Mesih'in ikinci gelişine hazır vaziyette olmalıdır. Çünkü onun tekrar gelmesi çok yakındır. İsa Mesih döndüğünde insanları yargılayarak Baba Rabb'e teslim edecektir. Pavlus Mesih'in Tanrı ile aynı seviyede ve birlik içinde anılması gerektiğini de ifade etmiştir (Romalıları, 15: 6; Gündüz, 2019: 278-293).

Görüldüğü üzere gerek Yahudi kültüründe gerekse İncillerdeki Mesih anlayışı ile Pavlus'un Mesih anlayışı arasında büyük farklılıklar göze çarpmaktadır. Her ne kadar bu geleneklerin tamamında Mesih'in kutsiyeti göze çarpsa da mahiyet itibari ile benzerlik görünmemektedir. Zira Yahudilik ve İnciller Mesih kavramını bir peygamber, Tanrı'nın hizmetkârı, eskatolojik bir kurtarıcı, kral veya yönetici vb. mahiyette işlemişken Pavlus bu kavrama bir dönüşüm yaşatmıştır. Gentile uluslarından Hristiyan olanların zihinlerine uygun bir Mesih portresi çizen Pavlus, onlara Tanrı olan ama aynı zamanda insan bedenine geçip ölen sonra dirilen bir

İsa sunmuştur. İnsanlığın kurtuluşunu da Mesih'e iman ve Mesih'te olmaya bağlayan Pavlus kendine has bir Mesih İsa'yı gün yüzüne çıkarmıştır.

2.7. Teslis ve Kutsal Ruh

Teslis doktrini Hristiyanlığın Tanrı anlayışını yansıtan en önemli disiplindir. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan bu üçlemeye “Teslis, Üçleme, Trinity” gibi isimler verilmiştir. Baba, Tanrı'yı, Oğul İsa'yı, Kutsal Ruh ise yine Tanrı'nın kendinden olan ruhunu temsil etmektedir. Özellikle Katolik inanca göre Kutsal Ruh Tanrı ile aynı cevhere sahiptir. Bundan dolayı da Tanrı'nın bizzat kendisi olduğundan tapınılmaya ve hürmete layıktır (Harman, 2008: 216-217).

Üçleme tarzındaki anlayış Hristiyanlıkla başlayan bir serüven olmayıp kökleri çok eskilere dayanmaktadır. Eski Sümer ve Mısır teolojilerinde üçlü tasavvurlar mevcuttur. Yine başka medeniyet ve dinlerde farklı özellikleri barındırmak kaydı ile de bu sistemin tezahürlerini görmemiz mümkündür. Yunan mitolojisi, Maya dini, Hinduizm, Taoizm, Şamanizm gibi din ve disiplinler teslisi içlerinde barındırmaktadır. Bu durum sadece üç tanrıya sahip olmaktan ibaret değildir. Din ve disiplinlerin önemli bir kısmında yaratılış aşamalarında, doğa ve yeryüzü düzeni, kutsal varlıkların durumu, gökyüzü cisimlerinin yorumlanması, tanrının diğer varlıklara hululü vb. durumlarda üçlü bir anlayış görülmektedir. Bu din ve disiplinler zıtlıkların uyumsuzluğu ve birleşimi sonucunda ortaya çıkan yeni bir durum yahut kişinin üzerinden bir uyuma veya birliğe dikkat çekerler. Aristo “*Üç sayısı her şeyi temsil eder, bu yüzden o mükemmel bir sayıdır*” derken, Lao-tzu da üç sayısı hakkında şöyle demiştir: “*Tao birliği oluşturur, birlik ikiliği, ikilik üçlüğü ve üçlük her şeyi oluşturur.*” (Aydın, 1998: 345-348; İnanlar, 2020: 134-135; Çiftçi, 2022: 19-20).

Yahudi medeniyetinde de Kutsal Ruh'a rastlanmaktadır. Kutsal metinler incelendiğinde “Ruh, Tanrı'nın Ruhu, Rabbin Ruhu, Tanrı'nın Soluğu” şeklinde ifadeler geçmektedir (Eyüp, 27: 3; 33 :4; Mezmurlar, 51: 11; Yeşeya, 63: 10). Tanah'ın içeriğinde geçen Ruh, Tanrı'nın birtakım işlerini gören, bir nevi elçilik görevi bulunan bir varlık şeklinde tasavvur edilmiştir. Yaratılış, vahiy, ilham, hayat verme ve hayatı sürdürme vb. bağlamlarda birçok önemli görev üstlenen Kutsal Ruh'un ontolojik olarak uluhiyet nispet edilemeyecek bir yapıda işlendiği görülür. Kutsallığı, Tanrı katındaki önemli yeri olsa da onun Tanrı'dan bir parça olarak sunulduğuna dair herhangi bir ifade bulunmamaktadır (Kaymaz, 2021: 341). Yine Kutsal Ruh'un Tanrı'dan talep etmek sureti ile yeryüzündeki yaratıklara rızık temin ettiği, yeryüzündeki insanlar öldüğünde Kutsal Ruh vasıtası ile ölümden tekrar dirilecekleri Tanah'ta

anlatılmaktadır. Bu ölüm ve diriliş de Kutsal Ruh'un canlılardan yüz çevirmesi ile öldükleri, tekrar tecelli ettiğinde de dirildikleri şeklinde işlenmiştir (Mezmurlar 104: 21-30; İslam, 2020: 96-97).

Tanah'ta Kutsal Ruh'a dair birçok ifade bulunmakla birlikte şu pasajlar bu hususta zikredilmeye değerdir:

“Sonra Rab bulutun içinde inip Musa'yla konuştu. Musa'nın üzerindeki Ruh'tan alıp yetmiş ileri gelene verdi. Ruh'u alınca peygamberlik ettilerse de daha sonra hiç peygamberlik etmediler. “Eldat ve Medat adında iki kişi ordugâhta kalmıştı. Seçilen yetmiş kişi arasındaydılar ama çadıra gitmemişlerdi. Ruh üzerlerine konunca ordugâhta peygamberlik ettiler.” (Sayılar, 11: 25-26).

“Balam, RAB 'bin İsrail halkını kutsamaktan hoşnut olduğunu anlayınca, önceden yaptığı gibi gidip fala başvurmadı, yüzünü çöle çevirdi. Baktı, İsrail'in oymak oymak yerleştiğini gördü. Tanrı'nın Ruhu onun üzerine inince, şu bildiriye iletti: ...” (Sayılar, 24: 1-3).

“Size yeni bir yürek verecek, içinize yeni bir ruh koyacağım. İçinizdeki taştan yüreği çıkaracak, size etten bir yürek vereceğim. Ruhumu içinize koyacağım; kurallarımı izlemenizi, buyruklarıma uyup onları uygulamanızı sağlayacağım.” (Hezekiel, 36: 26-27).

“Ovaya götürülen sürü gibi Rabbin Ruhu onları rahata kavuşturdu. İşte adını onurlandırmak için halkına böyle yol gösterdi.” (Yeşaya, 63: 14).

Yahudi filozof Philo (ö. M.S. 50), Tekvin 15:12 pasajında geçen İbrahim'in üzerine çöken ve ona birtakım bilgiler veren gücün Kutsal Ruh olduğunu, Kutsal Ruh'un Tanrı'dan aldığı vahiy ve ilhamı peygamberlere götürmekle görevli üstün bir aracı varlık olduğunu ifade etmiştir. Yine aynı şekilde Musa'ya sürekli gidip gelen varlığın da Kutsal Ruh olduğu belirtilmiştir. (Adam, 2011: 101-102).

İncillerde Kutsal Ruh kavramından yer yer bahsedilse de Baba ve Oğul kavramları kadar üzerinde durulmamış, sistematik bir şekilde açıklaması yapılmamıştır. İnciller Kutsal Ruh'a Meryem'i hamile bırakma, insanların tepesine konma, yönlendirici olma, babadan olma, yardım etme, gelmesinin İsa'ya bağlı olması, İsa'ya şahitlik yapması ve İsa'dan sonra daima insanlıkla birlikte olması gibi pek çok görev, olay ve özellik atfetmiştir (Aykıt, 2004: 115-117). İncillerde Kutsal Ruh'tan bahseden başlıca kısımları şu şekilde sıralayabiliriz:

“Melek ona şöyle yanıt verdi: “Kutsal Ruh senin üzerine gelecek, Yüceler Yücesi'nin gücü sana gölge salacak. Bunun için doğacak olana kutsal, Tanrı Oğlu denecek.” (Luka, 1: 35)

“O günlerde Celile'nin Nasıra Kenti'nden çıkıp gelen İsa, Yahya tarafından Şeria Irmağı'nda vaftiz edildi. Tam sudan çıkarken, göklerin yarıldığını ve Ruh'un güvercin gibi üzerine indiğini gördü.” (Markos, 1: 9-10)

“İsa vaftiz olur olmaz sudan çıktı. O anda gökler açıldı ve İsa, Tanrı'nın Ruhu'nun güvercin gibi inip üzerine konduğunu gördü. Göklerden gelen bir ses, “Sevgili Oğlum budur, O'ndan hoşnudum” dedi.” (Matta, 3: 16).

“Melek ona şöyle yanıt verdi: “Kutsal Ruh senin üzerine gelecek, Yüceler Yücesi'nin gücü sana gölge salacak. Bunun için doğacak olana kutsal, Tanrı Oğlu denecek.” (Luka, 1:35).

“Baba'dan size göndereceğim Yardımcı, yani Baba'dan çıkan Gerçeğin Ruhı geldiği zaman, bana tanıklık edecek.” (Yuhanna, 15: 26).

“Ben de Baba'dan dileyeceğim. O sonsuza dek sizinle birlikte olsun diye size başka bir Yardımcı, Gerçeğin Ruhu'nu verecek. Dünya O'nu kabul edemez. Çünkü O'nu ne görür ne de tanır. Siz O'nu tanıyorsunuz. Çünkü O aranızda yaşıyor ve içinde olacaktır.” (Yuhanna, 14: 16).

“Ben daha aranızdayken size bunları söyledim. Ama Baba'nın benim adıyla göndereceği Yardımcı, Kutsal Rûh, size her şeyi öğretecek, bütün söylediklerimi size hatırlatacak. Size esenlik bırakıyorum, size kendi esenliğimi veriyorum. Ben size dünyanın verdiği gibi vermiyorum. Yüreğiniz sıkılmasın ve korkmasın.” (Yuhanna, 14: 25-26).

“Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin.” (Matta, 28: 19)

“Benden daha güçlü ve kudretli olan geliyor ben sizi suyla vaftiz etmekteyim ama o sizi Kutsal Ruhla vaftiz edecektir.” (Matta, 3: 11; Markos, 1: 8; Luka, 3: 16)

Görüldüğü üzere İncillerde sıkça zikredilen Kutsal Ruh İsa'nın anne rahmine düşmesi dahil hayatının tüm aşamalarında yanında olmuştur. Onun İsa'yı destekleyen ve hatırlatan, insanlara doğruyu öğreten, içlerinde ve aralarında bulunan kutsiyet sahibi bir varlık olduğu görülmektedir. İncillerde Kutsal Ruh, Mesih odaklı bir şekilde kurtuluş amacı için görevlerde

bulunan bir varlık olarak işlenmiştir. Bakire Meryem'in hamile kalarak kutsal özellikler barındıran İsa'nın dünyaya geçişi sürecinde Kutsal Ruh aktif görev almış, kendisinden ayrılmaya niyetlenen Yusuf'a da onun Kutsal Ruh'tan olduğu ilham edilmiştir. Ayrıca İsa'nın vaftizinde aktif rol alan Kutsal Ruh, dine girişi, günahıtan arınmayı, kutsanmayı, kurtuluşu da temsil etmektedir. Sinoptiklerde Kutsal Ruh noktasında ortak olarak geçen konunun da Vaftizci Yahya'nın benden daha güçlü ve kudretli olan gelecek ve sizin Kutsal Ruh ile vaftiz edecek şeklinde İsa'yı müjdelediği kısmı zikredebiliriz. (Matta, 3: 11; Markos, 1: 8; Luka 3: 16)

Matta 28:19'da geçen tüm ulusların Baba, Oğul ve Kutsal Ruh ile eğitilmesi konusu sonraki dönemlerde Teslis'e kaynaklık teşkil etmiştir. Burada Kutsal Ruh Tanrı'dan bir parça olarak zikredilmese de birlikte anıldığından onunla aynı cevherden gibi düşünülmüştür. Bazı araştırmacılara göre Matta'nın sonlarında geçen bu ifade muhtemelen geç dönemlerde Teslis'e dayanak olması açısından ilave edilmiştir. Zira Sinoptiklerdeki birçok hikâyeye ve figürün birbirlerinde karşılığı varken bu meyanda bir açıklama yalnızca Matta'da bulunmaktadır (Waardenburg, 2011: 548-549).

Yuhanna İncili Kutsal Ruh konusunda da Sinoptiklerden ayrılmaktadır. Sinoptikler Kutsal Ruh'u daha çok bir yardımcı, aracı, öğretici şeklinde lanse ederken ilahlığına dair bir ifadeye yer vermemektedir. Yuhanna ise onu farklı bir konuma taşıyarak Mesih sonrası kurtuluşun temsilcisi olarak işlemektedir. Yani Kutsal ruh kurtuluş görevini Mesih'ten sonra devam ettirerek insanlara doğru yolu göstermekle görevli bir varlık olarak anlatılmaktadır (İslam, 2020: 100).

Yuhanna İncili'nde geçen *"Beni seviyorsanız, buyruklarımı yerine getirirsiniz. Ben de Baba'dan dileyeceğim. O sonsuza dek sizinle birlikte olsun diye size başka bir Yardımcı, Gerçeğin Ruhu'nu verecek. Dünya O'nu kabul edemez. Çünkü O'nu ne görür ne de tanır. Siz O'nu tanıyorsunuz. Çünkü O aranızda yaşıyor ve içinde olacaktır."* (Yuhanna 14/15-17) şeklindeki kısım da Hristiyan teologlar tarafından Kutsal Ruh'a açık bir işaret olarak görülmüştür. Ancak kimi Müslüman alimlerce metnin orijinal halinde geçen 'Faraklıt' kelimesi Kutsal Ruh'u değil Hz. Muhammed'i işaret etmektedir (İslam, 2020: 98).

Pavlus teolojisi incelendiğinde onun Kutsal Ruh olgusunun Hristiyan teolojisine yerleştiren kişi olduğu görülmektedir. Pavlus, Yahudi kültüründe ve İncillerde yer alan ve kutsallığın konusunda ittifak olan Kutsal Ruh'u bir adım daha ileri taşımış ve sonraki dönemlerde Kutsal

Ruh'un da ilah kabul edilmesi ile sonuçlanacak bir sürece yol açmıştır. Pavlus ideolojisinde Teslis henüz teşekkül etmiş bir durum olmasa da onun Kutsal Ruh'a biçtiği rol, Teslis doktrinini ortaya çıkarmıştır (Adam, 2011: 103).

Pavlus mektuplarında Kutsal Ruh'tan pek çok yerde bahsetmiştir. O, "Vaat ruhu" (Galatyalılar, 3: 14), "evlat olma ruhu" (Romalılar, 8: 1-5), "Mesih'in Ruh" (Romalılar, 8: 1) "Rabbin Ruh" (2. Korintliler, 3: 1-7), "Tanrı'nın Ruh" (Romalılar, 8:9) gibi ifadelerle Ruh'un kutsiyetinden bahsetmiştir. Pavlus'a göre Tanrı "Baba" dır. Mesih'i de Ruh'u da gönderen "Baba"dır (Galatyalılar, 4, 4-6). Tanrı aynı zamanda tüm Hristiyanların da Babasıdır: "*Rabbimiz İsa Mesih'in kendisi ve bizi sevip lütfuyla bize sonsuz cesaret ve sağlam bir umut veren Babamız Tanrı sizi yüreklendirsin, her iyi eylem ve sözde pekiştiresin.*" Kutsal Ruh ve Mesih de babadan olup onun daima kutsadığı varlıklar olarak onun aracılarıdır (Aydın, 2017: 178; Adam, 2011: 103).

Pavlus, Mesih ve Kutsal Ruh'un baba tarafından gönderildiğini söylese de mektuplarında Baba'ya nispet ettiği birçok şeyi Mesih ve Kutsal Ruh'a da nispet etmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere Pavlus açık bir şekilde Teslis doktrinini varetmiş değildir. Ancak mektupları incelendiğinde Teslisi çağrıştıracak pek çok ayrıntıya ulaşmak mümkündür:

"Ben Tanrı'nın lütfuyla uluslar yararına Mesih İsa'nın hizmetkârı oldum. Tanrı'nın Müjdesi'ni bir kâhin olarak yaymaktayım. Öyle ki uluslar, Kutsal Ruh'la kutsal kılınarak Tanrı'yı hoşnut eden bir sunu olsun." (Romalılar, 15: 15-16).

"Bazılarınız böyleydiniz; ama yıkandınız, kutsal kıldınız, Rab İsa Mesih adıyla ve Tanrımız'ın Ruh aracılığıyla aklandınız." (1. Korintliler, 6: 11).

"Çeşitli ruhsal armağanlar vardır, ama Ruh birdir. Çeşitli görevler vardır, ama Rab birdir. Çeşitli etkinlikler vardır, ama herkeste hepsini etkin kılan aynı Tanrı'dır." (1. Korintliler, 12: 4-6).

"Bizi sizinle birlikte Mesih'te pekiştiren ve meshetmiş olan Tanrı'dır. O bizi mühürledi, güvence olarak da yüreklerimize Kutsal Ruh'u yerleştirdi." (2. Korintliler, 1: 21-22).

"Rab İsa Mesih'in lütfu, Tanrı'nın sevgisi ve Kutsal Ruh'un paydaşlığı hepinizle birlikte olsun." (2. Korintliler, 13: 14).

Görüldüğü üzere Pavlus, sonraki zamanlarda Teslis öğretisinin ortaya çıkmasına sebep olacak pek çok detay varetmiştir. Zaten Mesih'in ilahiliğini defaatle vurgulayan Pavlus, üçleme

tarzındaki ilahi anlayışını ima etmiş ama açıkça dile getirmemiştir. Bunun sebebi de muhtemelen mevcut durumu uygun bulmadığından tepki ile karşılaşmaktan çekinmesidir. Ayrıca Pavlus'un hemen ardından gelen öğrencileri Teslis'e ulaşmış görünmektedir (Aydın, 2017: 180-181).

Pavlus'un Kutsal Ruh anlayışı da Mesih merkezlidir. Pavlus iki kavramı çoğu zaman birlikte zikretmiştir. Kutsal Ruh'un inanlılara gelmesi ancak Mesih dirildiği zaman gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Mesih, Kutsal Ruh vasıtası ile Tanrı'nın oğlu olmuştur. Pavlus, Mesih'in ve Kutsal Ruhun niteliklerini birlikte işlemiştir. Ona göre Ruh'ta olmak, Mesih'te olmaktır. Ruh da Mesih de hayat verendir. Yani Pavlus iki kavramı birlikte, birbirini tamamlayan, aynı amaca hizmet eden ama aynı olmayan varlıklar olarak nitelemiştir. Ruh, Mesih'in göğe yükselişinin adından görevini devam ettirmesi bakımından onun vekili, aracısıdır. Ayrıca Mesih ölüp dirildiğinde ilahi konumuna tekrar dönmüştür ve insanların bedenlerini de kendi bedeni gibi kutsal hale getirecektir. Dünyanın sonunda yargı makamında yine Ruh değil Mesih bulunacaktır. Pavlus teolojisinde Ruh ve Mesih kavramlarını birbirinden ayırmamız da birleştirmemiz de mümkün görünmemektedir (Filipililer 3: 20-21; Aydın, 2017: 189-191).

Ayrıca Pavlus Kutsal Ruh'a iman ve kurtuluşu da nispet etmektedir. Mesih ideolojisinin de kurtuluş odaklı olduğunu göz önünde bulundurursak Ruh, bu konuda Mesih'in en büyük destekçilerindendir:

“Gerçeğin bildirisini, kurtuluşunuzun Müjdesi'ni duyup O'na iman ettiğinizde, siz de vaat edilen kutsal ruhla O'nda mühürlendiniz. Ruh, Tanrı'nın yüceliğinin övülmesi için Tanrı'ya ait olanların kurtuluşuna dek mirasımızın güvencesidir.” (Efesliler, 1: 13-14).

Hristiyanlıkta ortaya çıkan teslis doktrininin şekillenmesinde bir Grek ürünü olan Yeni Eflantuncu felsefenin, Helenizm'in ve Yahudi Mistisizminin de etkisi olmuştur. Aynı zamanda doğal olarak Roma topraklarında filizlenen bir din olduğu için çevre şartları da bu doktrine etki etmiştir. Konu ile ilgili ilk etapta Stoacı Felsefeye mensup olanların ve ayrıca Yahudi Gnostik Fion (ö. M.S. 50)'un üzerinde durduğu bir 'logos' fikri ortaya çıkmıştır. Logos Tanrı'nın sözü veya kelimidir. Öyle ki Tanrı kâinatı bu logos ile yaratmıştır. Pavlus da mektuplarında bu logosu 'Babanın oğlu İsa' olarak belirlemiştir (1. Korintliler, 8: 5-6; Koloseliler, 1: 12-20).

Baba, Oğul ve Kutsal Ruh şeklinde sıralanan ve Tanrı'nın tezahürü olan bu üç unsur ezeli ve ebedidir. Baba, Tanrı'dan; Oğul, Baba'dan; Kutsal Ruh ise Baba ve Oğuldan olmuştur. Şunu

ifade etmek gerekir ki Tanrı anlayışındaki politeizm içeren bu durum Hristiyan dünyasınca zaman zaman monoteist bir görüntüye kavuşturulmaya çalışılmıştır. İddiaya göre görünürde çok tanrılı olan bu anlayış özünde bir olan Tanrı'ya işaret etmektedir ve aynı cevhere sahiptir. Ünlü Hristiyan filozof Tertullianus'un bu konudaki ifadeleri dikkat çekicidir: *“Güneşten yansıyan bir ışın, tüm güneşin bir parçasıdır. O ışın güneşin parçası olduğundan, güneş o ışıındandır. Öz ayrılmamış, yayılmamıştır. Işıktan ışığın gelmesi gibi ruh ruhtan, Tanrı Tanrı'dan gelir. Tanrı'dan gelen ışık bakirede etten kemikten bedene dönüşmüş ve Tanrı özünde insan olarak doğmuştur”* (Bayraktar, 2007: 39; Sel-Kıran, 2004: 114).

325 yılında İmparator Konstantin zamanında toplanan İznik Konsili'nde Teslis akidesinin ilk adımı atılmış ve Mesih de Tanrı olarak kabul edilmiştir. Daha sonraki süreçte bu konudaki tartışmalar devam etmiş ve 381 yılında Hristiyanlığı devletin resmi dini haline getiren Roma İmparatoru 1. Theodosios himayesinde İstanbul konsili toplanmıştır. Bu ekümenik konsilde Kutsal Ruh'un da ilahili kabul edilerek teslis inancı bir dogma haline gelmiştir. Genel Hristiyanlığın inancı haline gelen bu dogma bazı teologlarca reddedilse de yaygın inanç olarak günümüze gelmiştir. Hristiyanlıkta teslis karşıtı görüşler nadir de olsa bulunmakla birlikte tartışmaların genel konusu bu üç ilahi unsurun çıkış noktaları, mahiyetleri ve tabiatları çerçevesinde kalmıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki pek çok Hristiyan teoloğa göre Kutsal Ruh, yeryüzündeki kiliseleri idare eden otoritedir (Aydın, 1995: 40; Levent, 2020: 13; Waardenburg, 2011: 544-545).

2.8. Vaftiz ve Evharistiya Sakramentleri

Hristiyanlıkta kutsal görevler olarak nitelenen yedi adet sakrament (Sır) bulunmaktadır. Bunlar Vaftiz, Evharistiya, Konfirmasyon, Tevbe, Ruhbanlık, Evlilik ve Son Yağlama'dır. Bu sakramentler genellikle Pavlus'un "Mesih Sırrı" diye ifade ettiği kristolojisi ile bağlantılıdır. Pavlus Mesih ile kutsal bir sırrın açığa çıktığını ve bu sırrın kendisi ile inananlar üzerinde lütuf olarak tecelli ettiğini ifade etmiştir (Seyfeli, 2021: 333).

Vaftiz, Hristiyanlığa girişini temsil eden bir sakramenttir. Vaftiz söz konusu olduğunda akla ilk gelen figür Yahya'dır. Bu figür Hristiyan dünyasınca Vaftizci Yahya olarak bilinmektedir. Yuhanna'ya göre o, Peygamber olarak kabul edilmese de Luka İnciline göre peygamberdir. Vaftizci Yahya, Tevrat'ta geçen su ile yıkanılmasını, temizlenilmesini emreden ve bahseden ifadelerden (Yeşaya, 1: 6; Mezmurlar, 51: 7, Zekeriya, 13: 1) hareketle böyle bir uygulamaya başlamıştır. İncillerde onun insanları vaftiz etmekteki amacının onları tövbeye ve manevi

arınmaya teşvik etmek olduğu anlatılmıştır. Öyle ki Yahya *“Gerçi ben sizi tövbe için suyla vaftiz ediyorum, ama benden sonra gelen benden daha güçlüdür. Ben O'nun çıkarıklarını çıkarmaya bile layık değilim. O sizi Kutsal Ruh'la ve ateşle vaftiz edecek.”* diyerek İsa'ya işaret etmiştir (Matta, 3: 11; Luka, 3: 16). Yahya'dan önce yapıldığı bilinmekle beraber Hristiyanlıktaki kadar meşhur ve müstakil bir ritüel olmayan vaftiz, Yahya ile birlikte Musevi ve Hristiyan dünyasında kurumsallaşmıştır. (Erdem, 1993: 137)

Su ile arınmayı ifade eden vaftizin kökleri çok eski medeniyetlere dayanmaktadır. Antik dönemde birçok din ve kültürde vaftiz benzeri uygulamalara rastlanmaktadır. Bu uygulama genellikle bir kabul merasimi şeklinde, ilgili dinin Tanrı veya Tanrıçası adına gerçekleşmektedir. Bu ritüellerde yaygın olarak su yolu ile kutsama uygulanmakta, nadir de olsa kan ve ateş kullanıldığı da görülmektedir (Caka, 2015: 166). Eski Mısır'da anne karnından gelen günahlardan arınmak amacıyla yeni doğanların ve ölenlerin Nil nehrinde yıkanması şeklinde bir ritüel mevcuttur. Ayrıca mabede girmeden önce de beden temizliği şartı vardır. Eski Yunan medeniyetinde de muhtemelen Mısır medeniyeti etkisi ile mabet veya kutsal sayılan mekanlara girmeden önce suya girme, yıkanma adet haline gelmiştir. Bu yıkanma çıplak veya giyinik vaziyette, kısmi ya da tam ıslanarak, su veya yağ kullanılmak sureti ile çeşitli şekillerde uygulanmıştır. Mitra ve Kibele kültürlerinde de cemaate yeni girenlerin üzerine kan akıtılması sureti ile geçmiş günahların temizlenmesi ile gruba dahil edilmesi ritüeli vardır. Yine aynı şekilde Mezopotamya dinlerinde de temizlenmek de günahattan arınmayı ifade etmiş, din adamları ve halk tarafından titizlikle uygulanmıştır (Gürkan, 2012: 424-426).

Mezopotamya dinleri ve Tevrat'taki temizlikle ilgili hüküm ve bahislerin etkisi ile Yahudilikte de temizlik önemli bir yere sahip olmuştur. Hatta Musa şeriatında temizlik manzumesi adı altında emirler sıralanmıştır (Sayılar, 19: 1-22; Levililer, 14-15; 16: 24-28). Yahudi dinine giren kişilerin de putperestlikten kalma günah ve kirlerinden arınmayı ve Tanrı'nın milletine girişi ifade eden bir uygulama mevcuttur. Özellikle Babil sürgünü sonrası pagan dinlerinin de etkisi ile vaftiz uygulaması Yahudiler arasında yaygınlaşmış sünnetin ardından yedi gün içerisinde kişiler vaftiz edilmiştir (Hezekiel, 36: 25-28; Erdem, 1993: 135).

Hristiyanlık, Yahya'nın insanları tövbeye teşvik etmek, ruhen rahatlatmak ve manevi temizliğe dikkat çekmek maksadı ile yaptığı vaftiz uygulamasını farklı boyutlara taşımıştır. İncillere bakıldığında insanları Ürdün nehri kıyılarında vaftiz eden Yahya'nın İsa'yı da vaftiz

ettiği anlatılır. Öyle ki İsa'nın kutsal görevi de bu vaftizle başlamıştır (Matta, 3: 1-16; Markos, 1: 1-11).

İncillerde vaftiz ile ilgili çok detaylı bir açıklama mevcut değildir. Hatta henüz muhakeme yeteneğinden mahrum olan küçük bebeklerin, atalarının işlediği günah sebebi ile arındırılması uygulamasına da rastlanmamaktadır. İncillerde daha çok İsa'nın vaftiz edilmesi ve Matta'nın sonunda geçen tüm ulusların Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edilmesi konularında vaftizden bahsedilmiştir (Matta, 28: 17-20). Ayrıca iman edip vaftiz olanın kurtulacağı, buna erişemeyenin ise mahkûm edileceği ifade edilmiştir (Markos, 16: 16; Er, 2019: 169).

İncillerde birkaç başlık haricinde işlenmemiş ve detaylandırılmamış vaftiz olgusuna Pavlus tarafından çok daha geniş anlamlar kazandırılmıştır. Adem'in işlediği ve nesilden nesile geçen asli günah ancak vaftiz ile temizlenmektedir. Yani vaftiz olmamış kişi atasının işlediği ve doğum yolu ile kendisine geçen bu günahı omuzlarında taşır ve vaftiz olduğunda bu hatayı temizlemiş olacaktır. İsa kendini çarmıhta feda ederek bu günaha kefaret olmuş, insanlar da vaftizle kurtuluşa erebileceklerdir. (Romalılar, 5: 12-21).

Pavlus vaftize de teolojisinin diğer unsurlarında olduğu gibi Mesih merkezli bakmıştır. İnsanlar vaftiz olarak Mesih ile birleşirler. Hatta Mesih'i giyinmiş olurlar (Galatyalılar, 3: 27). Vaftiz olan kişiler aynı ruha sahip olurlar ve aynı ruhtan içerler (1. Korintliler, 12:13) Vaftiz aslında İsa'nın ölümü ve dirilişini simgelemektedir. Pavlus'a göre Mesihle ölmek ömür boyunca çarmıha gerilmek demektir (Romalılar, 6: 6; Galatyalılar, 5: 24). İnanlılar vaftiz olarak sonsuz hayat için Mesih ile birlikte gömülmekte ve onunla birlikte dirilmektedir. Ayrıca günahtan kurtulmuş bir hayat yaşamaya başlamaktadırlar (Romalılar, 6: 4-7; Koloseliler, 2: 12).

Pavlus Mesih'ten önce tutsak olan insanlığın Mesih'in gelişi ile özgürleştiğini ifade etmiştir. Hristiyanlar da vaftiz vasıtası ile asli günahlarından kurtulacak, günahsız olacak, Mesih'e teslim olacak ve Tanrı hizmetine girerek Mesih'le birleşecektir. Çünkü tüm insanlar aynı ruhtan vaftiz edilmiştir (1. Korintliler, 12: 12-31; Caka, 2009: 81).

Görüldüğü üzere Pavlus tövbe ve manevi temizliği ifade eder bir durumda olan vaftiz ritüelini kendi bakış açısına göre yorumlayarak farklı bir boyuta getirmiştir. Onu en önemli savı olan Tanrı Oğlu Mesih ideolojisi ile birleştirerek vaftiz olan kişilerin Mesih ile birleşeceğini, onun krallığına adım atacağını savunmuştur. Ayrıca vaftizi yine Mesih ideolojisi ile bağlantılı olan Asli Günah doktrini ile de ilişkilendirerek inanlıların vaftizle atalarından kendilerine miras

olarak kalan asli kusurlarından ancak bu şekilde kurtulunabileceği inancını Hristiyanlığa yerleştirmiştir.

Pavlus'un Mesih ideolojisi çerçevesinde geliştirdiği bir diğer sakrament 'Evharistiya' dır. Bu sakrament İsa'nın havarileri ile buluştuğu ve çarmıha gerilmeden önceki son akşam yemeğine dayanmaktadır. Sinoptik İncillerde küçük detay farklılıkları haricinde ortak bir şekilde bu yemek şu şekilde anlatılır:

"Mayasız Ekmek Bayramı'nın ilk günü öğrenciler İsa'nın yanına gelerek, "Fısıh yemeğini yemen için nerede hazırlık yapmamızı istersin?" diye sordular. İsa onlara, "Kente varıp o adamın evine gidin" dedi. "Ona şöyle deyin: 'Öğretmen diyor ki, zamanım yaklaştı. Fısıh Bayramı'nı, öğrencilerimle birlikte senin evinde kutlayacağım.'" Öğrenciler, İsa'nın buyruğunu yerine getirerek Fısıh yemeği için hazırlık yaptılar. Akşam olunca İsa on iki öğrencisiyle yemeğe oturdu. Yemek yerlerken, "Size doğrusunu söyleyeyim, sizden biri bana ihanet edecek" dedi. Bu söz onları kedere boğdu. Teker teker, "Ya Rab, beni demek istemedin ya?" diye sormaya başladılar. O da, "Bana ihanet edecek olan" dedi, "Elindeki ekmeği benimle birlikte sahana batırandır. İnsanoğlu, kendisi için yazılmış olduğu gibi gidiyor, ama İnsanoğlu'na ihanet edenin vay haline! O adam hiç doğmamış olsaydı, kendisi için daha iyi olurdu." O'na ihanet edecek olan Yahuda, "Rabbî, yoksa beni mi demek istedin?" diye sordu. İsa ona, "Söylediğin gibidir" karşılığını verdi. Yemek sırasında İsa eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve öğrencilerine verdi. "Alın, yiyin" dedi, "Bu benim bedenimdir." Sonra bir kâse alıp şükretti ve bunu öğrencilerine vererek, "Hepiniz bundan için" dedi. "Çünkü bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır. Size şunu söyleyeyim, Babam'ın egemenliğinde sizinle birlikte yenisini içeceğim o güne dek, asmanın bu ürününden bir daha içmeyeceğim." İlahi söyledikten sonra dışarı çıkıp Zeytin Dağı'na doğru gittiler." (Matta, 26: 17-30; Markos, 14: 12-26; Luka, 22: 7-23)

Pavlus mektuplarında bu olayı şu şekilde nakleder:

"Size ilettiğimi ben Rab'den öğrendim. Ele verildiği gece Rab İsa eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve şöyle dedi: "Bu sizin uğruna feda edilen bedenimdir. Beni anmak için böyle yapın." Aynı biçimde yemekten sonra kâseyi alıp şöyle dedi: "Bu kâse kanımla gerçekleşen yeni antlaşmadır. Her içtiğinizde beni anmak için böyle yapın." Bu ekmeği her yediğinizde ve bu kâsedan her içtiğinizde, Rabbin gelişine dek Rabbin ölümünü ilan etmiş olursunuz." (1. Korintliler, 11: 23-26).

Bazı araştırmacılara göre Pavlus akşam yemeği olayında geçen İsa'ya ait sözleri kendi bakış açısına göre sistematize etmiştir. Sofra kavramını “Rabbin Sofrası” olarak niteleyerek yeni bir anlam yüklemiştir (1. Korintler, 11: 20-22). Bu pasajda geçen ifadeler Pavlus’un sıklıkla vurguladığı Mesih ile tek bir beden olma (Romalılar, 12: 4-5) olgusu ile büyük bir benzerlik göstermektedir (Seyfeli, 2021: 349). Pavlus sadece bir anma yemeği mahiyetindeki son akşam yemeğini Mesih ideolojisi ile birlikte işleyerek bir sakramente dönüşmesine vesile olmuştur. Bu sakramentin kural ve uygulamalarının oluştuğu ilk metinler de yine Pavlus’un Mektupları’dır (Bülbül, 2019: 100-101).

Mesih’te bir olma fikri Pavlus’un bir sır olarak ifade ettiği, temellendirdikten sonra üzerine pek çok şey inşa ettiği meselelerden biridir. Mesih’te bir olma olgusu noktasını ifade eden zirve sakrament vaftiz gibi görünse de aslında “Evharistiya”dır (Seyfeli, 2021: 349-350). 1. Korintliler’de geçen şu ifadeler ekmek ve şarap ayininin sahip olduğu sembolizmi ifade etmesi açısından önemlidir: *“Tanrı’ya şükrettiğimiz şükran kâsesiyle Mesih’in kanına paydaş olmuyor muyuz? Bölüp yediğimiz ekmekle Mesih’in bedenine paydaş olmuyor muyuz? Ekmek bir olduğu gibi, biz de çok olduğumuz halde bir bedenz. Çünkü hepimiz bir ekmeği paylaşıyoruz.”* (1.Korintliler, 10: 16-17)

Sonuç olarak Vaftiz ve Evharistiya sakramentleri İncillerde henüz gelişmemiş bir halde görece dar bir manada işlenmekte iken Pavlus bunları geliştirerek kendi teolojisini temellendirmede başarı ile kullanmıştır. İncillerde geçen bu olay ve sözleri kendi Mesih sırrı, Mesih’te (bir) olma, tanrı egemenliği vb. fikirleri ile harmanlayarak işlemiştir. Öyle ki Vaftiz ve Evharistiya, kendi Mesih odaklı ideolojisinin vazgeçilmez temel taşları olarak Hristiyan geleneğinde yerini almıştır. Zaman içerisinde de kilise otoriteleri ve Hristiyan ilahiyatçıları tarafından çeşitli safhalardan geçip birer ayin olarak günümüze kadar gelmiştir (Seyfeli, 2015: 260-270).

SONUÇ

Kutsal kitap bir dinin inanç ve ibadet başta olmak üzere neredeyse tüm içeriğine referans olan en önemli dayanaklardan biridir. Bu kitaplar genellikle o dinin Tanrısı/Yüce-Kutsal varlığı tarafından peygamberi veya seçkin kişileri aracılığı ile insanlara iletilmiştir. Kutsal kitaplarda söz konusu dinin tanrı, peygamber, yaratılış, ölüm ve sonrası, günlük ibadet, sosyal, siyasi, ekonomik ilişkiler vb. birçok hüküm ve bilgiyi bulmak mümkündür.

Hristiyanlığın kutsal kitabı “Kitab-ı Mukaddes” olup, “Yeni Ahit” ve “Eski Ahit” olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. “Eski Ahit”, iç düzeni itibarıyla aynı olmasa Yahudi kutsal metinlerinden teşekkül etmiştir. “Yeni Ahit” ise Kanonik İnciller, Pavlus Mektupları, Elçilerin İşleri ve Vahiy kitabından oluşmaktadır.

Araştırmanın iki ana kaynağından biri olan Kanonik İnciller de Matta, Markos, Luka ve Yuhanna’dır. Gerek bu İnciller gerekse diğer metinler, İsa’dan sonra yazıya dökülmüştür. Yani İsa hayatta iken herhangi bir metin yazmamış yahut yazdırmamıştır. İncillerin genel içeriği çoğunlukla İsa’nın yaşamı ve öğütleridir. Sinoptik İnciller olarak ifade edilen Matta, Markos ve Luka’da genellikle benzer olaylar küçük farklılıklarla anlatılmıştır. Bu anlatımlarda vurgu, İsa’nın bir elçi edasıyla insanları öğütleyerek iyi ve doğruya sevk etmesi, bozulmuş olan Yahudileri tekrar olmaları gereken duruma getirme gayretidir. Sinoptik İncillerden daha sonra kaleme alınan Yuhanna İncili’nde ise İsa, Tanrısal bir varlık olarak tanıtılmıştır. Olayları somut ve anlaşılır bir dille anlatan Sinoptiklerden farklı olarak Yuhanna İncili daha soyut tasvirlerle yer vermiştir. Yer ve zaman gibi bazı hususlarda da Sinoptiklerden farklılık arz etmektedir.

Araştırmanın ikinci odak noktası da Hristiyanlığın en önemli kaynaklarından olan Pavlus ve Mektupları’dır. Pavlus, bir “Yahudi İhya Hareketi” olarak ortaya çıkan İsa öğretisini bambaşka boyutlara taşıyarak evrensel bir dine dönüştüren ana aktördür. Pavlus, Tarsus’ta büyümüş, iyi bir Rabbinik eğitim almış Ferisi bir Yahudi’dir. Tarsus ise Roma paganizminin, Diaspora Yahudiliğinin, bir takım sır dinlerinin etkisini hissettirdiği merkezi bir konumdur. Aynı zamanda doğu ve batı sentezi olan Helen Kültürü Tarsus’ta hakimdir. Yani Tarsus hem dini hem de kültürel bakımdan doğu ve batının birbirine karışarak senkretik bir medeniyetin ortaya çıkışını temsil eden Helenizm’in etkili olduğu bir şehirdir. Pavlus da zamanında ticareti geliştirmek amacıyla Roma tarafından kurulan Yahudi kolonisinin devamı olan bir cemiyette yaşamıştır. Hem bu sebepten hem de Kudüs ve civarında değil de Tarsus’ta yaşamış bir

Yahudi olduğundan Pavlus’a bir “Diaspora Yahudisi” dememiz mümkündür. Diaspora Yahudileri, Kudüs civarında ikamet eden Yahudilerden farklı özellikler barındırır. Farklı kültürlerle karşılaşmaları ve kaynaşmaları sonucunda bir takım etkileşim yaşamış olmaları çok mümkün görünmektedir. Hem pagan hem de sır dinlerinin anlayış ve ritüellerinin görüldüğü bir coğrafya ve zaman diliminde yaşamış Pavlus’un da bunlardan etkilenmemiş olması düşük ihtimaldir. Bunun ne derece gerçekleştiğini tespit etmek mümkün olmasa da Hristiyanlığın bağrından çıktığı Yahudilikte ve İncillerde olmayıp pagan ve sır dinlerinde mevcut olan olgulara Pavlus teolojisinde sıkça rastlanmaktadır.

Hristiyanlığın şekillenmesinde en etkili olaylardan biri de Şam vizyonudur. Pavlus, İsa öğretisi ortaya çıktığında bu öğretiye tabi olanlara karşı şiddetli bir tavır içerisindeydi. Bu tavır Yahudilerce görevlendirilerek İsa inanlılarını takip edip onları yakalayarak mahkemeye çıkarma boyutuna kadar gelmiştir. Yakaladığı kişileri mahkemeye götürürken Şam dolaylarında İsa, Pavlus’a görünmüş ve neden kendisine zulmettiğini sormuştur. Pavlus bu tecrübeden sonra bir dönüşüm yaşamış ve tavrı tamamen değişmiştir. Artık Pavlus kendisini bizzat Tanrı İsa aracılığı ile görevlendirilmiş bir “Havari” yahut daha ileri boyutta bir “Peygamber” gibi görmeye ve sunmaya başlamıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki bazı araştırmacılara göre böylesi bir tecrübe, daima zayıflığından ve titreme tarzındaki rahatsızlıklarından bahseden Pavlus’un bir sanrı, rüya veya epilepsi nöbetinden ibaret olabilir. Daha sonraki süreçte öğretisini yayma fırsatı bulan Pavlus üç tane önemli misyon seyahati yapmıştır. Bu seyahatlerinde kendisine taraftar toplamış ve ulaştığı yöredeki kişilerce bir kilise kurulmasına gayret etmiştir. Kimi zaman aradığını bulmuş kimi zaman da tepki çekmiş, kovulmuş ve öldürülme tehlikesi geçirmiştir.

Pavlus seyahat edip de kendine taraftar toplayabildiği bölgelerde kurulan Hristiyan kilise veya cemaatleri ile iletişimini sürdürmüştür. Bu iletişimi dönemin iletişim aracı mektuplarla sağlamıştır. Söz konusu toplulukları mektupları aracılığı ile yönetmeye çalışmış, onları yönlendirmiş, kendi görüşleri dışındaki akımlar hususunda taraftarlarını uyarmış, teolojisi hakkında bilgiler vermiş, tasvirler ve betimlemelerle fikirlerini anlatmış ve onları kendi dairesi içinde tutmaya çalışmıştır.

Pavlus’un yazdığı mektuplar Hristiyan edebiyatının ilk eserlerindendir. Mektuplar belirli yerlere hitaben yazılmış olup ismi de yazıldığı yer veya kişiden oluşmuştur. Sorulmuş olan soruların cevaplarını ve bir takım yanlış anlaşılmalara düzelten ifadeleri de içermektedir.

Pavlus'un Mektupları bize onun teolojisi hakkında en önemli hatta tek kaynaktır. Ancak Pavlus bu mektupları sistematik bir şekilde teolojik doktrin ortaya koyma maksadı güderek kaleme almamıştır. Bölgesel kişilere ve problemlere yönelik hitap ederken kendi fikirlerini de belirtecek şekilde bir üslup ve alt yapı benimsemiştir. Pavlus bu mektupların tutarlı, sistematik ve doktrinel bir yapıda olması için gayret göstermiş görünmemektedir. Bu yüzden teolojisini net şekilde ortaya koyabilmemiz de zorlaşmaktadır.

Mektupların Hristiyanlarca kutsal metin olarak kabul edildiğinde şüphe yoktur. Ancak İncil metinleri gibi muayyen günlerde mabette yahut başka mekanlarda ibadet maksadıyla okunduğuna dair bir delil de bulunmamaktadır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde işlediğimiz başlıca konular olan Asli Günah Anlayışı, İsa'nın Tanrılığı ve Tanrı Oğlu Olması, İsa'nın Ölümden Dirilmesi, Diğer Milletlere Tebliğ ve Misyonerlik, Eski Ahit Şeriatının Geçerliliği, Mesih İsa, Teslis ve Kutsal Ruh, Vaftiz ve Evharistiya Sakramentleri meselelerinin Pavlus açısından bir takım ortak noktaları mevcuttur. Pavlus Yahudilikten, İsa'dan, İncillerden, Helenizm'den, sır dinlerinden, paganizmden aldığı bilgi ve birikimi kendi görüş ve bakış açısına göre yorumlayarak ortaya müstakil bir din çıkarmıştır. Bahsedilen konular genellikle gelişmemiş haliyle bazen Yahudiliğe, Eski Mısır, Mezopotamya, sır dinlerine dayanırken bazen de Pagan adet ve inançlarına dayanmaktadır. Pavlus bu konuları işleyip geliştirmiş, kendi düşüncelerine göre yorumlamış ve ortaya Kristolojik bir teoloji çıkarmıştır.

Pavlus, Tevrat'ta yer alan Adem ile Havva'nın işlediği hatadan yola çıkarak Asli Günah adındaki doktrini ortaya çıkarmıştır. Bu hata mefhumu Yahudilikte bulunmakla birlikte nesilden nesile aktarılması gibi bir özelliğe sahip değildir. Pavlus bu durumu değişime uğratarak dünyaya gelen her insanın atasının işlediği günahı boynunda taşıması şeklinde yorumlamıştır. İnsanlık vaftiz olmak sureti ile bu hatadan arınacak ve kurtulacaktır. Pavlus'un mektuplarında yer verdiği ve süreç içerisinde doktrin haline gelen bu hususa Kanonik İncillerde rastlanmamaktadır.

Pavlus'un mektuplarında sıkça yer verdiği "Tanrı Oğlu İsa" konusu da dikkat çekicidir. Tevrat ve İncillerde de bu ifadeye rastlanmaktadır. Ancak bu mefhum taşıdığı mana irdelendiğinde Pavlus'un ifade ettiği gibi "Tanrı'nın Öz Oğlu" nu karşılamamaktadır. Oğul ifadesi Pavlus öncesi dönemde; Tevrat ve Sinoptiklerde hizmet gören, yardım eden ve görevler üstlenen gibi manalarda kullanılmıştır. Ayrıca İsa pek çok yerde kendisini "İnsanoğlu" olarak nitelemiştir. Pavlus bu durumu Pagan ve Gnostik etkilerle kendi açısından

yorumlamış ve bir misyon ile ete kemiğe bürünerek dünyaya gelen, insanlığın kurtuluşu için kendini feda ederek ölüp dirilen bir figür hale getirmiştir. Yani bir simge olarak hizmetkar manasında kullanılan bu ifade, Pavlus ile birlikte Tanrısal bir manaya kavuşmuş ve İsa'nın Tanrı'dan bir parça gibi görülmesi gibi bir durumu ortaya çıkarmıştır.

İsa'nın ölümden dirilmesi olayı da Hristiyanlık açısından önemli bir hadisedir. Bu olay “Paskalya” olarak ifade edilmektedir. Paskalya öncesi İsa, bir peygamber ve öğretmen saiki ile hareket ederek Yahudileri ıslah etmek için çalışmıştır. Ancak Paskalya sonrasında köklü bir değişiklikle tüm uluslara hitap eden, Tanrı-Oğlu Mesih İsa olarak karşımıza çıkar. İncillerde hadisenin gerçekleşme zamanı, olaya şahit olanlar ve sayıları, sonrasında gerçekleşen olaylar gibi detaylar farklılık arz etmektedir. Kimi araştırmacılar bu ayrıntıların Pavlusçu teolojiye uygun şekilde İncil yazarları tarafından eklenip çıkarıldığını iddia etmektedir. Pavlus da bu hadiseyi kendi teolojisine uygun şekilde yorumlamış, İsa'nın dirilişini insanlığın ölüp dirilmesine benzetmiştir. Pavlus mektuplarında bu dirilme hadisesinin detaylarına yer vermemiştir. İncillerin her ne kadar ayrıntıları değişiklik arz etse de ana tema itibari ile ittifak ettikleri bir hususa detaylıca yer vermeyip ifade ettiği manayı kendi kristolojisine uygun şekilde işlemiştir.

İsa ve İncillerin üzerinde ciddi bir şekilde durduğu, Pavlus'un ise değişikliğe uğrattığı önemli konulardan birisi de “Diğer Milletlere Tebliğ”dir. İsa pek çok yerde “İsrail'in yitik koyunlarına” gönderildiğini ifade etmiştir. Bu ifade İsa'nın özünden uzaklaşmış ve dağılmış vaziyetteki Yahudi ulusuna yönelik bir faaliyet yürütme amacıyla olduğunu göstermektedir. Hatta birçok yerde başka milletlerden olanlar ile sahip olduğu meziyetleri paylaşamayacağını ifade ederek Yahudilere tebliğ ve şifacılıkta bulunmuştur. Pavlus ise kendini “Gentilelerin Havarisi” olarak nitelemiştir. Öğretisini genişleterek Roma'nın pagan uluslarına hitap eden Pavlus bu kitleden karşılık bulmuştur. Yaptığı seyahatler ve kaleme aldığı mektuplar sayesinde de geniş kitlelere ulaşmayı başarmıştır. Pavlus'un bu tebliğ metodu daha sonra Misyonerlik kurumunu ortaya çıkararak Hristiyanlığı daha da geniş coğrafyalara ulaşmasına vesile olmuştur.

Pavlus'un Kanonik İncillerden farklı olarak ele aldığı bir diğer mesele de “Yasa'nın Geçerliliği” meselesidir. İsa birçok yerde kendisinin Yasa'yı kaldırmaya değil tamamlamaya geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca dindar bir Yahudi olarak bu dinin vazettiği şekilde eğitim görmüş, ailesi tarafından bu duruma uygun şekilde muameleye tabi tutulmuş ve ritüelleri yerine getirmeye çalışmıştır. İncillerde İsa asla bir Yasa karşıtı gibi görünmemektedir. Ancak

Pavlus, Yasa'ya karşı olumsuz tutuma sahip olduğunu mektuplarında birçok kez belli etmiştir. Bazı kısımlarda Yasa'yı onaylar gibi görünse de defaatle Yasa'nın Tanrı'dan bir ceza olduğunu ve günaha sebebiyet vererek zararlara yol açtığını ifade etmiştir. Diğer milletlerden dine giren kişileri de Yasa ile sorumlu tutmamış, onlara kolaylık sağlayarak geniş kitlelere ulaşmıştır. Yani Pavlus, İsa'nın tamamlamaya geldim dediği Yasa'yı kutsal olsa da artık geçerliliği kalmamış bir mefhum olarak tanımlamıştır.

Pavlus'un geliştirdiği ve teolojisine kattığı önemli hususlardan birisi de "Mesih" konusudur. Mesih beklentisi birçok toplumda görülmektedir. Özellikle mağlup olmuş, zulme ve sürgüne uğramış milletler kendilerini kurtaracak karizmatik bir lider arayışına girmişlerdir. Yaşadıkları şok psikolojisini böyle bir beklenti içerisinde yaşayan toplumlar Tanrı'dan gelecek bir kurtarıcıyı büyük umutlarla beklemişlerdir. Yahudiler de Davut soyundan bir Mesih Kralın Tanrı tarafından görevlendirilerek kendilerini bir araya toplayacağı, kendilerine zulmeden milletlerden intikam alacağı şeklinde bir düşünce sistemi geliştirmiştir. İsa da bu şekilde beklentinin yüksek olduğu bir dönemde gelmiş ancak fanatik Yahudilerce kabul görmemiştir. Sinoptikler İsa'nın Mesihliğini insanlığın ahlaki boyutunun gelişmesi, Tanrı Krallığının zamanla olgunlaşması, yeryüzünün esenlikle dolması şeklinde işlemiştir. Yani İsa, Yahudilerin beklediği boyutta yeri yerinden oynatan bir Mesih olarak anlatılmamıştır.

Pavlus da önceleri İsa öğretisine tabi olanları takip edip yakalamakla görevli bir kimse iken yaşadığı vizyon ile Hristiyan olmuş ve İsa'nın beklenen Mesih olduğunu kabul etmiştir. Daha sonraki süreçte Pavlus, teolojisini Mesih unsuru üzerine kurgulamıştır. İsa'nın Mesihliği, Tanrı'nın oğlu olarak yeryüzüne inip insanlık için kendisini çarmıhta feda etmesi bağlamında değerlendirilmiştir. Pavlus böylelikle bir Mesih ideolojisi ortaya çıkarmış ve öğretisini bu Mesih figürü üzerine bina etmiştir. Pavlus, Mesih kavramına Yahudilerden ve İncillerden farklı yaklaşmış ve ideolojisine uygun şekilde bu kavramı değişikliğe uğratmıştır.

Çalışmamızda ele alınan konulardan biri de Teslis ve Kutsal Ruh'tur. Tevrat'ta Ruh ve Kutsal Ruh'tan bahsedilmektedir. Ancak bu daha çok Tanrı'nın Ruh'u, soluğu yahut çeşitli görevleri üstlenen bir yaratık şeklinde ifade edilmiştir. Yani Yahudilikte Ruh kavramı Tanrı'nın cevherinden bir parça gibi anlaşılmamıştır. Sinoptik İnciller de Kutsal Ruh'u bir yardımcı ve destekçi olarak işlemektedir. Kutsal Ruh İsa'nın ana rahmine düşmesi ile hep onunla birlikte olan, ona ve diğer inananlara destek olan bir mahiyette tasvir edilmiştir. Sinoptiklerden Matta, Kanoniklerden ise Yuhanna bu konuda diğerlerinden ayrılmaktadır. Sadece Matta'da Baba, Oğul ve Kutsal birlikte zikredilmiştir. Bazı araştırmacılara göre Teslis'e dayanak olması

amacı ile bu ifadenin sonradan ilave edilmiştir. Yuhanna'da ise İsa'nın ölümü sonrası görevin artık Kutsal Ruh'a geçtiğini ve Tanrısal planı sürdürecektir olanın Kutsal Ruh olduğunu ifade edilir.

Pavlus Kutsal Ruh'a pek çok görev atfetmiştir. Kutsal Ruh'u çoğu kez Baba ve Oğul ile birlikte zikretmiştir. Aynı zamanda Mesihçi teolojiye uygun biçimde Oğul ile Kutsal ruhu da çoğu yerde beraber işlemiştir. Pavlus, Teslis akidesini açıkça belirtmese de bunu çağrıştıracak şekilde faaliyet yürütmüştür. Kimi araştırmacılar onun tepkilerden çekindiğinden bu kadar ileri gidemediğini, Teslis'i yalnızca çağrıştıracak şekilde verebildiğini söylemişlerdir. Zaten kendisinden hemen sonra gelen öğrencileri de Teslis'e ulaşmışlardır. Bu şekilde ortaya çıkan Teslis, zaman içerisinde çeşitli safhalardan geçerek Hristiyanlığın temel inancı haline gelmiştir.

Vaftiz ve Evharistiya, Pavlus'un teolojisi açısından geliştirip sistemleştirdiği unsurlardandır. Vaftiz sakramenti asli günah ile ilişkilidir. Adem ve Havva'nın hatasını her doğan üzerinde taşımaktadır. İnsanlık da atalarından miras aldığı bu günahı ancak vaftiz olarak temizleyebilmektedir.

Su ile arınma ve ibadetlerde suyun kullanılması aslında çoğu dinde mevcuttur. Eski medeniyetlerdeki ibadetlerde de su kullanılmıştır. İsa tebliğe başlamadan hemen önce de Vaftizci Yahya'nın insanları vaftiz ettiği bilinmektedir. Hatta İsa'yı da kendisi vaftiz etmiştir. Ancak Yahya'nın yaptığı vaftiz temsili bir arınma, bir çeşit tövbe mahiyetinde idi. Pavlus bu ritüeli geliştirerek Asli Günah ile ilişkilendirmiş ve bu günahın temizlenmesinin bir yolu olarak ifade etmiştir. Günah sebebi ile tutsak olan insanlar vaftiz olarak temizlenmekte ve özgürleşmektedir.

Evharistiya sakramentine baktığımızda ise önceleri bu mesele İsa'nın son akşam yemeğini temsil eden sembolik bir anma yemeği mahiyetinde idi. Pavlus bu olayı Mesihçi ideoloji çerçevesinde ele almış ve geliştirerek sakrament haline gelmesine vesile olmuştur. Sofrayı "Rabbin Sofrası" olarak nitelemiş ve Mesih'te bir beden olma fikrini ifade etmiştir. Yine bu ritüelin kurallarının yer aldığı ilk metinler de Pavlus'un Mektupları'dır.

Sonuç olarak Hristiyanlık bugün İsa'ya dayandırılan bir din gibi görünse de Pavlus etkisi hemen hemen tüm unsurlarda göze çarpmaktadır. Hristiyanlığın en temel inanç ve uygulamalarının pek çoğu Pavlus'a dayanmaktadır. Pavlus Hristiyanlığın teolojisine etki ederek aynı zamanda tarihine de etki etmiştir. İlk İsa inanlıları genellikle İsa'yı takip eden ve

öğütlerini dinleyen Yahudilik esaslarına sıkı sıkı bağlı kimseler iken, Pavlus ile birlikte Gentile Hristiyanlığı ortaya çıkmıştır. Gentile Hristiyanlığı Pavlus tarafından Musa Şeriatı'ndan muaf tutulduğundan dolayı pagan kültürde çabuk kabul görmüş ve sayıları hızla artmıştır. Nihayetinde Yahudi Hristiyanlar zaman içerisinde tarih sahnesinden çekilmiş ve Hristiyanlık, yoluna Gentile Hristiyanlığı ile devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Adam, Baki, (2011), *Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Kur'an'ın Tartışmalı Konuları*, İstanbul: Pinar Yayınları.

Arslantaş, Nuh, (2008), *İslam Toplumunda Yahudiler*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Aydın, Fuat, “Hz. İsa Sonrası Tartışma Konularından Havarilik ve Pavlus'un Havarilik Anlayışı”, *Dinler Tarihi Araştırmaları III: 2000. Yılında Hristiyanlık (Dünü Bugünü ve Geleceği)*, s. 71-93, (2002).

_____ “Pavlus’un Ahlak Anlayışı”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 9, s. 1-23, (2004).

_____ (2017), *Pavlus Hristiyanlığına Giriş*, Ankara: Eskiye Yayınları.

Aydın, Mahmut, (1993), *Kilise Hukukunun Doğuşu ve Gelişimi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

_____ “İsa-Masih’in Ölümünden Dirilmesi Hakikat mi Mitoloji mi? İsa’nın Ölümünden Dirilişi ve Taraftarlarına Görülmesiyle İlgili Rivayetlerinin Tarihsel Açından Değerlendirilmesi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 / 24-25: 89-118, (2007).

_____ “Birbirine Tezat İki Farklı İsa Portresi ‘Paskalya Öncesi İsa Versus Paskalya Sonrası İsa’”. *Milel ve Nihal* 4/1, s. 143-156, (2007).

_____ (2010), Şeriat, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 38, s. 574-577). İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Aydın, Mehmet, (1995), *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, Ankara: TDV Yayınları. _____ (1998). Hristiyanlık, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 17, s. 340-345). İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

_____ Antakya ve Tarsus Eksenli İlk Dönem Hristiyanlığına Bir Bakış, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* cilt: 15 sayı: 15, (2003).

Aykıt, Dursun Ali, (2004), Misyon ve İnciller, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

_____ Pelagianizm'in Tarihi ve Öğretileri, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 175-196, (2010).

Baş, Harun, İncillerde ve Kur'an'da Hz. İsa'nın Şahsiyeti, *İlahiyat Akademi Dergisi*, Sayı: 17 Sayfa: 117-145, (2023).

Bayraktar, Mehmet, (2007), *Bir Hristiyan Dogması Teslis*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Buckham, John Wright, İsa ve Pavlus'un Mistisizmi, çeviren Halil Temiztürk, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi = Journal of the Faculty of Divinity*, cilt: IV, sayı: 1, s. 149-157, (2017).

Bülbül, Emine, (2019), *Sakramentler ve Pavlus'un Evharistiya Anlayışı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Caka, Eduard, (2009), *Pavlus'un Mektupları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

_____ (2015), *Bir Mistik Olarak Pavlus*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi.

Çelik, Mehmet, (1988), Synoptic İncillerin Kaynakları ve Tahlili Mukayeseleri, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8.

Çiftçi, Esra Nur., (2022), *Antik Sümer ve Mısır Dinlerinde Teslis*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Demirci, Kürşat, (1998), Hristiyanlık, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 17, s. 328-340) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Doğan, Bilal, (2008), *Hristiyanlıkta Asli Günah Doktrini (Pavlus- Pelagius Örneği)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi.

Duygu, Zafer, İsa ve Musa Yasası (ΝΟΜΟΣ ΜΩΥΣΗ) Meselesi, *Bilimname*, 282-302, (2018).

_____ İsa'nın Yeni Ahit'te "Tanrı Oğlu" Olarak Tanımlanması Meselesi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 59:1*, (2018).

_____ İnciller Tahrif Edildi mi? Metin Kritiği ve Tercüme Meselesi Bağlamlarında Bir Değerlendirme, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 28.*, (2019).

_____ (2020), *İnciller Güvenilir Metinler midir?*, İstanbul: Düşün Yayıncılık.

_____ (2021), *İsa, Pavlus, İnciller, Hristiyanlık Nasıl Ortaya Çıktı?*, İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Ehrman, Bart Denton, (1997), *The New Testament: A Historical Introduction to the Early Christian Writings*, New York: Oxford University Press.

Eliade, Mircea, (1982), *A History of Religious Ideas*, Chicago-London: The University of Chicago Press.

Er, Fatma, (2019), *Günümüz Hristiyanlığındaki Ana Akım Mezheplerin Sinoptik İncillere Aykırı İnanç ve Uygulamaları*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Erbaş, Ali, Pavlus'a Göre "Diriliş" ve "Ruhun Ölümsüzlüğü" Meselesi, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 3, s. 7-22, (2001).

Erdem, Mustafa, "Hristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 34 s.134-154, (1993).

Gager, John Goodrich, Pavlus'un Zıtlıkları ve Bu Zıtlıklar Giderilebilir mi?, çev. Süleyman Turan, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c: V, sayı: 3, s. 303-313, (2005).

Gündüz, Şinasi, (1998), *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları.

_____ (2010), *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

_____ (2019) *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, İstanbul: MiletNihal Yayınları.

_____ (2020), Misyonerlik, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 30, s. 193-199). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Gürkan, Saime Leyla, (2012), Vaftiz, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 42, s. 424-426). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Guignebert, Charles, (1927), *The Early History Of Christianity Covering The Period From 300 B. C. To The Origin Of The Papacy*, New York: Twayne Publishers.

Harman, Ömer Faruk, (1988), Ahd-i Atik., *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (cilt: 1 sayfa 494-501).

_____ (2000), İncil., *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 22, s. 270-276). İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

_____ (2000), İsa. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 22, s. 465-472) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

_____ (2005), *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat.

_____ (2008), Ruhulkudüs., *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 35, s. 216-217) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Has, Kenan, “Ahit Teolojisi”nin Dört İncil, Pavlus’un Mektupları ve Katolik Kilise Üzerine Yansıması, *Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, sayı: 38, s. 1-16, (2013).

İnanlar, Mehmet Zafer, Hıristiyan Teslisinin Pagan Kökleri, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi / Journal of Divinity Studies*, Sayı 13 ss: 131-152, (2020).

İslam, Hasan Hüseyin, Yeni Ahit’te ve Kur’ân’da Kutsal Rûh Kavramı, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 7, s. 13, ss., 86-114, (2020).

Jakob, Xavier, (1985) *İncil Nedir Tarihi Gerçekler*, Ankara: Kent Matbaacılık.

Katar, Mehmet, (2007), Paskalya. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 34: ss. 181-182), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

_____ (2007), Tevhitten Teslise Geçiş Sürecinde Hristiyanlık (Bir Yahudi İhya Hareketi Olarak Başlayan Hristiyanlığın Evrensel 'Bir Din Haline Geliş Öyküsü), *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, cilt: 20, sayı: 3, s. 330-339.

Kaymaz, Yunus, (2021), Hristiyan Teolojisinde Kutsal Ruh Tartışmaları (Kökeni, Mahiyeti ve Dogmalaşma Süreci), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimler Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Kılıç, Remzi., Misyonerlik ve Türkiye'ye Yönelik Misyoner Faaliyetleri, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, 328, (2006).

_____ Vahiy: Mahiyeti, İmkânı ve Doğrulanması Üzerine, *Milel Ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8 Sayı 1 Ocak – Nisan 2011., (2011).

Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar, (2003), İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.

Küçük, Abdurrahman., (1988), Ahd, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 1, s. 532-533). İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

_____ (1992), *Dönmeler ve Dönmelik Tarihi*, Ankara: Ötüken Yayınları.

Küçük, Mehmet Abdurrahman., (2000), *Yahudilikte; Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te Kutsal Kitap Anlayışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Levent, Şeyma, (2020), *Augustinus'un Teslis Anlayışı*, İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Lüdemann, Gerd, (1996), *Heretics: The Other Side of Early Christianity*, Londra: SCM Press.,

_____ (1996), *What Really Happened to Jesus*, Londra: Westminster John Knox Press.

Meral, Yasin, (2007), *Yeni Ahit Kanonu'nun Oluşumu (I-IV. Asırlar)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Mcray, John, Pavlus'un Yahudi Şeriatına Bakışı, çev. Süleyman Turan, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, cilt: IV, sayı: 2, s. 265-275, (2004).

Özbey, Ali- Coşkun, Ali, Pavlus Hristiyanlığından Protestan Evanjelizmine Misyonerlik Süreci, *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, cilt: II, sayı: 2, s. 145-161, (2017).

Ramsay, William, (1898), *St. Paul: The Traveler And Roman Citizen*, London: Hodder&Soughton.

Sarıkcıoğlu, Ekrem, (1997), *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, Samsun: Sidre Yayınları.
_____ (1983), *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, İstanbul: Fakülte Kitabevi.

Sarmış, İbrahim, (2010), *Hız. İsa ve Mesih İnancı*, İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Sayar, Sayar, İsa-Mesih ve Pavlus Ekseninde Hristiyan Geleneğinde Kurtuluş, 2. *Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu* içinde 447-463, (2022).

Schoeps, Hans Joachim, Pavlus'un Teolojisinde İshak'ın Kurban Edilmesi Meselesi, Çev: Nurullah Haydar Yurduseven, *AHİF: Ahi Evran İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, sayı: 1, s. 39-47, (2023).

Seyfeli, Canan, (2015), *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, Konya: Çizgi Kitabevi.
_____ "Mesih Sırrı": Sakramentler Fikrinin Kutsal Kitap'taki Dayanağı (Pavlus), *Ortadoğu ve Göç*, 11(2). ss. 332-375, (2021).

Şeker, Cihat, Yahudilikte Mesihlik İnancı ve Tarihsel Gelişimi, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 63, s. 163-200, (2015).

Tanyu, Hikmet, (1988), Ahd-i Cedid, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 1, ss. 501-507), İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Tarakçı, Muhammet, (1999). *Yahudilikte ve Hristiyanlıkta Vahiy Anlayışı Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı/ Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

_____ (2006). St. Thomas Aquinas'a Göre Aslı Günah. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1,15, 307-318,

_____ (2010), Tahrif, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 39, s. 242-244) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yalduz, Alpaslan, Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 12, s. 2, s. 257-296, (2003).

Yasdıman, Hakkı Şah, Pavlus'un Evlilik Hakkındaki Görüşü, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 8, s. 77-91, (2001).

Yazıcı, Zeynep, (2020), *Sinoptik İncillerde Yahudiliğe Ait İzler (Mesih, Tanrı'nın Krallığı, Yasa, Temizlik)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Yıldırım, Suat, (1988). *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, Ankara: DİB Yayınları.

Turan, Süleyman, Pavlus Hakkında On Soru On Cevap, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.4, s.4., (2004),

_____ (2006), *Misyonerliğin Kurucusu Pavlus*, İstanbul: İQ Kültür Sanat Yayınları.

Tümer, Günay, (1991). Asli Günah, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 3, ss. 496-497) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Waardenburg, Jacques, (2011), Teslis, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 40, s. 544-545), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Werner, Martin, (1959). *Die Entstehung des Christlichen Dogmas*, Stuttgart: Kohlhammer Verlag.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ali Rıza KOÇAK

Eğitim Bilgileri

Lisans

Necmettin Erbakan Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi

İlahiyat

Üniversite

Fakülte

Bölümü

Makale ve Bildiriler

1.

